

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله عزَّ وجلَّ:

{إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا}

خدا فقط می خواهد پلیدی را از شما اهل بیت ببرد و کاملاً شما را پاک سازد

(سورة الأحزاب: الآية 33)

تعداد بسیار زیادی از احادیث شریف نبوی در منابع شیعه و سنی بر این امر دلالت دارند که این آیه مبارکه در خصوص پنج تن آل عبا بوده، و واژه «اهل بیت» ویژه ایشان است و اینان: محمد، علی، فاطمه، حسن و حسین[^] می باشند. به عنوان مثال رجوع کنید به:

مسند احمد (241 هـ): 1 : 331، 4 : 107، 6 : 292 و 304؛ صحیح مسلم (261 هـ): 7 : 130؛ سنن ترمذی (279 هـ): 5 : 361 و ...؛ السنن الکبری نسائی (303 هـ): 5 : 108 و 113؛ الذریة الطاهرة النبویة دولابی (310 هـ): 108؛ المستدرک علی الصحیحین حاکم نساپوری (405 هـ): 2 : 416، 3 : 133 و 146 و 147؛ البرهان زرکشی (794 هـ): 197؛ فتح الباری شرح صحیح البخاری ابن حجر عسقلانی (852 هـ): 7 : 104؛ اصول الکافی کلینی (328 هـ): 1 : 287؛ الامامة والتبصرة ابن بابویه (329 هـ): 47، ح 29؛ دعائم الاسلام مغربی (363 هـ): 35 و 37؛ الخصال صدوق (381 هـ): 403 و 550؛ الامالی طوسی (460 هـ): ح 438 و 482 و 783. و نیز به تفسیر آیه در منابع زیر ر.ک: جامع البیان طبری (310 هـ): أحكام القرآن جصاص (370 هـ): أسباب النزول واحدی (468 هـ): زاد المسیر ابن جوزی (597 هـ): الجامع لأحكام القرآن قرطبی (671 هـ): تفسیر ابن کثیر (774 هـ): تفسیر ثعالبی (825 هـ): الدر المنثور سیوطی (911 هـ): فتح القدیر شوکانی (1250 هـ): تفسیر عیاشی (320 هـ): تفسیر قمی (329 هـ): تفسیر فرات کوفی (352 هـ) ذیل آیهی اولوا الامر: مجمع البیان طبرسی (560 هـ) و بسیاری از منابع دیگر.

نقش اهل بیت ^
در بنیان گذاری جماعت صالحان (7)
(ساختار شعائر)

قال رسول الله ' :

إني تاركٌ فيكم الثقلين: كتاب الله وعترتي أهل بيتي ما إن تمسكتم بهما لن تضلوا أبداً، وإنهما لن يفترقا حتى يردا عليَّ الحوض.

پیامبر اکرم ' می فرمایند:

من دو [چیز] گرانسنگ در میان شما بر جای می گذارم، کتاب خدا و خاندانم، اهل بیتم، تا زمانی که به این دو تمسک جوئید، هرگز گمراه نخواهید شد و به درستی که این دو هیچگاه از هم جدا نمی شوند تا در کنار حوض [کوثر] بر من وارد شوند.

صحیح مسلم / 7 / 122 * سنن الدارمی / 2 / 432 * مسند أحمد / 3 / 14، 17، 26 وج 4 / 371 وج 5 / 182، 189 * مستدرک الحاکم / 3 / 109، 148، 533 وجز آن.

نقش اهل بیت [^]
در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7
(ساختار شعائر)

آیه الله سید محمد باقر حکیم

مترجم: کاظم حاتمی طبری

مجمع جهانی اهل بیت [^]

1387

• نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان (7)

(ساختار شعائر)

تالیف: آیه الله سید محمد باقر حکیم

ترجمه: کاظم حاتمی طبری

ویراستاری: مصطفی اسکندری

تهیه کننده: معاونت امور فرهنگی، اداره ترجمه

ناشر: مجمع جهانی اهل بیت [^]

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: 1391 ش / 1433 هـ

تعداد: 3000 نسخه

چاپخانه: اعتماد - قم

شابک: 1-325-529-964-978

شابک دوره‌ای: 3-318-529-964-978

www.ahl-ul-bayt.org

info@ahl-ul-bayt.org

حقوق چاپ محفوظ است

پیش درآمد

شعائر و اهمیت آنها

شعائر یکی از محورهای ثابت شریعت اسلام به شمار می‌روند؛ چرا که شعائر نشان از نیازهای ثابت انسانی در زندگی اجتماعی انسان دارند و بنابر این با تغییر شیوه‌های زندگی اجتماعی یا شرایط پیشرفت‌های مدنی در زندگی انسان تغییر نمی‌کنند.

این ثبات، از رهگذر نقشی ناشی می‌شود که شعائر ایفاگر آن هستند و نشان از همان نیازهای ثابت زندگی انسان دارند؛ نیازهایی که در چهار محور ذیل قابل بررسی است:

اول: شعائر چارچوبه‌ای است که وجود هر جمعیتی را از گسیختگی مصون داشته، همبستگی و وحدت آن را حفظ نموده، از تفرقه و تجزیه آن جلوگیری می‌کند و این یک نیاز ثابت در زندگی انسانی است.

دوم: این شعائر نقش مهمی در تشخیص هویت جماعت صالحان و استحکام وابستگی آن به اسلام داشته، موجب امتیاز و تفاوت این طایفه با سایر تشکلهای دیگر می‌باشد؛ بدان سان که اصالت امت و استقلال شخصیتی آن را محقق ساخته، احساس سربلندی و کرامت و وابستگی به اسلام را در آنان ازدیاد بخشیده و روشن است که نیاز به استقلال و عزت و کرامت نیز از نیازهای ثابت انسانی می‌باشد.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

سوم: این شعائر در تحقق اساسی ترین هدف رسالت که روشنگری الهی و ایجاد تغییرات بهینه اجتماعی است نیز دارای نقش هستند. این شعائر عبارت از سلسله رفتارها و گفتارهایی هستند که بر حالات احساسی، عاطفی و عقلی انسان تأثیر مستقیم دارند؛ این تأثیر در شخص انجام دهنده شعائر، در اثر فعالیت مستمر و تطابق دائم ظاهر و باطن و شکل و محتوا انجام می شود. علاوه بر این، انجام این شعائر در وضعیت کلی اجتماع و شئون مختلف دیگر افراد جامعه نیز تأثیرگذار می باشد. این تأثیر از طریق عرفیات عمومی که شعائر ایجاد کرده و گاه ممکن است تأثیری بیش از قوانین و تشریعات داشته باشد، به انجام می رسد. بنابر این شعائر می تواند به صورت فعال در ایجاد حالت ثبات، استقرار و انسجام در فرد و جامعه نقش داشته باشد.

چهارم: این شعائر دارای آثار و مضامین مختلفی است که می تواند پاسخگوی چندین نیاز ثابت انسانی باشد؛ نیاز تربیتی، مانند ایجاد عرف عمومی که در کنترل رفتار اجتماعی افراد نقش بسزایی دارد. نیاز سیاسی، که در ضمن انجام شعائر به صورت دسته جمعی به وجود می آید، مانند حالتی که در نمازهای جمعه و جماعت و یا مراسم حج ملاحظه می شود و مظهر قدرت این تشکل و پیوند و عزت و کرامت آنان بوده، به واسطه حرکت منسجم با سایر افراد جامعه، حالت ترس و تردید را که ممکن است در بعضی از افراد پیدا شود، از میان می برد.

نیاز اجتماعی، که از راه تأکید شعائر بر روابط اجتماعی در داخل جماعت و ایجاد روح تعاون، تفاهم و دوستی میان افراد و تبادل منافع

و مصالح میان آنان بر آورده می‌شود. به عنوان مثال، به تعبیر قرآن، در «حج تا شاهد منافع خویش باشند»⁽¹⁾

نیاز تبلیغاتی، که از راه مضامین اعتقادی و مفاهیم فکری و اخلاقی که انجام شعائر به انسان اعطا می‌نماید حاصل شده و به این ترتیب برخی از این شعائر می‌تواند بهترین وسیله برای ابراز باورهای سیاسی و اجتماعی باشد.

پیرو همین تأکید اسلام بر نقش شعائر و عبادات، اهل بیت عصمت و طهارت را می‌یابیم که شیعیان خود را به همین جهت سوق داده و این امور را شرح و توضیح داده و مثال‌ها، نمونه‌ها و مصادیق شعائر و عبادات را به گونه‌ای برای آنان بیان نموده‌اند که در بر گیرنده همه اوقات زندگی روزانه، هفتگی، ماهانه و سالانه یک انسان مسلمان باشد. آنان از این طریق توانستند پایه‌های ساختار روحی و اجتماعی جامعه شیعه را مستحکم نموده و ارتباط انسان شیعی را با خداوند متعال هرچه عمیق‌تر کرده و سنگ بنای جماعت صالحان را هر چه محکم‌تر بگذارند.

ما در اینجا به طور مفصل به توضیح نمونه‌های معروف و مشخص عبادات مانند نماز و روزه و حج و زکات و جهاد یا شعائر معروفی چون عید فطر و قربان، سلام و امثال اینها نمی‌پردازیم که اموری واضح و بدیهی هستند، و تنها به بیان شعائر و عباداتی خواهیم پرداخت که مخصوص اهل بیت [^] بوده و یا آن بزرگواران به

1. {لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ} سوره حج / 28.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

صورت خاص در تربیت شیعیان به آنها اهتمام ورزیده باشند.

اهل بیت [^] و شعائر عام

آنچه در بالا ذکر کردیم به این معنا نیست که تاکیدات اهل بیت [^] را نسبت به شعائر عام اسلامی در احادیث و نحوه تربیت اصحاب توسط آنان مورد بی توجهی قرار دهیم؛ آنجا که از آن بزرگواران روایت شده است:

بني الإسلام على خمس: على الصلاة و الزكاة و الصوم و الحج و الولاية،
ولم يناد بشيء كما نودي بالولاية.⁽¹⁾

اسلام بر پنج پایه استوار شده است: بر نماز، زکات، روزه، حج، و ولایت،
و درباره هیچ کدام از این پایه‌ها به اندازه ولایت تأکید نشده است.

واز حضرت امام باقر \times نقل شده است که فرمود:

اسلام بر پنج پایه بنیاد نهاده شد: بر نماز، زکات، حج، روزه و ولایت.
زراره به آن حضرت عرضه داشت: کدام یک از اینها برتر و بافضیلت تر
است؟

آن حضرت در پاسخ فرمودند: ولایت از همه برتر است، چرا که ولایت
کلید آنها و ولی امر راهنمایی کننده به سوی آنها است.

زراره: پس از ولایت کدامیک از بقیه برتر است؟

آن حضرت فرمودند: نماز؛ رسول خدا ' فرموده است: نماز ستون دین
شما است.

زراره: پس از نماز کدامیک از بقیه برتر است؟

آن حضرت فرمودند: زکات، چون خداوند متعال آن را با نماز همراه کرده و پس از نماز آن را ذکر نموده و رسول خدا ' نیز فرموده است: زکات گناهان را می‌برد.

زراره: پس از زکات کدامیک از بقیّه برتر است؟

آن حضرت فرمودند: حج، که خداوند عزّ و جلّ فرموده است: {و برای خدا، حج آن خانه، بر عهده مردم است؛ البته بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد. و هر که کفر ورزد، یقیناً خداوند از جهانیان بی نیاز است} ⁽¹⁾ و پیامبر اکرم ' نیز فرموده است که یک حج قبول شده از بیست نماز مستحب بهتر است و کسی که این خانه را طواف کرده و هفت بار طواف آن را دقیق انجام داده دو رکعت نماز آن را به نیکویی به جا آورد خداوند گناهانش را می‌آمرزد، به علاوه آنچه در باره روز عرفه و روز مزدلفه فرمود.

زراره: پس از حج کدامیک از بقیّه برتر است؟

آن حضرت فرمودند: روزه، پیامبر اکرم ' فرموده است: روزه سپر آتش جهنم است.

گفت: چرا روزه از همه آنها عقب‌تر است؟

آن حضرت فرمودند: برترین عبادات، عبادت‌هایی هستند که اگر از تو فوت شوند تا آنها را عیناً ادا نکنی توبه‌ای نخواهی داشت. این عبادات عبارت‌اند از: نماز، زکات، حج و ولایت که جز ادا کردن خود آنها چیزی جایگزین آنها نیست، تنها در باره روزه است که اگر از تو فوت شود یا

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

توانی آن را ادا کنی یا به سفر بروی می‌توانی روز دیگری را به جای آن روزه بگیری و گناه تو با صدقه بخشیده می‌شود و قضا بر گردن تو نیست، اما در چهار مورد دیگر چیز دیگری نمی‌تواند جای آنها را بگیرد.

سپس آن حضرت فرمودند: اما قلّه و کوهان امر و کلید آن و در هر چیز که موجب رضایت خداوند رحمان می‌شود پس از شناخت امام اطاعت و پیروی از امام است که خداوند عزّ و جلّ فرموده است: {هر کس از پیامبر فرمان برد، در حقیقت، خدا را فرمان برده؛ و هر کس رویگردان شود، ما تو را بر ایشان نگهبان نفرستاده‌ایم} ⁽¹⁾ آگاه باشید که اگر مردی همه شب به عبادت برخیزد و همه روز روزه بدارد، همه مال خود را در راه خدا صدقه بدهد و همه عمر خود را به حج برود، اما ولایت ولی خدا را نشناسد تا به آن گردن نهد و همه اعمال خود را به دلالت و راهنمایی وی به انجام برساند، حق هیچ اجر و مزدی بر خداوند عزّ و جلّ ندارد و از اهل ایمان نیست.

سپس فرمود: خداوند متعال با فضل و رحمت خود خوبان از این گروه را وارد بهشت می‌کند. ⁽²⁾

حضرت امام باقر × به سلیمان بن خالد فرمود:

آیا تو را از اسلام، اصل و فرع و قلّه کوهان آن خبر دهم؟

عرض کردم: آری، فدایت شوم.

فرمود: اما اصل اسلام نماز است، فرع آن زکات و قلّه کوهان آن جهاد.

1. نساء / 80.

2. کلینی، الکافی 2 / 18، ح 5.

سپس فرمود: حال اگر بخواهی تو را از درهای خیر آگاه کنم.
عرض کردم: آری، فدایت شوم.

فرمود: روزه، که سپر آتش دوزخ است، صدقه، که گناهان را نابود
می‌کند و قیام مرد در دل شب برای یاد خدا سپس این آیه را تلاوت
فرمود: {پهلوهایشان از خوابگاه‌ها جدا می‌گردد}.⁽¹⁾

باید توجه داشت که عبادت جهاد یکی از شاخه‌های رکن ولایت
است که در حدیث شریف به عنوان یکی از پایه‌هایی که اسلام بر
آنها بنا شده یاد شده است. در باره فریضه امر به معروف و نهی از
منکر نیز همین گونه بوده و بلکه می‌توان خمس را نیز اگر به زکات
ملحقیش نکنیم به همین موضوع برگرداند؛ چون صدور فرمان جهاد، و
مشروعیت نظام امر به معروف و نهی از منکر و مالکیت خمس به
دست امام یعنی مقام ولایت امر می‌باشد.

با این توضیح می‌توان دریافت که چرا در روایت فوق از جهاد به
عنوان قلّه کوهان اسلام یاد شده است چنان که ولایت و پیروی از
امام نیز به همین گونه توصیف گردیده است؛ چون جهاد نیز از
مصادیق پیروی از امام است.

در باره هر کدام از عبادات عامّ اسلامی نیز همین گونه تأکیدات را با
بیانات مختلف می‌توان یافت.

سنت نبوی و شعائر مذهبی

با وجود آنچه گذشت باز هم ممکن است سؤالی در باب شعائر

1. کلینی، الکافی 2 / 23، ح 15.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

خاصی که اهل بیت [^] در ساخت جماعت صالحان به آنها اهتمام ورزیده‌اند پیش بیاید، و آن این است که آیا این شعائر و عبادات که عموم مسلمانان با آنها آشنا نبوده‌اند بدعت به حساب نمی‌آید؛ شبهاتی که بعضی از مردم به ویژه وهابی‌ها می‌گویند. ما جواب کامل این سؤال را به مباحث عقیدتی وا می‌گذاریم،⁽¹⁾ اما در اینجا به دو پاسخ کوتاه بسنده می‌کنیم.

اول: پیشوایان اهل بیت [^] به نص صریح حدیث ثقلین که از شیعه و سنی روایت شده است، ثقل دومی هستند که مفسر قرآن کریم و بیان کننده سنت شریف نبوی و شریعت اسلام می‌باشند. آنان مرجع اسلامی اصیلی هستند که رسول خدا ' همه جزئیات شریعت اسلام و تفسیر قرآن کریم را به آنان آموخته و مسلمانان را به آنان ارجاع داده است، چه اینکه در بحث مرجعیت اهل بیت [^] در تفسیر⁽²⁾ گذشت که آنان داناترین مردم به رسالت اسلام، راستگوترین و آگاه‌ترین مردم به دین از لحاظ علم و درایت و مورد اطمینان‌ترین آنان در فهم و شناخت دین می‌باشند. حضرت امام باقر × فرمود:

جبرئیل بر پیامبر اکرم ' نازل شد و از بهشت دو انار برای آن حضرت آورد، در این حال علی × آن حضرت را ملاقات کرد و از آن حضرت

1. ما به زودی در کتاب ششم که مربوط به مباحث عقیدتی است از این موضوع بحث خواهیم کرد، چه اینکه کتاب‌های بسیاری نیز هست که به این موضوع پرداخته‌اند، به ویژه کتاب‌هایی که در میان آثار دانشمندان شیعه و سنی به نقد افکار مذهب وهابیت پرداخته‌اند.
2. ر.ک: کتاب (علوم القرآن) از همین نویسنده، بحث (تفسیر و مفسران) بخش التفسیر فی عهد الرسول، مرجعیه اهل البیت.

پرسید: این دو انار که در دشت شما است، چیست؟ فرمود: این انار نبوت است و تو را در آن نصیبی نیست، اما آن دیگری دانش است. آنگاه پیامبر اکرم ' انار دوم را دو نیم کرد و نصف آن را به علی × داد، نیم دیگر را خود برداشت و فرمود: تو در آن با من شریک و من نیز با تو در آن شریک هستم. به خدا سوگند که پیامبر اکرم ' دانشی نیاموخت مگر آنکه آن را به علی × نیز آموخت، سپس آن دانش به ما رسیده است. و با دست خود به سینه‌اش اشاره کرد.⁽¹⁾

از این رو، شعائر مذهبی که احادیث از سوی اهل بیت [^] در تأکید بر آنها وارد شده است از بالاترین سطح مشروعیت و اعتبار برخوردار بوده، سنتی اسلامی و اصیل می‌باشند؛ چون اهل بیت [^] که آشناترین مردم به اسلام و اصول و فروع و سنن و آداب آن هستند به اینکه چه چیزی از شریعت اسلام بوده و چه چیزی نیست داناتر هستند.

دوم: پاسخ دوم این است که در شعائر مذهبی جماعت صالحان چیزی وجود ندارد که از لحاظ شکل یا مضمون، با شعائر اسلامی مخالف بوده یا موجب تحریف آنها شده و یا آنها را از اهداف و ویژگی‌هایی که برایشان ذکر کردیم دور کند، بلکه برعکس، این شعائر در جهت تأکید و تعمیق آن شعائر و خط و روش آنها وارد شده است.

به زودی در هنگام بیان تفصیلی این شعائر خواهیم دید که این شعائر و عبادات مذهبی یا در جهت پیاده کردن خط سیر دامنه داری هستند

1. کلینی، الکافی 1 / 263، ح 3، چه اینکه دهها روایت دیگر نیز در رابطه با علم ائمه [^] وجود دارد.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان-7

که اسلام آن را تأیید کرده است، مانند انواع نمازها، دعاها و زیارات، یا برای زنده نگاه داشتن یاد و خاطره مناسبتی هستند که با دین اسلام و رویدادهای اسلامی رابطه تنگاتنگ دارد و در نتیجه، این شعائر، به واسطه وجود آن رابطه، زنده نگاه داشتن اسلام و یاد اهل بیت [^] به شمار می‌آیند، مانند تولد پیامبر اکرم [^]، مبعث شریف نبوی، عید غدیر و ... ؛ و یا اینکه برای تقدیس و بالا بردن یک ارزش اسلامی وضع شده‌اند، مانند احیای ماه‌های رجب و شعبان و رمضان، یا احیای شب‌های قدر، یا اعمال روزها و شب‌ها و ...

از آنجا که نقش اساسی شعائر، متمایز کردن کسانی که به آنها عمل می‌کنند از دیگران است، اهتمام اهل بیت [^] به این شعائر ویژه، کاملاً با این نقش هماهنگ است؛ آنجا که اهل بیت [^] برای پیروان خود به شعائر عام اکتفا نکرده، می‌خواستند شیعه پیروان آنها در هویت، خصوصیات، و حتی در احساسات درونی نیز با دیگران متفاوت و از آنان متمایز باشند، به ویژه با ملاحظه این نکته که اکتفا کردن جماعت صالحان به انجام شعائر عمومی، در دراز مدت به ذوب شدن آنان در جریان حاکم بر مردم منجر شده، و این گروه نه تنها تأثیر گذاری خود را در میان مردم از دست بدهند که از اوضاع بد حاکم بر مردم نیز تأثیر بپذیرند. اهل بیت [^] می‌خواستند که پیروانشان در عین زندگی با مردم و در میان آنان، در شرایط زندگی آنان ذوب نشده، بلکه به عنوان الگوی جامعه بر دیگران امتیاز داشته باشند.

چه اینکه پیروان اهل بیت [^] در همان زمان قادر نبودند حتی عبادات و شعائر عمومی را با آزادی و در تعامل با مردم به انجام

برسانند. این امر به جهت نظر منفی مردم نسبت به پیروان اهل بیت [^] بود که در اثر عوامل سیاسی که قبلاً در مبحث ساختار امنیتی جماعت صالحان به آنها اشاره کردیم، به وجود آمده بود. اگر کتاب‌های حدیث، دعا و زیارات پیروان اهل بیت [^] و رفتارهای آنان را در مقام عمل مورد بررسی قرار دهیم، به چند خط مشی اصلی در موضوع شعائر بر می‌خوریم که اهل بیت [^] به آنها اهتمام ورزیده، شیعیان خود را به آنها تشویق نموده و ساختار جماعت صالحان را درچار چوب آن خطوط، بنا نهاده‌اند. اما همه این خط مشی‌ها مربوط به دو محور اصلی است:

یک: تأکید بر همان شعائر عام اسلامی.

دو: شعائر مخصوص به خود اهل بیت [^].

شکی نیست که تأکید بر شعائر عام اسلامی امری کاملاً واضح است؛ زیرا اهل بیت [^] نگهبانان اسلام و امتداد رسالت آن بوده، اسلام و شعائر آن مهم‌ترین سنگ بنای جماعت صالحان به شمار می‌رود؛ لذا می‌بینیم که اهل بیت [^] به صورت خاص و گسترده بر شعائر عام اسلامی، مانند نماز و حج و زکات و روزه و... و لزوم اقامه آنها حتی در سخت‌ترین شرایط تأکید کرده‌اند.

اما اهل بیت [^] در زمینه شعائر، محور دیگری نیز قرار داده‌اند که نشأت گرفته از دیدگاه اهل بیت [^] نسبت به نظریه اسلام است که کمی پیشتر به آن اشاره کردیم؛ دیدگاهی که اسلام را بر پنج پایه نماز، زکات، روزه، حج و ولایت استوار می‌داند، و ولایت از دیدگاه آن بزرگواران مهم‌ترین رکن از میان این ارکان پنجگانه است؛ آنجا که

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

به هیچکدام از این پنج رکن به اندازه ولایت اهمیت داده نشده و ولایت حافظ سایر ارکان، و ولیّ امر، داناترین کس به آنها است و نماز و زکات و روزه و حج جز با قبول ولایت ولیّ امر پذیرفته نخواهد شد.

محور ولایت، بلکه مضمون و محتوای اصلی آن نیز خود اهل بیت [^] هستند که آیات شریفی چون آیه تطهیر، آیه خمس و آیه ولایت⁽¹⁾ و دیگر آیات، همچنین روایات متواتر نقل شده از پیامبر اکرم ' مثل حدیث غدیر و ثقلین و سفینه⁽²⁾ و غیر آن بر این امر تصریح کرده‌اند.

1. شوری / 23، احزاب / 33، انفال / 41، مائده / 55.

2. پیامبر اکرم ' فرموده‌اند: ((یا أيها الناس، من كنت مولاة فعلى مولاة، اللهم وال من والاه و عاد من عاداه، و انصر من نصره و اخذل من خذله و أحب من أحبه و أبغض من بغضه)) ای مردم، هر کس من مولا و سرپرست او هستم این علی نیز مولا و سرپرست او است، خداوندا، هر که او را مولای خود بداند دوست بدار و هر کس او را دشمن می‌دارد دشمن بدار، هر کس محبت او را در دل دارد دوست بدار و هر کس کینه وی را در دل دارد از وی ناخرسند باش. حاکم حسکانی، شواهد التنزیل 1 / 191.

و نیز از آن حضرت نقل است که: ((إني أوشك ان أدعى فاجيب، و إني تارك فيكم الثقلين كتاب الله عزّ و جلّ و عترتي، كتاب الله جبل ممدود من السماء إلى الأرض، و عترتي أهل بيتي، و إن اللطيف الخبير أخبرني أنهما لن يفترقا حتى يردا على الحوض فانظروا هم تخلفوني فيهما)). نزدیک است دعوت پروردگار خود (مرگ) را اجابت کنم، و من دو چیز سنگین و گران بها در نزد شما باقی می‌گذارم، کتاب خداوند عزّ و جلّ و عترتم؛ کتاب خدا ریسمانی است که از آسمان به زمین کشیده شده است و عترت من همان خاندانم هستند، و خداوند لطیف آگاه مرا خبر داده است که این دو از یکدیگر جدا نمی‌شوند تا بر سر حوض کوثر مرا ملاقات کنند. احمد بن حنبل، مسند 3 / 17.

از این جهت است که ابراز محبت و ولایت و دوستی نسبت به اهل بیت [^] چنان که یک عمل عبادی است، به شعاری از شعائر اسلامی نیز تبدیل می‌شود، البته وقتی که این ابراز محبت در قالب روش‌های عقلایی و مشروع انجام شود؛ روش‌هایی که عقلاً در هنگام ابراز چنین احساسات والایی معمولاً از آنها استفاده می‌کنند، چرا که این کار در واقع ابراز محبت به یکی از ارکانی است که اسلام بر آنها بنا شده و روش آن را نیز اهل بیت [^] به صورت راهکارهایی مشروع و معین بیان فرموده‌اند.

به همین جهت می‌بینیم که اهل بیت [^] جماعت صالحان و بقیه مسلمانان را بدون تعیین راهکارهای کلی ایجاد شعائر ابراز کننده این محبت و ولایت، در این عرصه به حال خود رها ننموده‌اند. حال برای بررسی شعائری که با این دو محور در ارتباط هستند چندین عنوان را در پیش رو داریم: **شعائر اهل بیت [^]، روزها و شب‌ها، آداب و رسوم و مساجد و اماکن مقدس که در چند بخش ارائه می‌گردد.**

و همچنین فرموده است: «لما أهل بیتی مثل سفینة نوح، من رکبها نجی و من تخلف عنها غرق». همانا اهل بیت من کشتی نوح را مانند که هر کس بر آن سوار شد نجات یافته و هر که از سوار شدن بر آن سربیزی کرد غرق می‌شود. کتالعمال 6 / 216، و رک: فضائل الخمسة من الصحاح الستة.

1

شعائر

^ اهل بيت

شاید بیشتر شعائری که جماعت صالح پیروان اهل بیت [^] به انجام آن مبادرت می ورزند، به صورت مستقیم یا غیر مستقیم به اهل بیت [^] ارتباط داشته باشد. اما در این مبحث بر آنیم که از شعائری سخن به میان آوریم که اهل بیت [^] به عنوان اشخاصی که در نزد خدا از مقام والایی برخوردار بوده و دارای منصب ولایت و امامت هستند، محور اصلی آن شعائر باشند.

چنین شعائری در عناوین ذیل مندرج می شود:

1. شعائر حسینی.
2. زنده کردن یاد معصومان.
3. زیارت قبر معصومان و مکان های منسوب به آنها.

1

شعائر حسینی

شعائر حسینی و یادمان‌های معصومان به لحاظ مضمون و محتوا - علاوه بر اینکه نشان از ولایت همه اهل بیت [^] و به خصوص حضرت امام حسین \times دارد - اجتماعی است با هدف انتشار موضوعات عقیدتی، اخلاقی، اجتماعی، تاریخی و مسائل مربوط به امور مهم زندگی که برای مسلمانان دارای اهمیت است. بنابر این، چنین تجمعی به لحاظ مضمون اجتماعی، شبیه نماز جمعه است که در آن، مسلمانان برای شنیدن خطبه‌های خطیب جمعه اجتماع می‌کنند تا آنان را موعظه کرده، به یاد خدا انداخته و در ابعاد مختلف زندگی آنان به بحث پرداخته و در جنبه دیگر، از دانش و معرفت و اخلاق برای آنان سخن بگویند.⁽¹⁾

پیش از این نیز در مبحث جنبه فرهنگی از قسمت دوم همین کتاب از شعائر حسینی و فلسفه و آثار و نتایج روحی، فرهنگی، و سیاسی آن، همچنین از روایات رسیده در این باره و نیز از آنچه مردم در این رابطه اختراع کرده‌اند بحث کردیم و اکنون نیازی به تکرار آن مطالب نیست.

1. چنین اجتماعاتی به شکل طبیعی جایگزین نماز جمعه نخواهد بود؛ زیرا نماز جمعه متشکل از خطبه و نماز است، بلکه این اجتماعات در امتداد محتوای شعائر نماز جمعه بوده و نماز جمعه، ریشه و خط اسلامی این گونه شعائر به حساب می‌آید.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

علی رغم اینکه شعائر حسینی زنده نگاه داشتن یاد یکی از ائمه اطهار [^] یعنی حضرت امام حسین \times است، اما ما بدان جهت آن را از سایر یادمان‌های ائمه [^] جدا کرده و در بخش مستقلی به بحث از آن پرداخته‌ایم که این مراسم دارای خصوصیات ویژه و اهمیت خاصی است، به گونه‌ای که به یک مکتب فرهنگی، روحی و رفتاری در ساختار جماعت صالحان تبدیل شده است.

در اینجا خلاصه‌ای از مراسم و زمان‌هایی را که پیروان اهل بیت [^] در آنها مقید به احیای شعائر حسینی هستند، در پنج بخش بر می‌شماریم.

دهه اول محرم: اولین بخش، مراسمی است که در دهه اول محرم، یعنی از اول ماه تا روز دهم آن، برگزار می‌شود. همه شیعیان در تمام مناطق جهان، این شعائر را اقامه نموده و برای عزاداری، ذکر مصیبت و گریه بر آن حضرت، همچنین گفتگو در باره مسائل مختلف عقیدتی و فرهنگی، گرد هم می‌آیند، چنان که گویی این کار به منزله یکی از واجبات مذهبی آنان در آمده است. حتی گاه ممکن است کسی از شیعیان پیدا شود که در طول سال جز این مراسم در مراسم مذهبی دیگری شرکت نمی‌کند، به هر حال شیعیان در این ایام اهتمام ویژه‌ای نسبت به اطعام مردم، گرد هم آمدن و اظهار حزن و اندوه، از خود بروز می‌دهند.

البته میزان اهتمام شیعیان به این امور، متفاوت بوده و به میزان اختلاف سطح فرهنگی، فکری، اجتماعی و شرایط سیاسی آنان بستگی دارد.

بعضی از شیعیان در این ایام، مجالس بزرگی برپا نموده، برای گرد

شعائر اهل بیت (ع)

آوردن تعداد بیشتری از مردم در این مجالس، پول فراوان خرج کرده و بهترین سخنرانان و مرثیه سرایان را دعوت می‌نمایند و در همین زمان بسیاری از افراد هشیار و با فرهنگ شیعه مشتاقانه در این مجالس حضور به هم رسانده و از آنها استفاده‌های فرهنگی، روحی و عاطفی می‌کنند.

در کنار این افراد، کسان دیگری نیز هستند که به زیارت امام حسین \times از نزدیک، یعنی در حرم مطهر آن حضرت در کربلا یا از راه دور⁽¹⁾ یعنی با سلام دادن و ابراز همدردی و تجدید بیعت با آن حضرت و بیزاری جستن از دشمنان او و لعن و انکار عمل وحشیانه آنان، پرداخته و با این کار این شعائر را زنده می‌کنند.

چه اینکه مسئله گریه و ابراز مظاهر حزن و عزا و درد، از ویژگی‌های این ایام در میان تمام اقشار شیعه است.

علاوه بر همه اینها مسئله اطعام مردم و آب دادن به آنها را معمولاً در این روزها و شب‌های شریف می‌توان یافت.

در کنار این امور، فعالیت‌های دیگری را نیز به ویژه در میان عامه مردم می‌توان دید که به راه انداختن دسته جات و موکب‌های عزا در کوچه و خیابان است که خود علامت دیگری از حزن و اندوه

1. به زودی در بیان شعائر زیارت، به صورت مستقل به این مطلب اشاره خواهیم نمود که زیارت‌هایی با زمان‌های خاص برای حضرت امام حسین و سایر ائمه [^] وجود دارد که مخصوص زیارت آن بزرگواران از راه دور یا نزدیک است.

نقش اهل بیت ^۸ در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

می‌باشد، یا اجرای مراسم تعزیه و شبیه خوانی که گوشه هایی از فاجعه کربلا را برای مردم به نمایش می‌گذارد، مانند حرکت به کربلا، آتش زدن خیمه‌ها، کاروان اسیران و یا نمایش همه آنچه در روز دهم محرم در کربلا اتفاق افتاد، همچنین کارهای دیگری که ممکن است روایت صریحی در باره آنها وجود نداشته باشد اما مردم به سلیقه خود برای نشان دادن حزن و اندوهشان آنها را اختراع کرده‌اند.⁽¹⁾

1. البته باید اذعان کرد که متأسفانه بعضی از این امور با کارهایی (ظنیر قمه زنی) توأم می‌شود که با ذوق عمومی منافات داشته، یا اصولاً مشروع نبوده و یا به دور از اهدافی است که ائمه اطهار ^۸ از این شعائر دنبال می‌کردند، و غالباً نیز تنها گروه خاصی از عوام همچون رانندگان و امثال آنها که در طول سال تنها در چنین ایامی در این گونه شعائر شرکت می‌کنند به ظهور می‌رسد. به همین جهت، آنان از شیوه هایی استفاده می‌کنند که به فهم آنان و شیوه ابراز احساسات خودشان نزدیک تر است؛ لذا می‌بینیم که علما و فقها و افراد هشیار شیعه در چنین فعالیت هایی شرکت نکرده، بلکه احیاناً در سخنان خود به مخالفت با آنها نیز می‌پردازند و یا حداقل اگر گوش شنوایی نیابند، یا ترس از فتنه و اختلاف و نزاع وجود داشته باشد که خطر آن از خطر این گونه اعمال بیشتر باشد، در دل از این گونه اعمال بی‌زاری می‌جویند.

چه اینکه بعضی از شرایط سیاسی که بر این شعائر و مراسم گذشته و حاکمان ستمگر برای از میان بردن اصل آن، کمر به نابودی این گونه مراسم بسته‌اند نیز بعضی از عوام را بر آن داشته تا همان گونه که نسبت به حضرت امام حسین \times تعصب می‌ورزند، به همه جزئیات این گونه مراسم نیز تعصب پیدا کنند، و بعضی از علما نیز به دلیل اشتیاق فراوان به حفظ شعائر حسینی در برابر کارهای مورد بحث سکوت نموده و یا اجازه انجام آن را داده‌اند؛ چرا که عامه مردم، نیروی مردمی شیعه در برابر حاکمان ستمگر به شمار می‌روند؛ بعضی از علما نیز چون دلیل شرعی بر حرمت این گونه اعمال نیافته‌اند، آن را بنا بر اصل، مباح دانسته و استفاده شعاری از آن را نیز در چنان شرایطی، به مصلحت و یا موجب دفع مفسده دانسته‌اند، و یا اینکه سکوت در برابر چنین کارهایی

شعائر اهل بیت (ع)

این مراسم در روز دهم به اوج خود می‌رسد، بازارها تعطیل شده و تقریباً همه شیعیان در مراسم عزاداری شرکت نموده و به تعداد همه شرکت‌کنندگان نیز به صورت مردمی غذا تهیه شده و همه از آن میل می‌کنند.

محرم و صفر: بخش دوم، مراسمی است که در بقیة ایام ماه محرم و همه ایام ماه صفر به انجام می‌رسد و بعد از دهه اول محرم در درجه دوم اهمیت قرار دارد، و بدین ترتیب این دو ماه به موسم شعائر حسینی تبدیل شده مجالس عمومی از سوی اصناف و جمعیت‌های مختلف در مکان‌های عمومی و خصوصی برقرار می‌شود. آنان هر ده روز از این دو ماه را به عنوان فصل جدیدی از عزاداری قرار داده و

را راه خوبی برای جذب توده‌های مردم به مراسم عزاداری حسینی دانسته‌اند. اما موضع صحیح در این مسئله همان است که مرحوم حضرت آیت الله العظمی سید محسن حکیم در اواخر عمر خود اتخاذ نموده است، همچنین موضع رهبر کبیر انقلاب اسلامی ایران حضرت امام خمینی + و فرمائی که جانشین او حضرت آیت الله خامنه‌ای ((دام ظلّه)) در رابطه با این گونه اعمال صادر فرموده‌اند. و نیز موضع بسیاری از علمای بزرگ در این زمینه این است که امروزه زبان این گونه اعمال برای شیعه بیشتر از منفعت آن می‌باشد؛ چرا که موجب زشت نمائی چهره شیعه گشته و از رسیدن انوار ائمه⁸ و فهم اصیل آن بزرگواران از اسلام به عموم مسلمانان جلوگیری می‌کند. به علاوه که در این گونه اعمال شبهه بدعت حرام نیز وجود دارد چون کسانی که به انجام این گونه امور مبادرت می‌ورزند، آنها را به عنوان عباداتی به انجام می‌رسانند که موجب تقرب آنان به خداوند متعال گردد و می‌دانیم هیچ گونه نص شرعی در رابطه با این مسئله وجود ندارد که مشروعیت آنها را به صورت خاص اثبات نماید و تحت عنوان عامی نیز داخل نیستند تا به استناد آن بتوان محمل شرعی برای آن پیدا کرد. و الله اعلم.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

در آنها به ذکر مطالب مناسب با آنها می‌پردازند تا به اربعین حسینی منتهی شود و دهه آخر ماه صفر مربوط به مسائل بازگشت اسیران به مدینه و ذکر وفات حضرت پیامبر اکرم ' می‌باشد که در جای خود به آن پرداخته خواهد شد.

وجهه کلی این دو ماه برگزاری مراسم است، به استثنای اربعین که در آن موکب‌های عزاداری در شهرهای مقدس کربلا در عراق و مشهد حضرت رضا × و حرم حضرت فاطمه معصومه ÷ در قم و جاهای دیگر در ایران، همچنین اماکن عمومی مقدس مانند مساجد بزرگ یا حسینیه‌ها و مؤسسات برگزار می‌شود. همه این مراسم و شعائر برای تجدید عهد با حضرت امام حسین × و جاودانه نگاه داشتن جریان بازگشت اسیران کربلا به مدینه انجام می‌شود.

مجالس هفتگی: بخش سوم مجالسی است که به صورت هفتگی یا ماهانه برگزار شده و شیعیان به انجام آنها در هر هفته یا هر ماه عادت کرده‌اند، چه در اماکن عمومی و چه در خانه‌ها، این پاسخ مثبت شیعیان به ندای ائمه [^] در برگزاری چنین اجتماعاتی است که در مبحث ساختار روابط اجتماعی به روایات این باب اشاره کرده‌ایم.

این گونه است که مسئله امام حسین × و ولایت و یاد اهل بیت [^] محور این اجتماعات گردیده که توصیه و تشویق اهل بیت [^] نیز همین بوده است؛ اگر چه در این مجالس مطالب مختلف عقیدتی، اخلاقی، رفتاری، تاریخی و ادبی نیز بیان می‌گردد.

به همین دلیل می‌بینیم که جمعیت‌ها، یا اشخاص، روز یا شبی از هفته

شعائر اهل بیت (ع)

یا ماه را انتخاب کرده و به حسب اقتضای شرایط خود، مقید به برگزاری مجلسی در آن هستند و این مجالس و اجتماعات، دانشگاهی مستمر است که در طول سال برپا بوده و شیعیان تلاش می‌کنند تا روزها و اوقات را در میان خود تقسیم کنند تا همه بتوانند از این اجتماعات بهره‌مند گردند؛ گرچه بیشترین انتخاب در این زمینه، به دلیل خصوصیت شب و روز جمعه شامل این شب و این روز می‌گردد.

از رهگذر این اجتماعات، روابط اجتماعی تحکیم گردیده، منافع دینی و دنیوی به تحقق رسیده و پس از پایان ذکر اهل بیت ^۸ و موضوعات دینی که خطیب جلسه عنوان می‌کند، اجتماع هر گروه از مردم به بحث در باره مسائل مورد ابتلای آنان کشیده می‌شود، مثلاً اهل علم به بحث‌های علمی، اهل ادب به مسائل ادبی، تجار به امور تجاری و به همین ترتیب سایر طبقات و اقشار.

جلسات ماه رمضان: چهارمین بخش، مجالس ماه مبارک رمضان است؛ آنجا که این موسم شریف عبادی، از طریق برقراری مجالس عمومی که وجهه اصلی آنها ذکر مصایب حضرت امام حسین \times است، اما مباحث مطرح شده در آنها شامل سایر موضوعات و مسائل اسلامی نیز گردیده و بر مسائل اخلاقی، روحی، رفتاری، احکام شرعی، قرائت قرآن و گاه موضوعات فکری و عقیدتی و تاریخی نیز می‌شود، به ایام و موسمی فرهنگی نیز تبدیل می‌گردد.

بدین ترتیب می‌بینیم بین ماه مبارک رمضان و دو ماه محرم و صفر از

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

لحاظ فرهنگی موازنه برقرار شده است؛ با این تفاوت که در موسم اول یعنی محرم و صفر، موضوع بحث بیشتر در حول مسائل سیاسی، مبارزه با ستم، سرکشی، فساد و شناخت اهداف و عوامل و اسباب تاریخی آن، همچنین جنبه‌های عاطفی و احساسی به اضافه عقاید مذهبی دور می‌زند، اما در موسم دوم یعنی ماه مبارک رمضان، بیشتر در مسائل روحی، اخلاقی، احکام شرعی مربوط به رفتارهای انسانی و به ویژه مسائل و احکام نماز و روزه و زکات و... به علاوه تلاوت قرآن مجید و جنبه‌های مربوط به اصول دین همچون توحید و نبوت و وحی و معاد، تمرکز یافته است.

با این همه، وجه مشترک مراسم و جلسات بر گزار شده در هر دو موسم، اوضاع عمومی افراد شیعیان و موضوع امام حسین \times است.

مناسبت های خاص: پنجمین بخش، مجالس حسینی در مناسبت‌های خاص می‌باشد؛ زیرا اهل بیت [^] در ایجاد ساختار جماعت صالح به موضوع انعقاد اجتماعات در مناسبت‌های مختلف اهتمام ورزیده‌اند، و شعائر حسینی محور همه این اجتماعات است؛ مثلاً مجالسی که در رابطه با فوت اشخاص مختلف برپا می‌شود شامل قرائت قرآن کریم و ذکر مصیبت امام حسین \times و یاران آن حضرت است که قریه الی الله و برای تسکین ناراحتی حاصل از مصیبت انجام می‌شود.

چنین است سایر مناسبات، همچون مجالسی که به مناسبت بازگشت از حج یا سفرهای طولانی یا انتقال به خانه جدید، افتتاح مؤسسه عمومی یا خصوصی، در طلب شفای بیماری‌های سخت و سایر مناسبت‌های

شعائر اهل بیت (ع)

عام بر قرار می‌گردد؛ مواردی که اوضاع اجتماعی اقتضای برگزاری مجلس در آنها دارد. حتی بعضی از مسائل خاص که دامنگیر بعضی از مردم می‌شود و با تشکیل مجلس روضه و نزدیک شدن به خداوند متعال با این کار از خدا حاجت می‌خواهند، یا از ذکر نام امام حسین × تبرک می‌جویند و این امور به حدی در میان شیعیان شیوع یافته که مجالس حسینی شعار جامعه شیعه شده است.

2

زنده نگه داشتن یادمان های معصومین

این امر را می توان به دو بخش عمده تقسیم کرد:

اول: زنده نگه داشتن شهادت ها و وفیات.

دوم: زنده نگه داشتن یاد تولدها و شادی ها.

(1) زنده نگه داشتن یاد وفات ها و شهادت ها

چنانکه در مبحث روابط اجتماعی اشاره کردیم جماعت صالح در اثر دستورات و تأکیدات اهل بیت [^] همیشه به احیای یادمان وفات ها و شهادت های سیزده پیشوای معصوم خود، پیامبر اکرم ' و دختر گرامی اش فاطمه زهرا ÷ و یازده امام [^] و یا بعضی از اولاد و شیعیان آنها مانند مسلم بن عقیل، زینب کبری ÷، زید بن علی، ابوطالب، ام البنین و... اهتمام میورزیده اند.

در فرهنگ شیعی این گرایش عمومی وجود دارد که همه ائمه [^] در معرض قتل و شهادت قرار گرفته اند؛ حضرت امیرالمؤمنین و حضرت امام حسین ' با شمشیر، و بقیه ائمه [^] به استثنای حضرت حجت - عجل الله فرجه - که هنوز زنده اند، به وسیله سم به شهادت رسیده اند.

این امر اگر چه از نظر تاریخی جز در باره تعداد معینی از ائمه [^] یعنی حضرت امام حسن، حضرت امام کاظم و حضرت امام رضا [^] به اثبات

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

نرسیده است، اما محدثان در اثبات این نظریه به روایت معتبری استناد می کنند که از حضرت رضا × روایت شده است که فرمود:

ما منا إلاً مقتول أو مسموم.⁽¹⁾

کسی از ما ائمه نیست مگر اینکه یا به قتل رسیده و یا مسموم شده است.

روایات مشخص کننده تاریخ شهادت و وفات معصومین نیز اگر چه متفاوت است و به دلایلی که مجال ذکرش نیست، ضبط دقیق تاریخی نسبت به آنها انجام نگرفته است، اما شیعه در پیروی از اجتهادات دانشمندان بزرگ خود در این زمینه به صورت کلی بعضی از این روایات را گرفته و مطابق آنها عمل نموده و بدین ترتیب روزهای معینی به این مناسبتها اختصاص یافت که پیروان اهل بیت [^] در آنها گرد هم آیند و یاد آن بزرگواران را گرامی دارند، البته در بعضی از مناطق اختلافات مختصری وجود دارد که اشاره‌ای اجمالی نیز به آنها خواهیم داشت.

این شهادت‌ها و وفیات به جز ماه شعبان⁽²⁾ در بقیه ماه‌های سال قمری پخش شده است، به نحوی که این مناسبت‌ها یک دوره سالانه را تشکیل می دهد و این فکر را مورد تأکید قرار می دهد که این کار با برنامه ریزی دقیقی در میان شیعه به وقوع پیوسته، تا این مناسبت‌ها به صورت یکی از شعارهای چند منظوره شیعه تبدیل گردد؛ مضامین فرهنگی، روحی،

1. مجلسی، بحار الانوار 32/102، ح 2.

2. چنان که در عنوان سوم خواهیم گفت، ماه شعبان ماه شادی و سرور است.

اجتماعی که هماهنگ با شرایط اجتماعی این جماعت نیز باشد.

در این اجتماعات به بحث در رابطه با زندگانی معصوم مورد نظر، ابراز مظلومیت وی، به علاوه تحلیل رویدادهای تاریخی مربوط به آن حضرت، همراه با پاره‌ای از مسائل عقیدتی اسلامی، یا مذهبی و پندهای اخلاقی مرتبط با معصوم مورد نظر پرداخته شده و در انتها معمولاً با ذکر مصیبت معصوم مورد نظر و ذکر مصیبت حضرت امام حسین × به پایان می‌رسد.

شاید بتوان گفت این مجالس نیز نوع دیگری از مجالس حسینی است که با عنایت به معصوم مورد نظر بر پا می‌شود.

در میان عموم اقشار جماعت صالح از میان وفیات معصومان - گذشته از شهادت حضرت امام حسین × - اهمیت ویژه‌ای به سالروز وفات پیامبر اکرم '، حضرت علی × و فاطمه زهرا ÷ داده می‌شود. اما در بعضی از اقشار شیعه نسبت به سالروز شهادت بعضی از معصومان اهتمام ویژه‌ای ابراز می‌شود، به ویژه در شهرهایی که آن بزرگواران در آن مدفون شده‌اند، مثلاً در کاظمین اهتمام خاصی به سالروز شهادت امام کاظم × معمول می‌شود به گونه‌ای که این مراسم حالت عزای عمومی به خود گرفته، بازارها تعطیل شده، دسته جات عزاداری به راه می‌افتد؛ همچنین است شهادت حضرت امام رضا × در خراسان و بلکه سراسر ایران، و وفات امام هادی × در سامرا.⁽¹⁾

1. این گونه مراسم همواره در کشور عراق انجام شده و مردم به صورت دسته جات عزادار

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

حال تاریخ این مناسبت‌ها را به ترتیبی که در میان اقشار جماعت صالح معروف است فهرست‌وار بیان می‌کنیم:

- 1- وفات پیامبر اکرم ^ص: روز 28 صفر.
- 2- شهادت حضرت علی ^ع: از 19 تا 21 ماه رمضان (که از تاریخ ضربت خوردن تا به شهادت رسیدن آن حضرت را شامل می‌گردد).
- 3- شهادت حضرت صدیقه، فاطمه زهرا ^س: 8 ربیع الثانی، 15 جمادی الأول و 3 جمادی الثانی؛ زیرا روایات مختلفی در تعیین تاریخ وفات آن حضرت وارد شده است و معمولاً مجالس وفات آن حضرت در دو تاریخ اخیر برپا می‌گردد و احياناً در فاصله بیست روزه میان این دو تاریخ ادامه می‌یابد. در عراق، در تاریخ اول نیز مجالسی برقرار می‌شود.
- 4- وفات حضرت امام حسن مجتبی ^ع: 7 صفر در عراق و 28 صفر در ایران که با سالروز وفات پیامبر مصادف است.
- 5- شهادت حضرت امام حسین ^ع: 10 محرم که در باره آن سخن گفتیم.
- 6- شهادت حضرت امام سجاد زین العابدین ^ع: 25 محرم، گاه در دوازدهم محرم نیز برگزار می‌شود.

از سرتا سر کشور به قصد زیارت آن حضرت حرکت می‌کردند، اما رژیم بعث علفی از رهگذر کینه‌ای که با اهل بیت [^] دارند، با همه این مراسم مخالفت کرده و آنها را به کلی تعطیل کردند.

شعائر اهل بیت (ع)

- 7- شهادت حضرت امام محمد باقر ×: 7 ذی الحجة.
- 8- شهادت حضرت امام جعفر صادق ×: 25 شوال.
- 9- شهادت حضرت امام کاظم موسی بن جعفر ×: 25 رجب.
- 11- شهادت حضرت امام علی بن موسی الرضا ×: 17 صفر در عراق و آخر ماه صفر در ایران.
- 12- شهادت حضرت امام محمد تقی ×: آخر ذی القعدة.
- 13- شهادت حضرت امام علی تقی ×: 3 رجب.
- 14- شهادت حضرت امام حسن عسکری ×: 8 ربیع الاول.

(2) تولدها و ایام شادی معصومان

قسمت دوم، مربوط به جشن‌های تولد معصومان است که در کنار مراسم عزاداری و احیای و فیات و شهادت‌های آنان، موجب ایجاد تعادل میان اهتمام فراوان شیعیان به حزن و اندوه و اهتمام آنان به شادی و سرور می‌شود.

مراسم جشن و شادی شیعیان در مقایسه با مجالس عزاداری با تفاوت‌های چندی برگزار می‌شود:

- 1- جایگزین شدن مظاهر حزن و اندوه (مثل پرچم‌های سیاه و...) با مظاهر شادی و سرور (مثل چراغانی و...).
- 2- سخنرانی و گفتار در چنین مجالسی ذکر فضایل اهل بیت [^] و مقامات آنان از طریق ایراد سخنرانی، شعرخوانی، مدیحه سرایی،

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

سرودخوانی و همراهی حاضران با اظهار شغف و شادمانی است. 3 وجهه کلی این یادمان‌های ولادت وجهه ادبی و احساسی است؛ آنجا که مراسم و جشنواره‌هایی برگزار شده و در آنها شعرا و ادبا و خطبای متعددی شرکت می‌کنند، اگر چه گاه با بعضی از موضوعات فرهنگی و عقیدتی نیز همراه می‌شود، به ویژه در میلاد حضرت بقیه الله امام زمان - عجل الله فرجه الشریف - که فرصت مناسبی برای بحث پیرامون ولادت آن حضرت است و بدین سان در جشن‌های میلاد نیز میان هر دو نوع موضوع مطلوب جمع شده است.

در زمینه موالید معصومین، می‌یابیم که این جشن‌ها معمولاً مختص به یکی از معصومین است به خلاف مراسم عزاداری که شامل همه معصومینی که به شهادت رسیده‌اند می‌شود. شاید سرّ این مطلب در این باشد که گرایش عمومی پیروان اهل بیت [^] در عزاداری، بیان ستم‌ها و دردها و محنت‌هایی است که اهل بیت [^] متحمل آن گردیده‌اند؛ پدیده‌ای که واقعیت بارز تاریخ زندگی اهل بیت [^] و پیروان آنها است.

به علاوه این توجه ویژه، شیعیان را با قوای صبر و پایداری و ایجاد شفافیت در دیدن و فهم رویدادهای زمان و سنن تاریخ و سیر حرکتی آن و بالأخره تأسی از اهل بیت [^]، تقویت می‌نماید.

شاید این گرایش مبتنی بر آنچه از حضرت زین العابدین × روایت شده است باشد که فرمود:

لما أعيادنا ماتمنا.

شعائر اهل بیت (ع)

همانا اعیاد ما سوگ‌های ما است.

و فرمود:

القتل لنا عادة و کرامتنا من الله الشهادة.

کشته شدن عادت ما و شهادت نشانه بزرگواری ما در نزد خداوند است.

درک صحیح از اعیاد نیز بنا بر آنچه به زودی در بحث (روزها) به آن اشاره خواهیم کرد، عبارت است از استفاده از آنها در جهت عبادت و شناخت خداوند، خدمت به مردم و توقع پاداش و جایزه تنها از خدا داشتن.

نکته دیگری که از ملاحظه این اعیاد به چشم می‌خورد این است که به استثنای دو ماه محرم و صفر که مختص به عزاداری بوده و ماه شعبان که اختصاص به موالید دارد، اعیاد و عزاداری‌ها در بقیه ماه‌های سال به صورت مساوی تقسیم شده است. البته از لحاظ برپا شدن مراسم، اما به لحاظ تاریخ ولادت ائمه⁸ کار از این گسترده‌تر است.

بدین ترتیب با ترجیح در جنبه عزاداری، تعادل و موازنه‌ای بهتر و فراگیرتر محقق شده است.

حال به فهرست زمانی موالید معصومین که شیعیان نسبت به برگزاری مراسم جشن در آنها اهتمام می‌ورزند توجه کنید:

1- میلاد پیامبر اکرم⁹: ' 17 ربیع الأول، که در عین حال سالروز میلاد حضرت امام صادق¹⁰ × نیز هست.

البته با وجود روایاتی که میلاد پیامبر اکرم⁹ ' را در دوازدهم ربیع

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

الأول دانسته و این تاریخ در میان عموم مسلمانان از شهرت بیشتری برخوردار می‌باشد، اهل بیت [^] را عادت بر این بوده است تا روز هفدهم ربیع الاول را به عنوان سالروز میلاد آن حضرت بدانند.⁽¹⁾

2. میلاد حضرت علی \times : 13 رجب.

3. میلاد حضرت صدیقه فاطمه زهرا \div : 20 جمادی الآخر.

4. میلاد حضرت امام حسن \times : 15 رمضان.

5. میلاد حضرت امام حسین \times : 3 شعبان.

6. میلاد حضرت امام سجاد \times : 5 شعبان.

7. میلاد حضرت امام رضا \times : 11 ذی القعدة.

8. میلاد حضرت امام زمان - عجل الله فرجه - 15 شعبان.

حال ممکن است این سؤال پیش بیاید که چرا در زمینه برگزاری جشن ولادت تنها این معصومان انتخاب شده و برای تولد معصومان دیگر جشن میلاد برگزار نمی‌شود؟

در اینجا لازم است بر این نکته تأکید کنیم که برای بقیه ائمه [^] نیز به صورت محدود مراسم سالگرد ولادت برپا می‌شود اما در سطح

1. نظام جمهوری اسلامی ایران به هر دو تاریخ فوق اهمیت داده و با قرار دادن فاصله هفت روزه میان این دو تاریخ به عنوان هفته وحدت، رسول خدا را سبب وحدت میان مسلمانان دانسته و در مبحث ایام که به زودی خواهد آمد، شرح بیشتری در باره این روز خواهیم داد.

شعائر اهل بیت (ع)

عموم شیعه موارد ذکر شده از ویژگی‌های تاریخی و معنوی برخوردار هستند که اهتمام شیعه را به خود اختصاص داده است. پیامبر اکرم ' پیام آور انسانیت، نواده گرامی آن حضرت، حضرت امام صادق × سمبل مذهبی و فقهی شیعه، حضرت علی × سمبل مذهبی و عقیدتی جماعت صالحان (چون اولین امام و جانشین بلا فصل پیامبر اکرم ' می‌باشد)، حضرت امام حسن × سبط اکبر و آغاز سلسله نورانی نسل آن حضرت، حضرت امام حسین × سبط شهید که ولادت وی نیز با حزن و گریه همراه است، میلاد حضرت امام سجاد نیز در امتداد جشن‌های ولادت حضرت امام حسین × در اوایل ماه شعبان واقع شده است؛ آنجا که روز سوم شعبان ولادت امام حسین ×، روز چهارم آن ولادت حضرت ابوالفضل ×، و روز پنجم شعبان، ولادت حضرت زین العابدین می‌باشد؛ سه شخصیتی که در متن واقعه کربلا حضور داشتند.

اما در میلاد حضرت رضا × جشن‌های گسترده‌ای در ایران برگزار می‌گردد، چون مرحله تاریخی آن حضرت از ویژگی خاصی برخوردار بوده و وجود آن حضرت در ایران سمبل ولایت مردم مسلمان ایران نسبت به اهل بیت [^] است.

و اما حضرت امام زمان - عجل الله فرجه - امتداد و بازمانده ولایت در میان امت اسلام است.

3

زیارت قبور و اماکن

منسوب به معصومین

(1) مشروعیت زیارت

زیارت قبر پیامبر اکرم ' و ائمه اهل بیت ^، همچنین قبور انبیا، صالحان و نوادگان ائمه ^ از جمله شعائری محسوب می‌شود که اهل بیت ^ بر آن تأکید کرده و جماعت صالحان به انجام آن پای بند می‌باشند. زیارت پدیده‌ای گسترده و بزرگ در زندگی جماعت صالحان است.

این موضوع از شعائر کلی اسلام به حساب می‌آید و به لحاظ شکل و محتوا نوعی از انواع حج است. به زودی خواهیم دید که روایاتی نیز در این رابطه وارد شده است که زیارت، تکمیل کننده حج می‌باشد.

با این همه باز هستند کسانی که به کراهت عمل زیارت معتقد شده‌اند و یا حکم به حرمت زیارت این قبور و سفر کردن برای این کار، همچنین حرمت ساختن ساختمان و یا گنبد بر روی آنها داده‌اند، چنان که محمد بن عبدالوهاب و پیروان وی که به وهابیان معروف هستند، چنین عقیده‌ای دارند. اما روایات فراوان و متواتری که از اهل بیت ^ و همچنین از پیامبر اکرم ' و اصحاب بزرگ آن حضرت نقل شده است بر استحباب این عمل دلالت دارد.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

در اینجا به چند روایت در تأکید بر استحباب زیارت و اینکه این عمل از شعائر مهمی است که اهل بیت [^] در ایجاد جماعت صالحان از آن بهره جسته‌اند، اشاره می‌نماییم.

حضرت امام رضا × فرمود:

هر امامی بر گردن دوستان و شیعیان خود عهد و پیمانی دارد و از موارد وفای به آن عهد و پیمان زیارت قبور آنان است، پس هر کس آنان را مشتاقانه زیارت کند و خواسته‌های امامان خود را تصدیق نماید، آنان در روز قیامت شفیع وی خواهند بود.⁽¹⁾

و در روایت معتبر دیگری زید شحام به حضرت امام صادق × عرض می‌کند پاداش کسی که یکی از شما را زیارت کند چیست؟ فرمود:

مانند کسی است که رسول خدا ' را زیارت کرده باشد.⁽²⁾

خداوند مخلوقاتی را پرتعدادتر از فرشتگان نیافریده است. در هر شب هفتاد هزار فرشته از آسمان به زمین می‌آیند و تمام شب را به دور خانه کعبه طواف می‌کنند، هنگامی که فجر طلوع می‌کند، به سمت قبر پیامبر اکرم ' رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، سپس به نزد قبر حضرت امیرالمؤمنین × رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، سپس به نزد قبر حسن بن علی × رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، آنگاه به نزد قبر

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 116، ح 1.

2. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 117، ح 5.

حسین × رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، و پیش از آنکه آفتاب طلوع کند به آسمان بالا می‌روند. آنگاه فرشتگان روز که هفتاد هزار فرشته هستند فرود می‌آیند، و تمام روز را به طواف خانه کعبه می‌گذرانند، وقتی نزدیک غروب آفتاب شد، به سوی قبر پیامبر اکرم ' رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، سپس به نزد قبر حضرت امیرالمؤمنین × رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، آنگاه به نزد قبر حسن بن علی × رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، سپس به نزد قبر حسین × رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند و پیش از اینکه خورشید غروب کند به آسمان بر می‌گردند.⁽¹⁾

و در حدیث دیگر ابوعامر تبانی واعظ اهل حجاز گفت:

به نزد اباعبدالله جعفر بن محمد ' رفتم و عرض کردم: ای فرزند رسول خدا، برای کسی که قبر حضرت امیرالمؤمنین × را زیارت نموده و تربتش را آباد کند چه پاداشی است؟

فرمود:

ای اباعامر، پدرم از پدرش، از جدش حسین بن علی ^ از علی × روایت کرده است که رسول خدا ' به وی فرمود: ای علی به خدا سوگند که تو در سرزمین عراق کشته شده و در آن سرزمین مدفون خواهی شد.

به آن حضرت عرض کردم: ای پیامبر خدا، برای کسانی که قبور ما را

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

تعمیر و نگهداری کنند، چه اجر و پاداشی است؟

فرمود: ای ابوالحسن، خداوند قبر تو و قبر فرزندان تو را بقعه‌ای از بقعه‌های بهشت و عرصه‌ای از عرصه‌های آن قرار داده و دل نجبا و برگزیدگان خلق خود را به سوی شما جلب کرده که در راه شما متحمل ذلت و آزار شوند. آنان قبرهای شما را مرمت نموده، آنها را بسیار زیارت کرده و بدین ترتیب به خداوند تقرب جسته و دوستی پیامبر خدا را طلب می‌کنند ای علی چنین کسانی به شفاعت من اختصاص داشته و به حوض من وارد گشته و زیارت کنندگان من در بهشت خواهند بود.

ای علی، هر کس قبور شما را مرمت کند، و به این امر همت گمارد، چنان است که گویا حضرت سلیمان بن داود را در ساختن بیت المقدس یاری کرده باشد و کسی که قبور شما را زیارت کند به تعداد هر زیارتی، ثواب یک حج واجب و هفتاد حج مستحب را دارد، و در بازگشت چنان از گناهان خود خارج می‌شود که گویا دو باره از مادر متولد شده است. پس بر تو بشارت باد و شیعیان و دوستان خود را نیز بشارت ده که بهشت پر نعمت و روشنی چشم در انتظار شما است؛ چیزی که نه چشمی تاکنون آن را دیده و نه گوشی وصفی از آن شنیده و نه بر قلب بشری خطور کرده است. اما مردمان پلیدی پیدا می‌شوند که زایران قبور شما را بر این کار سرزنش می‌کنند گویا که زن زناکار را بر عمل زنا سرزنش می‌نمایند، اینها بدترین کسان در امت من هستند، خداوند آنان را به

شفاعت من نرساند و به حوض من داخل نگردند.⁽¹⁾

چنان که قبلاً نیز مشاهده کردیم روایات بسیاری در تأکید بر زیارت قبر پیامبر اکرم ' و امام حسین × وارد شده است، همچنین با نسبت کمتری در رابطه با زیارت قبر حضرت امیرالمؤمنین ×. این امر نیز به واسطه وجود خصوصیتی است که در زیارت این بزرگواران موجود می‌باشد، چرا که پیامبر اکرم ' و این دو بزرگوار، سمبل و شعار جماعت صالح می‌باشند و علاوه بر این، زیارت آنان دارای آثار خاص تربیتی، فرهنگی، روحی و سیاسی است.

در بحث زیارات خواهیم دید که تأکید عام بر مسئله زیارت در زیارت پیامبر اکرم ' وارد شده و زیارت سایر ائمه [^] به زیارت شریف آن حضرت ملحق گردیده است. اما زیارت‌های خاص به صورت مؤکد، در باره زیارت حضرت امیرالمؤمنین × و امام حسین × وارد شده است.

(2) محتوای فرهنگی زیارات

در بحث گذشته، در رابطه با مؤسسات فرهنگی در ضمن بحث از زیارت حضرت امام حسین × به آثار روحی، سیاسی و اجتماعی این عمل اشاره کرده‌ایم، در اینجا اضافه می‌کنیم که زیارت تجسم عملی و روحی ارتباط شیعیان با ائمه معصومین [^] است. زایر معتقد

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 120، ح 22، سند این روایت در احادیث 23، 24، 25 نیز موجود و مورد تأکید است.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

است داخل خانه‌ای شده است که خداوند در باره آن می فرماید:

{در خانه هایی که خدا رخصت داده که [قدر و منزلت] آنها رفعت یابد و

نامش در آنها یاد شود}

و بر امامی وارد گردیده که سخن وی را می شنود و پاسخ وی را می دهد.

شاید این متن روایی که برای اذن دخول همه مشاهد مشرفه و عتبات

مقدسه معصومین وارد شده است، این حقیقت را بیشتر آشکار نماید:

اللهم إني قد وقفت على باب من أبواب بيوت نبيك صلواتك عليه و آله، و قد منعت الناس أن يدخلوا إلا بإذنه ، فقلت: {يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ}، اللهم إني أعتقد حرمة صاحب هذا المشهد الشريف في غيبته، كما أعتقدها في حضرته، و أعلم أن رسولك و خلفاءك عليهم السلام أحياء عندك يرزقون، يرون مقامي و يسمعون كلامي ويردون سلامي، و أنك حجبت عن سمعي كلامهم و فتحت باب فهمي بلذيد مناجاتهم، و إني أستأذنك يا رب اولاً، و أستأذن رسولك ' ثانياً، و أستأذن خليفتك الإمام المفروض علي طاعته - و الملائكة الموكلين بهذه البقعة المباركة ثالثاً، ءأدخل يا رسول الله؟ ءأدخل يا حجة الله؟ ءأدخل يا ملائكة الله المقربين المقيمين في هذا المشهد؟ فأذن لي يا مولاي في الدخول أفضل ما أذنت لأحد من أوليائك ، فإن لم أكن أهلاً لذلك فأنت أهل لذلك.⁽¹⁾

خداوندا، هم اکنون بر درگاه یکی از خانه‌های پیامبرت - که درود و

سلامت بر او باد - ایستاده‌ام، و تو مردمان را از وارد شدن بدون اجازه به

خانه او منع فرموده‌ای که {ای کسانی که ایمان آورده‌اید، داخل اتاق‌های پیامبر مشوید، مگر آنکه به شما اجازه داده شود}

خداوند، من در حال غیبت صاحب این بارگاه شریف آن چنان به رعایت حرمت او اعتقاد دارم که در زمان حیاتش، و می‌دانم که پیامبرت و جانشینانت - که بر آنها درود باد - زنده‌اند و در نزد تو روزی می‌خورند. آنان مرا می‌بینند، صدای مرا می‌شنوند و سلام را پاسخ می‌دهند، و تو گوش مرا از شنیدن صدای آنان بسته‌ای، اما درهای فهم را بر روی نجوهای دل انگیزشان گشوده‌ای. و من ابتدا از تو اجازه ورود می‌خواهم، پس از تو از پیامبرت اجازه ورود می‌خواهم و برای سومین بار از جانشین تو و پیشوای خود که پیروی او را بر من واجب نموده‌ای - (نام امام مورد نظر ذکر می‌شود)، و فرشتگان پاسبان این بارگاه مبارک اجازه ورود می‌طلبم. آیا وارد شوم‌ای رسول خدا؟ آیا وارد شوم‌ای حجت خدا؟ آیا وارد شوم‌ای فرشتگان مقرب خدا که مقیم این آستان شریفید؟ پس‌ای مولای من، مرا اجازه دخول ده، بهترین اجازه‌ای که به یکی از اولیای خود داده‌ای، که اگر من سزاوار و شایسته آن نباشم تو شایسته آنی.

مضامین مشترکی که در نوع زیارات معصومین وجود دارد از ابعاد عقیدتی، توحیدی، اسلامی و روحی برخوردار است، مانند صد بار الله اکبر گفتن، ادای شهادتین، سلام دادن بر ائمه^ع یکی پس از دیگری و نام بردن آنان و موضوعات دیگری همچون شکر و حمد و تقدیس ذات مقدس خداوند متعال بر این توفیق. این امور زیارت ائمه^ع را به کلاس‌های مستقیم عقیدتی، اخلاقی و روحی تبدیل کرده است.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

دایرة المعارف‌های حدیثی به صورت گسترده به این موضوع پرداخته‌اند، به گونه‌ای که کتاب‌های حدیث پیروان اهل بیت [^] و شیعیان از این جهت ممتاز هستند و از قرون نخستین اسلام کتاب‌های مخصوص به زیارت و دعا تألیف شده است، مثل کتاب کامل الزیارات ابن قولویه، مصباح المتهدد شیخ طوسی، اقبال سید بن طاووس، مزار کبیر شیخ محمد بن المشهدی، مزار شهید، مصباح کفعمی⁽¹⁾ و کتاب‌های دیگر. این امر دلیل اهتمام ویژه و بسیار نسبت به این موضوع عبادی و شعائری است.

(3) انواع زیارات

حال به صورت گذرا به اقسام کلی زیارات و برخی از اوقات مهمی که شیعیان در آنها به انجام زیارات اقدام می‌نمایند، می‌پردازیم و توضیح و تفصیل بیشتر در این زمینه را به مراجعه به کتاب‌های مفصل زیارت و می‌نهم، بیشترین اتکای ما در این بحث بر کتاب مشهور مفاتیح الجنان است.

زیارت، آداب و مراسم عامی دارد که خوب است انسان مؤمن به آنها

1. و شاید بهترین و مشهورترین کتاب جامع برگزیده و نسبتاً مختصر در این زمینه، کتاب «مفاتیح الجنان» تألیف مرحوم حاج شیخ عباس قمی است که در زمان معاصر و به زبان فارسی نوشته و در آن از منابع مختلف استفاده شده و تا کنون میلیون‌ها نسخه از آن در همه شهرها و کشورها چاپ و منتشر گردیده است. این کتاب به زبان‌های عربی، اردو و زبان‌های دیگر ترجمه شده است. با مطالعه این کتاب می‌توان به متن زیارات و آداب و اوقات آنها و دعاها دسترسی پیدا کرد.

مقید باشند که این خود یکی از جنبه‌های این شعار مبارک است. مهم‌ترین ادب معنوی زیارت غسل و وضو و نظافت مادی بدن و لباس از نجاسات و پلیدی‌ها است، همچنین ذکر خداوند متعال مانند تسبیح و حمد و شکر خداوند بر توفیق زیارت می‌باشد.

به طور کلی مسافرت دارای آداب و مراسم مخصوص به خود و دعاها و اوقات معین است؛ زیرا مسافرت معمولاً مقدمه زیارت به شمار می‌رود و به همین دلیل مؤلفان کتب حدیث و زیارات، این آداب را در مقدمه باب حج و زیارت ذکر کرده‌اند.⁽¹⁾

1. زیارت قبر پیامبر اکرم ' و ائمه بقیع ^

روایات فراوانی که به حدّ تظافر رسیده، نسبت به تأکید بر ثواب زیارت پیامبر اکرم ' رسیده است؛ حتی بعضی از این روایات، زیارت آن حضرت را در سفر حج - در صورت امکان - واجب نموده و تصریح دارد که ترک زیارت آن حضرت حرام و جفای بر پیامبر است، و بسیاری از این احادیث بر این نکته تأکید کرده که زیارت آن حضرت موجب رفتن به بهشت می‌شود. از این روایات، حدیثی است از امام صادق ×:

چون یکی از شما حج به جا آورد، باید حج خود را با زیارت ما به پایان برساند، که این کار باعث کامل شدن حج او می‌باشد.

و از حضرت امیرالمؤمنین × نیز نقل شده است که فرمود:

1. ر.ک: مفاتیح الجنان، آداب سفر / 302 - 306، و آداب زیارت / 306 - 311 که به صورت خلاصه ذکر شده است.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

حج خود را با زیارت رسول خدا ' به پایان برسانید که ترک این عمل جفا است، همچنین با زیارت قبرهایی که خداوند عزّ و جلّ شما را به زیارت و ادای حق آنها الزام کرده است و در کنار آن قبور از خدا روزی بخواهید.

و از حضرت امام باقر × روایت شده است که فرمود:

إن النبي ' قال: من زارني حياً أو ميتاً كنت له شفيعاً يوم القيامة. (1)

پیامبر اکرم ' فرموده‌اند: هر کس مرا در حال زندگی یا مرگم زیارت کند، من نیز در قیامت شفیع او خواهم بود.

حضرت امام حسن مجتبی از پیامبر اکرم ' پرسید:

پسرم، هر کس مرا در حال زندگی یا مرگم زیارت کند، یا پدر و برادر و خود تو را زیارت کند، بر من است که در قیامت به زیارت وی بروم و او را از گناهانش برهانم. (2)

و نیز: پیامبر اکرم ' به حضرت امام حسین × فرمود:

فرزندم، هر کس پس از مرگ من به زیارتت بیاید، جزایش بهشت است، و هر کس پس از مرگ پدرت به زیارتش برود، جزایش بهشت است، و هر کس پس از مرگ برادرت به زیارت او برود، جزایش بهشت است، و هر کس پس از مرگ تو به زیارتت بیاید، جزایش بهشت است. (3)

1. مجلسی، بحار الأنوار 139 / 97، ح 1 و ح 3 و ح 2

2. مجلسی، بحار الأنوار 140 / 97، ح 7.

3. مجلسی، بحار الأنوار 142 / 97، ح 16.

شعائر اهل بیت (ع)

و در روایت دیگری از حضرت رضا × نقل شده است که فرمود:

من زارني في حياتي أو بعد موتي فقد زار الله تعالى. (1)

هر کس مرا در حال زندگی یا مرگم زیارت کند، گویا خداوند متعال را زیارت کرده است.

زید به حضرت امام صادق × عرض کرد.

برای کسی که پیامبر اکرم ' را زیارت کند چه پاداشی است؟

فرمود:

مانند کسی است که خداوند متعال را در عرش زیارت کرده باشد. (2)

واز امام صادق × سؤال شد:

آیا پدر شما زیارت می‌شود؟

فرمود: آری.

راوی پرسید: برای کسی که او را زیارت کند چه پاداشی است؟

فرمود:

اگر به امامت او هم معتقد باشد جزایش بهشت است.

راوی پرسید: و کسی که از زیارت او رویگردان شود چه؟

1. مجلسی، بحار الأنوار 139 / 97، ح 4.

2. مجلسی، بحار الأنوار 144 / 97، ح 31.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

فرمود: پشیمانی در روز قیامت که روز حسرت و پشیمانی است.⁽¹⁾

و امام صادق × فرمود:

هر کس مرا زیارت کند، گناهانش آمرزیده شده و فقیر از دنیا نمی‌رود.⁽²⁾

البته این تأکید بر زیارت پیامبر اکرم ' به این عنوان است که زیارت آن حضرت افضل زیارات بوده و مقیاس و نمونه سایر زیارات است.

و شکی نیست که زیارت پیامبر اکرم ' و پیشوایان از ذریه آن حضرت از برترین اعمال و شعائری است که جماعت صالحان مقید به آن بوده و در موسم حج و عمره اهتمام خاصی به آن ورزیده و در راه انجام آن چه سختی‌ها و ناراحتی‌هایی را به جان خرید، به ویژه در این روزگار که متولیان این مشاهد مشرفه بر زایران سخت گرفته و آنان را به امور باطل متهم می‌نمایند.

2. زیارت امام حسین ×

زیارت حضرت امام حسین × در همه اوقات، مستحب مؤکد است چه از نزدیک باشد و به صورت حضور در حرم مطهر آن حضرت انجام شود،⁽³⁾ یا از راه دور باشد به اینکه مثلاً در مکانی دور از حرم

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 145، ح 36.

2. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 145، ح 34.

3. در بعضی از روایات آمده است که زیارت آن حضرت بر کسی که استطاعت انجام این سفر را داشته باشد واجب است، چنان که در بحث شعائر حسینی به این مطلب اشاره کردیم، و اگر چه

شعائر اهل بیت (ع)

آن حضرت انجام شود؛ اگر چه زیارت آن حضرت در محل مرقد شریف آن حضرت یا در مرقد شریف حضرت امیرالمؤمنین × یا مراقد بقیة ائمه [^] یا دیگر اماکن مقدس به نص صریح بعضی از روایات و خصوصاً در بعضی از این مکان‌های مقدس، بدون شک از فضیلت و ثواب بیشتری برخوردار می‌باشد.

در بعضی از روایات پیشین آمده بود که فضیلت زیارت هر یک از ائمه [^] همان فضیلت زیارت پیامبر اکرم ' است، یا اینکه:

من زار واحداً منا کان کمن زار الحسین ×.

هر کس یکی از ما را زیارت کند گویا حسین × را زیارت کرده است⁽¹⁾

و اینکه زیارت قبور آنان از لحاظ فضیلت با یکدیگر یکسان است.

شاید مشهورترین نصی که همه امامان یازده گانه با آن زیارت می‌شوند زیارت معروف به زیارت امین الله باشد که با این عبارت شروع می‌شود:

فقیهی را نمی‌شناسیم که به این امر فتوا داده باشد، اما بعید نیست که این وجوب به حسب ضرورت‌هایی که در زمان صدور نص وجود داشته، واجبی ولایی بوده، یا اینکه مراد از آن، وجوب محبت و ولایت و ارتباط با اهل بیت [^] بوده باشد، و در هر صورت چنین روایاتی حد اقل بر شدت استحباب این عمل و مطلوب بودن آن در نزد شارع مقدس دلالت دارد، همچنان که در مسئله نماز جماعت، روایات زیادی در تأکید بر استحباب آن وارد شده که پیامبر اکرم کسانی را که در نماز جماعت حاضر نمی‌شدند تهدید به خراب کردن خانه شان کرده بود.

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 118، ح 10.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

السلام عليك يا امين الله في أرضه و حجته على عباده.

و مرحوم علامه مجلسی در باره آن فرموده است:

این زیارت از لحاظ متن و سند از بهترین زیارات است و سزاوار است

که در همه حرم‌های مقدس بر خواندن آن مواظبت شود.

این زیارت با سند معتبر از جابر، از حضرت امام باقر × نقل شده است که حضرت امام زین العابدین × با این زیارت جدش حضرت امیرالمؤمنین × را زیارت کرده است.⁽¹⁾

با این همه می‌بینیم که تعداد روایات با مضمون تأکید بر زیارت حضرت امام حسین × و اجر و پاداش عظیم مترتب بر آن در مقام عمل، بیشتر بوده، و به حد تواتر رسیده است. در بعضی از این روایات نیز آمده است که فضیلت زیارت آن حضرت از زیارت سایر ائمه بعد

1. مفاتیح الجنان / 350، مؤلف مفاتیح این زیارت را در زیارات مطلقه امیرالمؤمنین ذکر نموده و سپس در ذیل آن سخن حضرت امام باقر را نقل کرده است که فرمود: ما قال هذا الكلام احد من شيعتنا عند قبر اميرالمؤمنين أو عند قبر أحد من الأئمة، إلا رفع الله دعائه في درج من نور، و طبع عليه بخاتم محمد، و كان محفوظاً حتى يسلم إلى قائم آل محمد: فيلقى صاحبه بالبشرى و التحية والكرامة إن شاء الله. کسی از شیعیان ما این سخنان را در نزد قبر حضرت امیرالمؤمنین یا در نزد قبر یکی از ائمه [^] نمی‌خواند مگر اینکه خداوند دعای او را در درجی از نور بالا برده و آن را با مهر حضرت محمد مهور نموده و محفوظ نگاه می‌دارد تا سر انجام آن را به قائم آل محمد [^] تسلیم نماید و این زیارت در آن روز صاحب خود را با بشارت و تحیت و بزرگواری ملاقات می‌نماید، ان شاء الله.

شعائر اهل بیت (ع)

از آن حضرت بیشتر است، و همچنین به لحاظ اوقات مخصوص زیارت آن حضرت و تعدد اسناد روایات این زیارات مخصوص و زیارات مطلقه که در هر زمان می‌توان آنها را خواند.

در مجموعه‌هایی که در خصوص زیارات نوشته شده است اوقات مخصوص زیارت حضرت امام حسین \times به ترتیب تسلسل زمانی سال هجری قمری به این صورت آمده است:

1- زیارت عاشورا، که در روز دهم محرم الحرام انجام می‌شود و چندین متن در این خصوص روایت شده است.⁽¹⁾

2- زیارت اربعین، که در روز بیستم ماه صفر انجام شده و چندین متن در این خصوص روایت شده است.

3- زیارت اول ماه رجب، که با زیارت نیمه شعبان یکی است.

4- زیارت شب و روز نیمه رجب، که با زیارت اول ماه رجب یکی است.

5- زیارت و صلوات بر آن حضرت در روز میلاد ایشان که روز سوم ماه شعبان است.

1. می‌توان متن این زیارات خاص را در کتاب مفاتیح الجنان / 348 - 469 مورد مطالعه قرار داد. مؤلف کتاب این زیارت‌ها را به صورت زنجیره‌ای از زیارت اول رجب آغاز نموده است. علامه مجلسی نیز فصل بزرگی از کتاب بحار الأنوار را به زیاراتی که در باره آن حضرت وارد شده، اختصاص داده است که جلد نود و هشتم از چاپ دار احیاء التراث العربی است.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

6. زیارت آن حضرت در شب و روز نیمه شعبان که متن آن همان زیارت نیمه رجب است.

7. زیارت شب‌های قدر (19 و 21 و 23) ماه رمضان.

8. زیارت شب عید فطر و شب عید قربان.

9. زیارت روز عید فطر و روز عید قربان

10. زیارت روز عرفه، نهم ذی الحجه.

از میان همه این زیارات دو زیارت شب نیمه شعبان و روز عرفه که روایت متعددی در خصوص آنها وارد شده است، از نظر اجر و ثواب دارای اهمیت ویژه‌ای هستند، و طبعاً به لحاظ میزان اهتمام شیعیان به انجام این دو زیارت نیز از دیگر زیارات برتر می‌باشند. در باره این دو زیارت در روایات آمده است که از حج و عمره مستحب نیز بافضیلت‌تر بوده و خداوند متعال در روز عرفات نظر رحمت خود را ابتدا به زائران قبر حضرت امام حسین \times می‌اندازد و پس از آن، به حاجیانی که در عرفات وقوف کرده‌اند نظر رحمت می‌افکند.

و چنین است زیارت عاشورا و اربعین از لحاظ اهمیتی که پیش از این دو روز از جانب شیعیان به مراسم عزاداری ابراز می‌گردد، آنجا که مجالس بزرگ عزا برپا گشته و دستجات عزاداری منظم و فراوان در این ایام بیرون می‌آیند.

علاوه بر این زیارات مخصوص، زیارات مطلقه‌ای نیز برای حضرت امام حسین \times روایت شده است که می‌توان آن حضرت را در اوقات

مختلف و از دور و نزدیک زیارت کرد، محدث قمی در مفاتیح الجنان، هفت زیارتنامه مختلف برای این گونه زیارتها ذکر کرده که معروفترین آنها زیارت مشهور وارث است.⁽¹⁾

زیارت حضرت امام حسین × دارای آداب کلی و مفصل و اعمالی است که زائر در حرم آن حضرت به انجام آنها مبادرت می ورزد، مهمترین این اعمال این است که انسان دارای طهارت معنوی، یعنی با وضو بوده و بدن و لباس وی نیز از آلودگی پاک باشد، همچنین دعا و تضرع به درگاه خداوند، رو به سوی خدا کردن و ذکر و حمد و شکر او را به جای آوردن، و تقید به همه آدابی که انسان باید در حضور و زمان حیات امام معصوم آنها را رعایت کند، که این آداب شامل زیارت پیامبر اکرم ' و سایر ائمه [^] نیز می شود.⁽²⁾

3. زیارت حضرت علی ×⁽³⁾

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 422 - 430.
2. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 411 - 422 و مجلسی، بحار الأنوار / 97 / 134 - 138.
3. اگرچه زیارت همه ائمه [^] به خودی خود در فضیلت مساوی بوده، و یا در فضیلت، تابع منزلت معصوم زیارت شده می باشند، اما به دلیل اینکه زیارت حضرت امام حسین × در روایات از اهتمام بیشتری نسبت به همه زیارات برخوردار است، ما نیز زیارت آن حضرت را بر زیارت حضرت امیرالمؤمنین × مقدم داشتیم؛ این اهتمام بیش از حد به دلیل طبیعت این مصیبت و شرایط سیاسی و روحی است که این زیارت را در بر گرفته است، همچنان که این مطلب را بیشتر نیز ذکر کردیم، اهتمام ویژه شیعیان به زیارت آن حضرت نیز از همین توجهات خاص اهل بیت [^] در این باره و تعداد زیاد

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

در روایات پیشین که در باب زیارت پیامبر اکرم ' آمده بود، ثواب و پاداش بسیار زیادی نیز برای زیارت حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب × ذکر شده بود، روایات دیگری نیز وجود دارد که از فضیلت زیارت آن حضرت سخن به میان آورده است:

از آن جمله ابو وهب قصری می گوید:

وارد مدینه شده و به محضر حضرت امام صادق × رفتم، به آن حضرت عرض کردم: فدایت شوم، من بدون اینکه قبر حضرت امیرالمؤمنین × را زیارت کنم به دیدار شما آمده‌ام.

فرمود:

بد کاری کردی، آیا کسی را زیارت نمی کنی که خدا به همراه فرشتگان، همچنین پیامبران و مؤمنین زیارتش می کنند.

عرض کردم: فدایت شوم، من این مطلب را نمی دانستم.

فرمود: پس این را هم بدان که امیرالمؤمنین × در نزد خدا از همه ائمه [^] برتر است و ثواب همه اعمال آنها به او نیز می رسد و ائمه [^] بر اساس اعمال خود برتری می یابند.⁽¹⁾

و در حدیث معتبر دیگری از حضرت امام صادق × نقل شده است که فرمود:

زیارت های مخصوص آن حضرت ناشی شده است.

1. مجلسی، بحار الأنوار 257 / 97، ح 3.

شعائر اهل بیت (ع)

خداوند مخلوقاتی را پرتعدادتر از فرشتگان نیافریده است. در هر روز هفتاد هزار فرشته از آسمان فرود می‌آیند و به بیت المعمور رفته و به دور آن طواف می‌کنند، پس از طواف به دور بیت المعمور، به خانه کعبه نازل شده و به دور آن طواف می‌کنند، پس از این طواف، به سمت قبر پیامبر اکرم ' رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، سپس به نزد قبر حضرت امیرالمؤمنین × رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند، آنگاه به نزد قبر حسین × رفته و به آن حضرت سلام می‌کنند و به آسمان بالا می‌روند و تا روز قیامت این کار همه روزه ادامه دارد.

و نیز آن حضرت فرمود:

هر کس حضرت امیرالمؤمنین × را با شناخت حق آن حضرت زیارت کند و از اهل کبر و غرور نباشد، خداوند او را اجر صد هزار شهید می‌دهد و گناهان گذشته و آینده او را می‌آمرزد و او را در گروه کسانی که در روز قیامت در امان هستند بر می‌انگیزد، حساب را بر وی آسان می‌گیرد، چون به زیارت می‌رود فرشتگان به استقبال وی رفته و چون باز می‌گردد، او را تا خانه‌اش همراهی می‌کنند، چون بیمار شود فرشتگان او را عیادت نموده و چون بمیرد از پی او تا کنار قبر برایش طلب استغفار می‌نمایند.

سپس آن حضرت فرمود:

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7.

هر کس حضرت امام حسین × را با شناخت حقیق زیارت کند، خداوند متعال پاداش صد هزار حجّ قبول شده و صد هزار عمره قبول شده در نامه عمل او می نویسد و گناهان گذشته و آینده او را می آمرزد.⁽¹⁾

و از حضرت امام صادق × نقل شده است که فرمود:

خداوند متعال ولایت ما را بر اهالی تمام شهرها عرضه کرد و جز اهل کوفه کسی آن را نپذیرفت، در کنار این شهر قبری است که هیچ غمگینی به نزد آن نمی رود که چهار رکعت نماز در کنار آن بخواند، مگر اینکه خداوند متعال وی را با روا شدن حاجتش شادمان باز می گرداند.⁽²⁾

و روزی امام صادق × از حضرت امیرالمؤمنین × یاد کرد و فرمود:

هر کس جدم را با شناخت حقیق زیارت کند، خداوند او را به تعداد هر گامی که بر می دارد، پاداش حج و عمره ای قبول شده عطا می نماید. ای پسر مارد، به خدا سوگند، خداوند متعال هرگز پاهایی را که پیاده یا سواره در راه زیارت حضرت امیرالمؤمنین × غبار آلود شده باشد، طعمه آتش نخواهد کرد. ای پسر مارد، این حدیث را با آب طلا بنویس.⁽³⁾

زیارت های مطلقه و مخصوصه امیرالمؤمنین ×: زیارت های آن حضرت - که صلوات و سلام خدا بر او باد - به دو قسمت تقسیم می شود:

اول: زیارت های مطلقه، مرحوم حاج شیخ عباس قمی در مفاتیح الجنان

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 257، ح 1.

2. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 259، ح 7.

3. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 260، ح 10.

هفت زیارت مطلقه برای آن حضرت ذکر کرده است که بزرگ‌ترین آنها زیارت اول است که آن را به شیخ مفید، شیخ شهید، سید ابن طاووس و دیگران منسوب نموده است و مهم‌ترین زیارت مطلقه آن حضرت همان زیارت امین الله است که قبلاً به آن اشاره کردیم.

در زیارت اول جزئیات بیشتری شرح داده شده که از ابتدای خروج زایر از خانه‌اش تا رسیدن به کوفه و حرکت به سوی قبر مطهر آن حضرت در نجف اشرف آغاز شده تا وداع زایر با آن حضرت را شامل می‌شود و زیارت حضرت آدم، حضرت نوح¹، پیامبر اکرم² و حضرت امام حسین³ نیز در ضمن آن آمده است.

در کتاب بحار الأنوار تعداد بیشتری از زیارات مطلقه آن حضرت بیان شده است.⁽²⁾

دوم: زیارت‌های مخصوص آن حضرت که مختص به روزهای معینی است و تعداد آنها چهار زیارت است:

زیارت اول: زیارت روز غدیر است که بزرگ‌ترین زیارت مخصوص آن حضرت بوده، شامل خلاصه‌ای از تمام مفاهیم و فضایل مربوط به حضرت امیرالمؤمنین⁴ می‌شود. در چنین روزی، یعنی هجدهم ماه ذی الحجة، انتصاب حضرت امیرالمؤمنین⁵ به امامت و جانشینی پیامبر و ولایت امر مسلمانان انجام گرفته است؛ آنجا که پیامبر

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 339 - 361.

2. مجلسی، بحار الأنوار / 97 - 263 - 354.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

اکرم ' در این روز حجاج را در جایی که مسیر کاروانیان مناطق مختلف از هم جدا می‌شد و غدیر خم نام داشت جمع نموده و سخنرانی معروف خود را که به حدیث غدیر خم مشهور است برای آنان ایراد فرمودند.

این زیارت طبق آنچه مرحوم حاج شیخ عباس قمی در مفاتیح فرموده است، با سندهای معتبر از حضرت امام هادی × نقل شده است؛ که آن حضرت در زمانی که معتصم عباسی ایشان را در بغداد تحت نظر گرفته بود در چنین روزی جد بزرگوار خود را با این عبارات زیارت فرموده است،⁽¹⁾ مرحوم شیخ مفید نیز این زیارت را به صورت مرسل از حضرت امام حسن عسکری × از پدر بزرگوارش روایت نموده است.⁽²⁾

همچنین در فضیلت زیارت روز غدیر روایتی از حضرت امام رضا × نقل شده است که به احمد بن ابی نصر فرمودند:

ای پسر ابی نصر، هر کجا که بودی روز غدیر خود را به حرم حضرت امیرالمؤمنین × برسان که خداوند متعال [به پاداش این عمل] گناه شصت ساله مردان و زنان مؤمن را می‌آمرزد و دو برابر آنچه در ماه رمضان و شب قدر و شب عید فطر از آتش جهنم آزاد نموده است، در این شب از

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 363.

2. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 359، ح 6.

آتش آزاد می‌نماید.⁽¹⁾

علامه مجلسی در بحار و محدث قمی در **مفاتیح الجنان** متون دیگری نیز برای زیارت آن حضرت در روز عید غدیر ذکر کرده‌اند که از جمله آنها زیارت امین الله است.

زیارت دوم: زیارت روز میلاد پیامبر اکرم ' است که هفدهم ربیع الأول می‌باشد؛ مرحوم شیخ مفید و شهید در کتاب **المزار** و سید بن طاووس در **اقبال** ذکر نموده‌اند که حضرت امام صادق × حضرت امیرالمؤمنین × را در چنین روزی با متنی خاصی زیارت کرده و این متن را به راوی ثقة جلیل القدر، محمد بن مسلم ثقفی آموخته است. متن کامل این زیارت را مرحوم علامه مجلسی در **بحار** و محدث قمی در **مفاتیح**⁽²⁾ آورده‌اند که شامل توصیف آن حضرت به صفات فضیلت و علم و جهاد، ابراز ولایت نسبت به آن حضرت، بیزاری جستن از دشمنان وی و اعتراف به حق او می‌باشد.

زیارت سوم: زیارت شب و روز مبعث شریف پیامبر اکرم ' است که بنابر مشهور و بلکه متفقاً علیه میان امامیه، روز بیست و هفتم ماه رجب است.⁽³⁾ متن این زیارت را شیخ مفید و سید بن طاووس نقل

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 358، ح 2.

2. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 373 و محدث قمی، مفاتیح الجنان / 374.

3. به لحاظ تاریخی اثبات شده است که مبعث شریف نبوی با نزول قرآن مجید همراه بوده است؛ و شکی نیست که نزول قرآن به دلالت آیه شریفه: {شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ} ؛ ماه رمضان [همان ماه] است که در آن، قرآن فرو فرستاده شده است(در ماه

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

نموده و علامه مجلسی آن را از آن دو نقل کرده است اما در پایان این متن چنین توضیح داده که به سند این زیارت دست نیافته و دلیلی بر اختصاص زیارت خاصی به این روز پیدا نکرده است.⁽¹⁾ البته این امر در میان شیعه مشهور بوده، محدث قمی نیز سه متن متفاوت برای زیارت این روز ذکر نموده است.

رمضان و به دلالت آیه شریفه: {إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ}؛ ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم) در شب قدر اتفاق افتاده است. به همین جهت ممکن است در انتساب تاریخ بیست و هفتم رجب به این امر، ایجاد سؤال شود. اما می توان گفت: که شاید نزول تدریجی قرآن در بیست و هفتم رجب و نزول دفعی آن در ماه مبارک رمضان بوده باشد؛ زیرا بدون شك، قرآن مجید دارای دو گونه نزول بوده است:

يك: نزول تدریجی تفصیلی که به صورت قطعه قطعه در طول مدت بیست و سه ساله بعثت تا وفات پیامبر اکرم ' نازل گردیده است.

دو: نزول دفعی که در مرحله احکام، یکباره بر وجود مقدس پیامبر اکرم ' نازل گردیده: {كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ}؛ کتابی است که آیات آن استحکام یافته، سپس از جانب حکیمی آگاه، به روشنی بیان شده است) (سوره هود: 1 و این نزول در ماه مبارک رمضان بوده است، والله العالم.

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 383، مرحوم محدث قمی نیز در مفاتیح الجنان، در رابطه با این دو زیارت (میلاد و مبعث پیامبر اکرم ') این سؤال را مطرح نموده است که چرا در این دو روز به جای زیارت حضرت پیامبر اکرم ' زیارت حضرت امیرالمؤمنین × وارد شده است؟ و پاسخ می دهد که اولاً حضرت امیرالمؤمنین × به منزله جان پیامبر اکرم ' بوده و زیارت آن حضرت زیارت پیامبر است و ثانیاً اینکه شاید این امر تأکیدی بر ویژگی حضرت امیرالمؤمنین × که همان مظلومیت ایشان است باشد و دو حدیث نیز در تأیید این نکته ها ذکر کرده است. رك: مفاتیح الجنان / 378 - 379.

شعائر اهل بیت (ع)

زیارت چهارم: زیارت روز شهادت آن حضرت است که بیست و یکم ماه مبارک رمضان است؛ مرحوم شیخ کلینی در کافی و شیخ صدوق در امالی روایت نموده‌اند که:

چون روز به شهادت رسیدن حضرت امیرالمؤمنین × فرا رسید همه آن منطقه، همچون روز وفات پیامبر اکرم ، از گریه و شیون مردم به لرزه در آمد. در این هنگام مردی گریان و با عجله و انا لله و انا الیه راجعون گویان پیش می‌آمد و می‌گفت: امروز جانشینی نبوت قطع شد، تا اینکه به در خانه‌ای رسید که حضرت امیرالمؤمنین × در آن بستری بود، آن گاه گفت: ای ابوالحسن، خدایت رحمت کناد، تو اولین نفر از این قوم بودی که اسلام آوردی. مردم نیز ساکت شدند تا سخنان وی به پایان رسید و گریست و از گریه او اصحاب پیامبر ، نیز گریستند، اما پس از آن هر چه به دنبال وی گشتند، او را نیافتند.

گروهی را عقیده بر این است که این شخص حضرت خضر نبی × بوده است.⁽¹⁾

زیارت ائمه اهل بیت ^

علاوه بر تأکید فراوانی که از سوی اهل بیت ^ در باره زیارت پیامبر اکرم ، حضرت علی × و حضرت امام حسین × ابراز گردیده است می‌توان تأکید بر زیارت سایر ائمه معصومین را نیز در

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 355 - 356، مرحوم علامه قمی در مفاتیح بر این نظریه است که متن این زیارت بسیار شبیه زیارت آن حضرت در مبعث شریف نبوی است.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

گفتار آنان مشاهده کرد؛ در ابتدای این بخش تحت عنوان «زیارت قبور و اماکن منسوب به معصومین» تعدادی از این روایات را ملاحظه کردیم، حال روایات متظافر فراوان دیگری نیز هست که بر همین معنی دلالت دارند:

از زید شحام روایت شده است که گفت:

به حضرت امام صادق \times عرض کردم: برای کسی که پیامبر اکرم ['] را زیارت کند چه پاداشی است؟

فرمود:

مانند کسی است که خداوند متعال را در عرش زیارت کرده باشد. ⁽¹⁾

عیسی بن راشد به حضرت امام صادق \times عرض کرد:

برای کسی که قبر حسین را زیارت کند و دو رکعت نماز در نزد آن بخواند چه اجر و پاداشی است؟

فرمود:

ثواب یک حج و یک عمره برایش نوشته می شود.

عیسی گوید: به آن حضرت عرض کردم: فدایت شوم، برای کسی که به زیارت قبر هر امام مفترض الطاعه ای برود همین ثواب است؟

فرمود: آری، چنین است برای کسی که به زیارت قبر هر امام مفترض

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 (100 از چاپ جدید) / 119، ح 15.

الطاعه‌ای برود.⁽¹⁾

عبدالرحمن بن مسلم به حضرت امام کاظم × عرض کرد:

از میان این زیارات کدام فضیلت بیشتری دارد؟ زیارت حضرت امیرالمؤمنین صلوات الله علیه، حضرت امام حسین × یا فلان امام و فلان امام و امامان را یکی پس از دیگری نام بردم.

آن حضرت به من فرمودند:

ای عبدالرحمن، هر کس اولین تن از ما را زیارت کند گویا آخرین تن از ما را زیارت نموده و هر کس آخرین تن از ما را زیارت کند گویا اولین تن از ما را زیارت نموده است، هر کس ولایت اولین تن از ما را بپذیرد گویا ولایت آخرین تن از ما را پذیرفته و هر کس ولایت آخرین تن از ما را بپذیرد گویا ولایت اولین تن از ما را پذیرفته است، و هر کس نیاز یکی از اولیای ما را بر آورده سازد، گویا که نیاز همه ما را بر آورده ساخته است.

ای عبدالرحمن، ما را دوست بدار و دیگران را نیز در راه محبت ما دوست بدار، ولایت ما را در دل بگیر و ولایت اهل ولایت ما را نیز بپذیر، و هر که ما را دشمن می‌دارد دشمن بدار. بدان که هر کس ما را رد کند جد ما رسول خدا ' را رد کرده و هر کس رسول خدا را رد نماید خداوند متعال را رد کرده است.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

ای عبدالرحمن، آگاه باش که هر کس ما را دشمن بدارد محمد را دشمن داشته و هر کس محمد را دشمن بدارد خداوند جلّ و علا را دشمن داشته و هر کس خداوند جلّ و علا را دشمن بدارد خداوند.

متعال را سزد که او را به آتش جهنم بسوزاند و او را هیچ یار و یآوری نیست.⁽¹⁾

غیر از این روایات احادیث بسیار دیگری نیز، در خصوص فضیلت زیارت هر کدام از ائمه [^] وارد شده است؛ ما در بیان فضیلت زیارت حضرت پیامبر اکرم ' به روایات دال بر فضیلت زیارت ائمه بقیع [^] نیز اشاره‌ای داشتیم، در اینجا به روایات دیگری با این مضمون اشاره می‌کنیم:

ابن سنان به حضرت رضا × عرض کرد:

پاداش کسی که پدرت را زیارت کند چیست؟

فرمود: جزایش بهشت است، پس او را زیارت کن.⁽²⁾

و در روایت دیگری حضرت امام رضا × نقل است که فرمود:

بغداد به جهت وجود قبر اولاد امام حسین در آن نجات یافت.⁽³⁾

روایات چندی به این مضمون وارد شده است که زیارت قبر حضرت

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 (100 از چاپ جدید) / 121، ح 26.

2. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 2، ح 5.

3. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 2، ح 6.

شعائر اهل بیت (ع)

موسی بن جعفر ' مانند زیارت حضرت امام حسین × است. و در روایت دیگری آمده است که زیارت آن حضرت مانند زیارت رسول خدا ' و حضرت امیرالمؤمنین × است، البته به لحاظ فضیلت، هر کدام از این بزرگواران جایگاه ویژه خود را دارند.⁽¹⁾

و روایات بسیاری که بعضی از آنها معتبر نیز هستند در فضیلت زیارت حضرت امام علی بن موسی الرضا × وارد شده است که چند نمونه از آنها را در ذیل می‌آوریم:

از حضرت امام صادق × نقل شده است که فرمود:

ستدفن بضعة مني بأرض خراسان لا يزورها مؤمن إلا أوجب الله عزّ وجلّ له الجنة و حرم جسده على النار.⁽²⁾

پاره‌ای از وجود من به زودی در سرزمین خراسان مدفون خواهد شد؛ هیچ مؤمنی او را زیارت نخواهد کرد مگر اینکه خداوند عزّ و جلّ بهشت را بر وی واجب نموده و جسمش را بر آتش حرام می‌نماید.

و در روایت دیگری از خود حضرت رضا × چنین آمده است:

به خدا سوگند که کسی از ما نیست مگر اینکه کشته شده و به شهادت خواهد رسید.

به آن حضرت عرض شد: چه کسی شما را به قتل می‌رساند؟

1. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 4، ح 19.

2. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) // 31، ح 1

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

فرمود: بدترین خلق خدا در زمان من، مرا به وسیله سم به قتل می‌رساند و مرا در خانه‌ای ویران در دیار غربت به خاک می‌سپارد؛ بدانید، هر کس مرا در غربتم زیارت کند خداوند متعال پاداش یکصد هزار شهید و یکصد هزار صدیق و یکصد هزار حج کننده و یکصد هزار عمره کننده و یکصد هزار مجاهد را در نامه عملش می‌نویسد و در زمره ما محشور خواهد گردید و در درجات بالای بهشت رفیق ما خواهد بود.⁽¹⁾

و در روایت حضرت امیرالمؤمنین × آمده است که:

قال رسول الله ' ستدفن بضعة مني بخراسان ما زارها مكروب إلا نفس الله كربته و لا مذنب إلا غفر الله ذنوبه.⁽²⁾

پیامبر اکرم ' فرمود: به زودی پاره‌ای از وجود من در خراسان به خاک سپرده خواهد شد؛ غمگینی او را زیارت نکنند مگر اینکه خداوند متعال اندوهش را زایل سازد و گنهکاری زیارتش ننماید مگر اینکه خدا گناهانش را بیامزد.

اما در بارة بقیة ائمة [^] اگر چه نصّ خاصی غیر از روایات عامّی که گذشت در فضیلت زیارت آنان وارد نشده و یا اگر وارد شده نادر است مانند روایتی که در بارة زیارت حضرت امام حسن عسکری × از قول خود آن حضرت نقل شده که فرمود:

1. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 32، ح 2.

2. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 33، ح 10.

قبر من در سامرا مایه امنیت اهل شرق و غرب است.

و یا روایتی که در آن، حضرت امام هادی × دعایی را به یکی از یاران خود تعلیم نموده و در ادامه می‌فرماید:

و از خدا خواسته‌ام که هر کس این دعا را در کنار قبرم بخواند، وی را ناامید نکند.

یا توقیعی که از جانب حضرت حجت - عجل الله فرجه الشریف - برای محمد حَمیری آمده و در آن، کیفیت زیارت آن حضرت و سلام بر او توضیح داده شده و امثال این روایات و نوادر. اما چنین بر می‌آید که ترک تصریح به فضیلت زیارت هر امام با تکیه بر حجم گسترده روایات و تأکیدات عام و خاص در این زمینه باشد، و شاید همین امر نیز پرداختن گسترده کتاب‌های مزار از همان زمان‌های نزدیک به عصر ائمه^ه تا ذکر زیارات مفصل و متعدد برای هر یک از ائمه^ه به علاوه متون مختصر نقل شده از خود آن بزرگواران را برای ما تفسیر می‌کند؛ کتاب‌هایی نظیر **کامل الزیارات** ابن قولویه، کتاب **مزار من لا یحضره الفقیه** از شیخ صدوق و کتاب **مزار شیخ مفید** قدس الله ارواحهم؛ این امر به روشنی بر این نکته دلالت دارد که ائمه^ه در ساخت و ایجاد طایفه امامیه این روش را در پیش گرفته و از همان روزهای اول، آن را به پیروان خود آموخته و در متن زندگی آنان جاری ساختند.⁽¹⁾

(4) دو نکته مهم در باره زیارت

1. برای استفاده از این متون می‌توان به کتاب **مفاتیح الجنان**، همچنین کتاب **المزار** از بحار در جلد‌های 100 و 101 و 102 از چاپ جدید و 97 و 98 و 99 از چاپ قدیم مراجعه کرد.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

خوب است سخن پیرامون زیارت قبور ائمه [^] را با ذکر دو نکته مهم که در روایات وارد شده است به پایان بریم، البته به نحو اختصار چرا که تفصیل بحث در این رابطه در کتاب عقیدتی از همین سلسله کتابها خواهد آمد.

نکته اول: بر زائر است که در مقام زیارت قبور ائمه [^] از مبادرت به کارهایی که توهم شرک به خداوند متعال، یا عبادت کردن برای صاحب قبر را در ذهن بینندگان ایجاد می کند خودداری نماید.

از همین رو می بینیم ائمه هدی [^] از این گونه اعمال نهی کرده اند؛ در روایتی که با سند معتبر از زراره، حضرت امام باقر \times نقل شده است چنین آمده:

به آن حضرت عرض کردم: آیا می توان در میان قبرها نماز خواند؟

فرمود:

در کنار آنها نماز بخوان، اما قبرها را قبله خود قرار نده؛ که رسول خدا ' از این کار نهی نموده و فرموده است: قبر مرا قبله و مسجد خود قرار ندهید؛ که خداوند عزّ و جلّ کسانی را که قبر پیامبران خود را قبله خویش می سازند لعنت کرده است. ⁽¹⁾

روایت معتبر دیگری نیز در نهی ارشادی از طواف به دور قبور وارد شده است: از حلبی، از حضرت امام صادق \times روایت شده است که

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 (100 از چاپ جدید) / 128، ح 7 به نقل از علل الشرائع صدوق.

فرمود:

در حال ایستاده آب نخور، بر قبر طواف نکن و در آب زلال بول نکن؛
چرا که هر کس چنین کارهایی بکند و بلایی بر سرش بیاید نباید جز
خود کسی را سرزنش کند.⁽¹⁾

شک نیست که مراد معصومین از نهی مردم از قبله قرار دادن قبور یا
مسجد قرار دادن آنها و یا طواف بر آنها، در واقع نهی از این است که
این قبرها مستقلاً به عنوان قبله یا محل سجود واقع گردد.

آری سجده کردن بر قبر یا رو به آنها نماز خواندن صحیح نیست، اما
صرف اینکه در موقع نماز، قبر در سمت قبله نمازگزار واقع شود یا
اینکه در کنار آن قبر مسجد یا ساختمانی ساخته شود در تحت این
نهی واقع نمی‌گردد و بنا به قاعده تناسب حکم و موضوع می‌توان
گفت که چنین نهی تنزیهی بوده و برای دور نگه داشتن عبادت از
شبهه شرک صادر گردیده است.

مضامینی هم که در متن زیارات وارد شده و جنبه توحیدی دارد
همین معنا را تأیید می‌کند؛ مواردی چون: تکبیر و حمد و شکر
خداوند متعال بر توفیق و نعمت و ابستگی به پیامبر و ائمه[^] به

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 (100 از چاپ جدید) / 126، ح 3 علامه مجلسی در باره این
روایت احتمال داده است که مراد از لفظ طواف کردن بر قبر قضای حاجت کردن بر آن
است و شاهدی از لغت و حدیث بر این مطلب ذکر نموده که بعید هم نیست؛ چرا که این
امر با سایر فقرات روایت مانند بول کردن در آب زلال و ایستاده آب خوردن و احتمال
ایجاد خطر مادی در اثر این کارها سازگاری بیشتری دارد.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

عنوان برپا دارندگان نماز، دهندگان زکات، آمران به معروف، ناهیان از منکر و کسانی که در راه خدا جهاد کرده و حق جهاد را ادا نموده، رسالت الهی را ابلاغ کرده‌اند، و دیگر مضمون‌های صحیح توحیدی.

نکته دوم: التفات به این مسئله که زیارت پیامبر اکرم ' و ائمه [^] در این اماکن، به این اعتبار است که چنین مکان‌هایی به واسطه دفن این بزرگواران در آن، شرافت یافته و آنان {زنده‌اند و در نزد پروردگار خود روزی می‌خورند}، سخن زیارت کنندگان را می‌شنوند، و سلام آنان را پاسخ می‌دهند. بنابر این، بر انسان زایر است که از زیارت آن بزرگواران تمام آن معانی را که ممکن است در هنگام زیارت و دیدار آنان در حال زندگی برایش تحقق یابد، الهام بگیرد؛ اموری چون ابراز ولایت، نشان دادن محبت و دوستی و احساس نزدیکی با آنان، احترام و بزرگداشت و اطاعت و پیروی از آنان؛ که بدین ترتیب، چنین زیارتی از یک اقدام خشک مادی که عبارت از تقدیس مردگان و استخوان‌های پوسیده و سایر مضامین مادی که دارای وجهه بت پرستانه خالی از ایمان به خداوند متعال و زندگی ابدی حقیقی و دائمی این ذوات مقدس است خارج می‌کند، بلکه در حقیقت، وجود این زیارات به واسطه همین وجود زنده و باقی و مستمر این بزرگواران، با همه مضامین الهی و ربط آن با خداوند متعال است و انجام این کار، اجابت امر پروردگار به قبول ولایت، پیروی و یاری آنان است.

در بعضی از روایات که با سند معتبر از حضرت امام صادق \times نقل شده است آمده که آن حضرت فرمودند:

هیچ پیامبر و یا وصی پیامبری نیست که جسدش پس از مرگ بیش از سه

روز در زمین باقی بماند و روح و استخوان و گوشت او به آسمان صعود می‌کند، و مردم برای این به مکان دفن آنها می‌روند که سلام زیارت کنندگان از راه دور با واسطه به آنان رسانده می‌شود، اما سلام زیارت کنندگانی که در محل دفن آنها حضور پیدا می‌کنند را خود می‌شنوند.⁽¹⁾

زیارت اولاد ائمه[^] و صالحان

از طریق بیان روایات مربوط به مبحث زیارت و و علل و آثار آن، همچنین روایات عامی که در باره زیارت عموم ائمه[^] وارد شده است می‌یابیم که در نزد اتباع اهل بیت[^] و شیعیان گرایش خاصی به زیارت این قبور و آباد کردن آنها وجود دارد، چه با ساخت و ساز و چه با انجام زیارت و رفتن به آن مکان‌ها؛ تا بدان پایه که بسیاری از شهرهای مناطق شیعه نشین از ابتدا به واسطه وجود حرم یا مشهدی تأسیس گردیده‌اند؛ چه قبر امامی باشد یا امام زاده‌ای، چنان که در شهرهای نجف اشرف، کربلا، قاسم، حمزه، علی شرقی، علی غربی و بسیاری شهرهای دیگر در عراق و ایران همین گونه است. تا جایی که می‌توان تنها در عراق صدها مرقد استوار و باشکوه از اولاد بلا فصل ائمه[^] یا منسوبان به آنها حتی علما و صالحان را مشاهده کرد.

همچنین هزارها از این گونه مراقد در ایران و ده‌ها مورد در دیگر

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 (100 از چاپ جدید) / 130، ح 13 به نقل از ابن قولویه، کامل الزیارات. گذشته از معنی به آسمان رفتن جسد انبیا و اوصیا که علامه مجلسی آن را در بحار توضیح داده است آنچه در این حدیث برای ما مهم است فقره پایانی آن است که ائمه[^] بر آن تأکید داشته‌اند.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

کشورهای اسلامی یافت می‌شود، و شاید مهم‌ترین آنها پس از مراقد ائمه [^] مرقد مطهر حضرت ابوالفضل، مسلم بن عقیل و قاسم بن موسی بن جعفر در عراق، و در ایران مرقد مطهر حضرت معصومه دختر موسی بن جعفر ['] در شهر مقدس قم ⁽¹⁾، و حضرت احمد بن موسی بن جعفر ['] (شاهچراغ) در شیراز و حضرت عبدالعظیم حسنی در شهر ری ⁽²⁾، و در دمشق قبر حضرت زینب ÷ بنا بر یک روایت و

بنا بر روایت دیگر در محل رأس الحسین در قاهره است. ⁽³⁾

1. روایاتی از حضرت امام رضا در باره فضیلت زیارت خواهر مکرمه‌اش وارد شده است از جمله اینکه: ((من زارها فله الجنة؛ هر کس او را زیارت کند پاداش وی بهشت است)) این روایات در کامل الزیارات، ثواب الأعمال و عیون اخبار الرضا موجود است. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 265، ح 1.
2. روایاتی از حضرت امام حسن عسکری × وارد شده است با این مضمون که ثواب زیارت حضرت عبدالعظیم حسنی مطابق با ثواب زیارت حضرت امام حسین × است. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 268.
3. در میان مورخان در تعیین مکان دفن حضرت زینب ÷ دختر حضرت امیرالمؤمنین × اختلاف شده است. بعضی از مورخان بر این اعتقاد هستند که قبر آن حضرت در منطقه غوطه در شهر دمشق است، و بعضی از آنها نیز معتقد هستند که قبر ایشان در قاهره بوده و بعضی دیگر را نیز اعتقادی دیگر است، اما این دو مزار در نزد پیروان و محبان اهل بیت [^] و همه مسلمانان از شهرت بیشتری برخوردار است. همچنین حدیث دیگری در باره محل دفن سر مقدس حضرت امام حسین × است، آنجا که گفته شده است این محل در دمشق واقع شده است، اما در میان شیعیان اهل بیت [^] معروف است

شعائر اهل بیت (ع)

این قبور و نیز سایر قبور معمولاً توسط کسانی از شیعیان که در مناطق نزدیک به آنها سکونت دارند زیارت می‌شوند؛ آنان معمولاً در شب‌های جمعه و یا روزهای مخصوصی در این مکان‌ها اجتماع می‌کنند، چه اینکه بعضی از زائرین از مناطق دور نیز به زیارت این اماکن مقدس می‌روند.

با توجه به این نکات می‌توان گفت: زیارت پیروان اهل بیت [^] از این مکان‌ها به صورت اقدامی هفتگی و در بعضی از اقشار نزدیک به آنها روزانه، در آمده است.

(5) زمان‌های عام برای زیارت

زیارت قبر پیامبر اکرم ['] و معصومین از نسل آن حضرت و اولاد آنها اگر چه به لحاظ زمانی محدود به وقت خاصی نیست، اما با این حال زمان‌هایی را می‌یابیم که از اهتمام خاص و اجتماع بزرگ در این مکان‌ها برخوردار شده‌اند، این مطلب یا به واسطه یک ویژگی مبارک در این اوقات بوده، یا به این جهت است که مردم در این اوقات از فرصت بیشتری برای این کار برخوردار هستند.

ایام مربوط به ائمه [^] و فرزندان آنها، مانند روزهای تولد یا وفات، موجب اهتمام خاص نسبت به زیارت همان امام در آن روز خاص می‌شود.

چنین است شب و روز جمعه که از یک جهت به دلیل فضیلت خاص

که سر مقدس آن حضرت در وقت بازگشت اسیران به کربلا به بدن مطهر آن حضرت ملحق و در کنار آن دفن گردید.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

آنها و تعطیل بودنش از جهت دیگر، زمان مناسبی برای زیارت به شمار می‌رود، خصوصاً زیارت حضرت امام حسین \times که در باره فضیلت و ثواب انجام آن در شب جمعه روایاتی نیز وارد شده است. همچنین اعیاد و روزهای مبارک که همان دو ویژگی موجود در روز جمعه در آنها نیز هست.

به همه این عوامل می‌توان تعطیلات تابستانی مدارس را نیز اضافه کرد، این فرصت نیز عامل تشویق کننده‌ای برای زیارت است؛ چرا که این بهترین فرصت را برای خانواده‌ها برای سفر و حرکت خصوصاً به مقصد مکان‌های دور فراهم می‌نماید. به همین جهت است که می‌بینیم بعضی از مراقد مشرفه همچون مرقد مطهر حضرت امام رضا، حضرت امام حسین، حضرت امیرالمؤمنین [^](1) و بی بی حضرت زینب \div در

1. البته به دلیل شرایط سیاسی حاکم بر بعضی از کشورها گاه تعداد زائران مراقد در آن کشورها کم می‌شود، به همین دلیل است که مثلاً در کشور عراق به سبب جلوگیری از زیارت و بیدادی که نظام جنایتکار بعث نسبت به زائران مراقد مشرفه اعمال کرده و فشاری که به عموم مردم وارد آورده است، شاهد کاهش چشمگیری در تعداد زائران در عراق هستیم. چنین است در جمهوری اسلامی ایران که به دلیل درگیر شدن در جنگ تحمیلی و قرار گرفتن در محاصره و قطع رابطه از ناحیه بعضی کشورهای که پیروان اهل بیت [^] نیز در آنها یافت می‌شود، تعداد زائران خارجی حضرت رضا \times کمتر از سابق شده است. اما با همه این احوال ملاحظه می‌شود که این روزها تعداد زائران به شکل بی سابقه‌ای افزایش یافته است و اخبار حاکی از حضور پنج میلیون نفری زائران در اربعین سال گذشته و حضور سه میلیون نفری آنان در زیارت روز غدیر همان سال است، گذشته از زیارت حضرت امام رضا \times که در بعضی از مناسبت‌ها تعداد زائران به میلیون‌ها نفر می‌رسد.

دمشق، در چنین ایامی پذیرای میلیون‌ها نفر از زائران مشتاق است.

(6) زیارت‌های جامعه

پیشتر دانستیم زیارت‌های مخصوصی وجود دارد که یک امام خاص را در یک وقت خاص یا در همه وقت می‌توان با آن زیارت کرد؛ اما علاوه بر این گونه زیارات که به یک امام خاص تعلق دارد، زیارت‌های جامعه‌ای نیز هست که می‌توان به وسیله آنها همه ائمه اهل بیت ^۸ را بدون استثنا و در همه مشاهد و حتی مشاهده امام زادگان زیارت کرد.

این زیارت‌های جامعه به لحاظ ساختار لغوی دارای اسلوبی بدیع و به لحاظ محتوایی مشتمل بر مضامین بلند و کلی است.

و شاید معروف‌ترین این زیارات جامعه زیارت‌های ذیل باشد:

اول: زیارت معروف به امین الله که مختصرترین زیارت جامعه بوده و بنا به فرموده علامه قمی - در نهایت اعتبار و دارای دقیق‌ترین مضامین می‌باشد؛ این زیارت علیرغم اختصار، در بر دارنده مضامین زیارت، دعا برای خود و مناجات با خداوند است و قبلاً نیز اشاره‌ای به آن داشتیم.

دوم: زیارت جامعه کبیره که از سرور و مولای ما حضرت امام هادی × روایت شده و از بزرگ‌ترین و مشهورترین زیارات جامعه است. مرحوم علامه مجلسی در باره این زیارت می‌نویسد که این زیارت از لحاظ سند از صحیح‌ترین، از لحاظ مورد فراگیرترین، از

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

لحاظ لفظ و عبارت فصیح‌ترین، از لحاظ مضمون و معنی بلیغ‌ترین و از لحاظ شأن و رتبه بالاترین زیارات است.⁽¹⁾

بسیاری از علمای اعلام نیز دست به شرح و تفسیر و تأویل مواردی از این زیارت که دارای ابهام و پیچیدگی است پرداخته و برای دفع اشکالات و انتقادات احتمالی، نکات غامض آن را تشریح نموده‌اند، از این جمله آنهاست مرحوم ملا محمد تقی مجلسی (مجلسی اول و پدر ملا محمد باقر صاحب بحار)، همچنین سید محمد بن عبدالکریم طباطبایی بروجردی معروف، سید عبدالله شبر و سایر اعلام.

سوم: زیارت **جامعه ائمة المؤمنین** که سید بن طاووس در **مصباح الزائر** آن را از ائمه طاهرین [^] روایت کرده و برای آن آدابی از ابتدای سفر زیارت ذکر نموده است. این زیارت دارای مضامین مختلف عقیدتی، اجتماعی و سیاسی سطح بالایی بوده و پس از زیارت جامعه کبیره در مرتبه دوم اهمیت قرار دارد.

علامه مجلسی این زیارت را به عنوان زیارت پنجم از زیارات جامعه

1. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 144، در صفحه 127 از همین جلد نیز این زیارت با مقداری شرح و توضیح ذکر شده است، همچنین **مفاتیح الجنان / 544**. نکته قابل ملاحظه در باره این زیارت و زیارت بزرگ غدیر این است که آن زیارت نیز از حضرت امام هادی × روایت شده است و این دو متن روایی و دیگر متون از این دست، نشان دهنده یکی از ویژگی‌های دوره سوم از مراحل تاریخ اهل بیت [^] است که به خواست خدا در صورت توفیق، در پنجمین کتاب از این دوره به شرح و توضیح بیشتر آن خواهیم پرداخت.

شعائر اهل بیت (ع)

ذکر کرده است.⁽¹⁾

چهارم: زیارتی است که ابن قولویه در کامل الزیارات، شیخ کلینی در کافی و شیخ صدوق در عیون اخبار الرضا و من لا یحضره الفقیه آن را از حضرت رضا × نقل کرده‌اند؛ که از آن حضرت در باره رفتن به مزار امام موسی بن جعفر ' و کیفیت زیارت آن حضرت سؤال شد، فرمودند:

در مساجدی که در اطراف قبر مطهر آن حضرت واقع شده است نماز بخوانید، و در زیارت مزار مطهر هر امامی کافی است که بگویید.

السلام علی اولیاء الله وأصفيائه - تا آخر زیارت.

سپس فرمود:

خواندن این زیارت نامه در همه زیارت‌ها کافی است، به همراه آن نیز صلوات بسیار بر پیامبر و آلش می‌فرستی و ائمه ^ را یک یک نام می‌بری و از دشمنانشان بیزاری می‌جویی، آن گاه هر چه خواستی برای خود و مؤمنین و مؤمنات دعا می‌کنی.

علامه مجلسی در پایان این زیارت فرموده است: و این زیارت مختصر و جامعی است.⁽²⁾

مرحوم علامه مجلسی مجموعه‌ای از زیارات جامعه را نقل کرده است

1. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 162* همچنین محدث قمی، مفاتیح الجنان / 577.

2. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 126 همچنین: محدث قمی، مفاتیح الجنان / 543.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

که تعداد آنها به چهارده می‌رسد و بیشتر آنها به ائمه [^] منسوب نمی‌باشند، و لذا احتمال می‌رود که از سوی علما تألیف شده باشند، چه اینکه مرحوم علامه قمی نیز در ضمن بیان ادعیه روز عرفه زیارت جامعه‌ای را ذکر نموده که سید بن طاووس آن را به حضرت امام صادق \times نسبت داده است و ما به جهت رعایت اختصار و همچنین عدم اعتبار این زیارت، از ذکر آن خودداری کردیم.⁽¹⁾

علاوه بر این نوع از زیارات جامعه، صاحبان کتاب‌های مزار زیارت‌های دیگری را نیز برای ائمه [^] بر حسب ایام هفته ذکر کرده‌اند؛ آنجا که روزهای هفته در میان پیامبر اکرم ['] و ائمه معصومین [^] تقسیم شده است. روز شنبه مخصوص پیامبر اکرم [']، روز یکشنبه مخصوص حضرت امیرالمؤمنین \times ، روز دوشنبه مخصوص حضرت امام حسن و حضرت امام حسین [']، روز سه شنبه مخصوص حضرت امام سجاد، حضرت امام باقر و حضرت امام صادق [^]، روز چهارشنبه مخصوص حضرت امام کاظم، حضرت امام رضا، حضرت امام جواد و حضرت امام هادی [^]، روز پنجشنبه مخصوص حضرت امام حسن عسکری \times و روز جمعه مخصوص حضرت حجت - عجل الله فرجه - می‌باشد. در مصباح الزائر صلوات بر حضرت فاطمه زهرا \div را به همراه حضرت پیامبر اکرم ['] آورده است.

بحار نیز حدیثی به همین مضمون در تقسیم ایام هفته نقل کرده و برای زیارت هر روز و صلوات بر هر معصوم در هر روز، متنی آورده

1. مجلسی، بحار الأنوار 99 (102 از چاپ جدید) / 126 - 209 همچنین: محدث قمی، مفاتیح الجنان / 552.

شعائر اهل بیت (ع)

است. (1)

2

شعائر زمانی

روزها و شب‌ها

دومین عنوان از مبحث شعائر، روزها و شب‌های مبارک است. آیین پاک اسلام بعضی از روزهای خاص را برای برگزاری شعائر اسلامی معین فرموده و برای چنین روزها و شب‌هایی آداب و رسوم و احکام و وظایف خاصی را معین نموده است.

روز اول ماه شوال (عید سعید فطر)، روز دهم ذی الحجة (عید سعید قربان) و همه روزهای جمعه در کل جهان اسلام از شعائر اسلامی دانسته شده است.

در عید فطر و قربان نباید روزه گرفت، پرداخت زکات فطره در عید فطر، و قربانی کردن گوسفند، گاو، یا شتر در عید قربان برای حاجیانی که حج تمتع به جای می‌آورند واجب بوده، انفاق در این دو روز استحباب مؤکد داشته و به ویژه قربانی کردن در عید قربان برای غیر حجاج نیز از استحباب خاصی برخوردار است و دیگر اعمال و مراسم مانند دعا، دید و بازدید میان دوستان و خویشاوندان و... که در طول اعصار و قرون در میان مسلمانان شایع و رایج بوده است.

در روز جمعه نیز نماز معروف جمعه اقامه می‌گردد که خداوند متعال نیز در قرآن مجید در سوره جمعه از آن یاد کرده است⁽¹⁾ و مطابق آنچه

1. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

فقها در رساله‌های عملیه خود ذکر کرده‌اند به صورت واجب تعیینی یا تخییری بر مسلمانان واجب است.

چه اینکه مسلمانان این روز را که کارهای عادی در آن تعطیل است به عبادت و کارهای خیر اختصاص می‌دهند.

در میان شب‌ها نیز شب قدر به این عنوان شناخته شده و خداوند متعال نیز از آن با احترام و تعظیم فراوان یاد کرده و آن را برتر از هزار ماه دانسته است. قرآن در این شب نازل شده و همه امور در این شب به استحکام و استواری فیصله می‌یابد. خداوند متعال فرماید:

{إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ}

ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم * و از شب قدر، چه آگاہت کرد * شب قدر از هزار ماه ارجمندتر است * در آن [شب] فرشتگان، با روح، به فرمان پروردگارشان، برای هر کاری [که مقرر شده است] فرود آیند * [آن شب] تا دم صبح، صلح و سلام است.

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ * فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ}.

ای کسانی که ایمان آورده اید، چون برای نماز جمعه ندا در داده شد، به سوی ذکر خدا بشتابید، و داد و ستد را واگذارید. اگر بدانید این برای شما بهتر است * و چون نماز گزارده شد، در [روی] زمین پراکنده گردید و فضل خدا را جويا شوید و خدا را بسیار یاد کنید، باشد که شما رستگار گردید.

و فرموده است:

{إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ * فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ *
أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ} (1)

ما آن را در شبی فرخنده نازل کردیم، ازیرا که ما هشدار دهنده بودیم * در آن [شب] هر [گونه] کاری [به نحوی] استوار فیصله می‌یابد. [این] کاری است [که] از جانب ما [صورت می‌گیرد] ما فرستنده [پیامبران] بودیم.

تمامی مسلمانان بر بزرگداشت این شب متبرک که یکی از شب‌های ماه رمضان است اتفاق نظر دارند، البته چنان که از قرآن کریم استنباط می‌شود، در اینکه این شب در ماه مبارک رمضان است اختلافی نیست و تنها این مطلب که کدام شب از ماه رمضان شب قدر است مورد اختلاف واقع گردیده که به این مسئله اشاره‌ای خواهیم نمود.

سیره اهل بیت [^] در روزها و شب‌های متبرک

علاوه بر آنچه گذشت می‌بینیم که اهل بیت [^] برای محکم کردن ساختار جماعت صالحان در این زمینه از سیره و رویه خاصی پرده برداشته‌اند؛ چه در ارتباط با روزها و شب‌های متبرک شناخته شده در نزد همه مسلمانان و چه در باره روزها و شب‌های متبرکی که در نزد همه مسلمانان شناخته شده نمی‌باشد.

در اینجا می‌کوشیم تا به صورت اجمالی اشاره‌ای داشته باشیم به این روش اسلامی که از جانب اهل بیت [^] به اجرا در آمده و آن

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

بزرگواران به واسطه دانش خود به شریعت اسلام که از خصوصیات منحصر به فرد ایشان است آن را به امت ارائه نموده‌اند.

(1) شب قدر

شب قدر به لحاظ اهمیت و قدر و شرافت مهم‌ترین شب سال به شمار می‌رود، قرآن کریم یک سوره کامل را تحت عنوان سوره قدر به وصف این شب مقدس اختصاص داده، و فرموده است: (در آن، هر کاری به استواری فیصله می‌یابد) که قبلاً گذشت.

از سوی دیگر روایات فراوانی در فضیلت و شرافت و اهمیت این شب و آثاری که بر آن مترتب می‌شود وارد گردیده است⁽¹⁾ مانند فرموده معصوم که:

فرشتگان در شب قدر، از اذان مغرب تا صبح، بال و پر زنان سلام و رحمت را بر بندگان خدا نازل می‌کنند.

یا این سخن که:

و تا آن شب به صبح نرسیده، برای هیچ ستاره‌ای حلال نیست که برای رجم و طرد شیاطین به صورت شهاب فرود آید.⁽²⁾

1. ر.ک: تفسیر سوره قدر از تفسیر الدر المنثور و تفسیر نور الثقلین.

2. این روایت ناظر به آیه شریفه {وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ}؛ و در حقیقت آسمان دنیا را با ستارگان زینت دادیم و آنها را مایه طرد شیاطین قرار دادیم) می‌باشد - مترجم.

شعائر زمانی

و اینکه: عمل صالح و عبادت در شب قدر از عبادت هزار ماه برتر است.

یا این سخن که: پرداختن به اعمال عبادی در این شب با آماده شدن برای جهاد در راه خدا برابر است.

از بررسی آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت ^ع در باره شب قدر نکاتی چند آشکار می‌شود:

1- این شب فرصتی مناسب و نعمتی از جانب خداوند متعال است تا بندگان بتوانند وجود خود را آشکار نموده و اهداف و آمال خود را از طریق پرداختن به کارهای شایسته و توبه و انابه به درگاه خداوند متعال پیاده نمایند. بدین گونه است که انسان در اثر انتخاب عمل عبادی مناسب در وقتی مناسب، می‌تواند به همه خواسته‌های خود برسد.

عمل به چنین انتخابی است که ابعادی به مراتب گسترده‌تر و بزرگ‌تر از وقت محدود زندگی انسان به او می‌بخشد. این حقیقتی است که انسان گاه آن را در فرصت‌های خاص زندگی خود می‌یابد، مانند سخن پیامبر اکرم ' که وقتی حضرت علی بن ابی طالب \times در جنگ خندق عمرو بن عبدود را به قتل رساند، فرمودند:

ضربة علي يوم الخندق تعادل عبادة الثقلين.⁽¹⁾

چرا که ارزش این ضربت تنها به زور و نیروی صرف شده در آن

1. ضربت علی در روز خندق با عبادت جن و انس برابر است.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

نبوده، بلکه ارزش و قیمتش از جهت وقت و شرایط خاصی است که آن به وقوع پیوسته است.

2. این شب شبی است که تقدیرات و سرنوشت خلائق و قضا و قدر الهی نسبت به آنان مقدر می‌گردد، چرا که احکام و مقدرات الهی گاه در چارچوب نظام مادی هستی و نظام الهی که بر اساس نظام اسباب و مسببات بر آن حاکم است، شکل گرفته و گاه نیز به واسطه اوامر و فرامین الهی که فراتر از نظام اسباب و مسببات جهان مادی است صورت تکوین به خود می‌گیرد و خداوند متعال نیز از آن به این صورت تعبیر فرموده است که:

{وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ} (1)

و فرمان ما جز یک بار نیست [آن هم] چون چشم به هم زدنی

و {إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ} (2)

چون به چیزی اراده فرماید، کارش این بس که می‌گوید: «باش!» پس
ای درنگ! موجود می‌شود.

و باز از بررسی این معارف بر می‌آید که ماه مبارک رمضان از اساس برای آمادگی هرچه بیشتر انسان مؤمن تعیین گردیده تا از طریق پرداختن به عبادت و بندگی خدا از درجات کمال صعود نموده، مشمول آن احکام و مقدرات گردد که مطابق با رحمت واسع الهی است.

1. قمر / 50.

2. یس / 82.

زمان شب قدر: روایاتی که از پیامبر اکرم ' و ائمه اهل بیت ^ در رابطه با تعیین وقت این شب مبارک وارد شده، ضمن تأکید و اتفاق نظر بر اینکه این شب در ماه مبارک رمضان است در اینکه کدام شب از شب‌های ماه رمضان مصادف با شب قدر می‌باشد اختلاف دارند. از بعضی از این روایات نیز بر می‌آید که این مخفی کاری و پوشیده داشتن با هدف خاصی صورت پذیرفته است، این هدف ترغیب هرچه بیشتر مؤمنان به انجام حد اکثری کارهای شایسته، دعا، مناجات و تضرع به درگاه خداوند متعال، انفاق، نماز و... می‌باشد؛ آنجا که در برخی روایات از معصوم × سؤال می‌شود که از میان دو شب بیست و یکم و بیست و سوم، کدام شب، شب قدر است؟ آن حضرت از تعیین تاریخ خودداری نموده و در جواب می‌فرمایند:

برای رسیدن به مطلوب، دو شب بر تو بسیار آسان است.

یا: تو را چه می‌شود اگر در دو شب به کار خیر پردازی؟.

اما شب‌هایی که احتمال شب قدر در آنها می‌رود و از بقیه معروف‌تر است نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم ماه مبارک رمضان است که از این میان، شب بیست و سوم به دلیل روایات بسیاری که در باره آن وارد شده، از بقیه مشهورتر است. این شب به شب جهنی نیز معروف است. وی یکی از مسلمانان بوده که در خارج شهر مدینه سکونت داشته و از پیامبر اکرم تقاضا کرده، شبی را در طول سال به او معرفی کند تا وی آن شب را به طور کامل به عبادت خدا مشغول شود، آن حضرت نیز شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان را برای وی تعیین فرمودند.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

شاید اعمال مختلف و فراوانی که در روایات برای شب بیست و سوم ماه رمضان بیان شده است نیز اشاره به همین حقیقت داشته باشد.⁽¹⁾

اعمال شب قدر: گرچه طبیعتاً اعمال شب قدر می‌باید در همه شب‌هایی که احتمال شب قدر در آنها می‌رود یکسان باشد اما این اعمال از لحاظ جزئیات به دو بخش تقسیم می‌شود: اعمال مشترک و اعمال مخصوص به هر کدام از این شب‌ها.

در اعمال مشترک همه این شب‌ها، این اعمال وارد شده است:

- 1- غسل.
- 2- دو رکعت نماز به همراه استغفار.
- 3- دعای طلب نجات از آتش جهنم و بر آورده شدن حاجات به شفاعت قرآن مجید.
- 4- دعای طلب حاجت با واسطه قرار دادن قرآن و مؤمنان و سوگند دادن خداوند به چهارده معصوم [^].
- 5- زیارت حضرت امام حسین [×].
- 6- احیا (شب زنده داری).
- 7- به جا آوردن یکصد رکعت نماز به همراه استغفار فراوان و دعا در

1. احتمال می‌رود که ارتباطی نیز میان این سه شب وجود داشته باشد؛ بدین ترتیب که هر کدام از آنها مقدمه دیگری بوده و در شب بیست و سوم به تکامل نهایی برسد.

باره حاجت‌های دنیا و آخرت برای خود، پدر، مادر، خویشان و برادران مؤمن از زنده و مرده.

8. فرستادن صلوات بسیار بر محمد و آل محمد^۸.

9. ذکر خداوند متعال به حمد و تسبیح و بزرگداشت و تکبیر و تهلیل بسیار ذات مقدس خداوندی.

برای این امور دعا‌های خاصی نیز ذکر شده است مانند دعای:

«اللهم إني أمسيت لك عبداً داخراً» که بنا به روایت کفعمی حضرت امام زین العابدین × در چنین شب‌هایی بسیار به خواندن آن مبادرت می‌ورزید، یا قرائت دعای جوشن کبیر و دعای جوشن صغیر؛ که این دعاها علاوه بر اینکه موجب شب زنده داری به عبادت خدا در شب قدر می‌شوند، متضمن سه بند اخیر از اعمال فوق‌الذکر نیز می‌باشند.

10. طلب علم و رفتن به دنبال تحصیل معرفت و شناخت به مسائل و احکام و اخلاق و مفاهیم شرع که اقدام به این عمل شریف بنا بر آنچه مرحوم صدوق نقل کرده از برترین اعمال برای احیای این شب‌ها دانسته شده است.^(۱)

اما اعمال مخصوص به هر یک از این شب‌های سه گانه:

در شب نوزدهم این اعمال وارد شده است:

صد مرتبه استغفار، صد مرتبه لعن بر قاتلان حضرت امیرالمؤمنین ×؛ چرا که

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

آن حضرت در این شب، مورد اصابت شمشیر عبدالرحمان بن ملجم لعنة الله عليه که از خوارج بود قرار گرفتند.

همچنین در این شب قرائت دعای «اللهم اجعل فیما تقضي و تقدر»⁽¹⁾ و دعای «یا ذا الذی کان»⁽²⁾ که در همه شب‌های ماه مبارک رمضان وارد شده است، مورد تأکید ویژه قرار گرفته است.

اما شب بیست و یکم، یکی از دو شب محتمل شب قدر است و احتمال و اشتها آن به شب قدر از شب نوزدهم بیشتر است.

از همین شب اعمال مخصوص دهه آخر ماه مبارک رمضان آغاز می‌گردد؛ دهه‌ای که از سایر شب‌های ماه مبارک رمضان بیشتر به عبادت و شب زنده داری اختصاص یافته است؛ آنجا که پیامبر اکرم ' در این دهه رختخواب خود را کناری می‌نهاد و کمر را برای عبادت محکم می‌بست و پیوسته ملازم و معتکف در مسجد می‌بود و چادری موین برای آن حضرت در مسجد برپا می‌نمودند.

تأکید بر احیای این شب به نماز و صلوات بر پیامبر و آل آن حضرت، همچنین لعن بر کسانی که محمد و آل محمد [^] را مورد ستم قرار داده‌اند از جمله اعمال مخصوص این شب وارد شده است؛ چرا که در روز بیست و یکم حضرت امیرالمؤمنین × به شهادت رسیده‌اند.⁽³⁾

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان/226.

2. محدث قمی، مفاتیح الجنان/215.

3. محدث قمی، مفاتیح الجنان/227 - 234.

اما شب بیست و سوم در میان این شبها با فضیلت‌ترین است و اعمال خاصی نیز در آن وارد شده است، از آن جمله قرائت قرآن است، به خصوص قرائت بعضی از سوره‌ها مانند سوره‌های عنکبوت، روم و دخان، و هزار مرتبه سوره قدر؛ همچنین تأکید خاصی نسبت به زیارت حضرت امام حسین \times در این شب وارد شده است.

همچنین دعای مشهور امام زمان - عجل الله فرجه - :

اللهم كن لوليك الحجة بن الحسن صلواتك عليه و على آباءه في هذه الساعة و في كل ساعة ولياً و حافظاً و قائداً و ناصراً و دليلاً و عيناً حتى تسكنه أرضك طوعاً و تمتعه فيها طويلاً.

خداوندا، در این ساعت و در همه ساعت‌ها برای ولی خود حجة بن الحسن که درود تو بر او و پدرانش باد، سرپرست، نگاهبان، یاور و چشم بینا باش تا آن هنگام که زمین را مطیع وی سازی و او را در آن ساکن گردانی و دیر زمانی وی را در آن بهره مند گردانی البته خواندن و مداومت بر این دعا در همه اوقات خوب است.

قرائت بعضی از متون دعایی کوتاه که در کتاب‌های ادعیه وارد شده نیز در این شب مستحب است.⁽¹⁾

در پایان بحث از شب قدر، یادآوری این نکته سزاوار است که روز قدر نیز - چنان که در روایات معتبر وارد شده -⁽²⁾ از لحاظ فضیلت و

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 235.

2. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 236.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

اهمیت خاص شبیه شب قدر است و این امر شبیه به حالت شب جمعه است که از روز جمعه کسب اهمیت و اعتبار نموده است.

(2) عید فطر و عید قربان

چنان که دانستیم این دو عید سعید در بسیاری از احکام با هم مشترک می‌باشند؛ مانند حرمت روزه در آنها، وجوب یا استحباب به جا آوردن نماز عید در آنها، - به تفصیلی که فقها در رساله عملیه خود ذکر نموده‌اند - همچنین وجوب یا استحباب انفاق در آنها، دعا و دیدار برادران دینی.

علاوه بر آنچه گذشت در باره امور دیگری نیز در این دو عید سعید از جانب اهل بیت [^] تأکید شده است:

اول: اعمال و تکبیرهای خاص به خصوص در عید سعید فطر، در صحیفه سجاده نیز برای هر کدام از این دو عید دعای خاصی وارد شده است.

دوم: غسل در روز این دو عید.

سوم: آراستن خود و به کار بردن بوی خوش، همچنین پوشیدن لباس‌های خوب و نظافت بیش از پیش.

چهارم: زیارت حضرت امام حسین ^x.

پنجم: مضاعف بودن اجر و پاداش اعمال مستحبی که انسان به صورت معمول در طول سال انجام می‌دهد، به برکت این دو روز؛ چرا که این دو روز دارای فضیلت خاصی هستند که طبیعتاً در اعمال

انجام شده در آنها نیز انعکاس می‌یابد.

(3) روز و شب جمعه

روز و شب جمعه به لحاظ شرافت و بزرگی نسبت به دیگر شب‌ها و روزها از ویژگی، امتیاز و برتری خاصی برخوردار هستند. در روایات اهل بیت ^ع در توصیف این روز آمده است که خداوند متعال در هر ساعت از آن، ششصد هزار تن را از آتش جهنم آزاد می‌کند و در این روز، اعمال نیک انسان را در نامه عملش دو برابر نوشته، گناهان وی را از آن محو نموده، درجاتش را بالا می‌برد. در چنین روزی خداوند متعال حاجات را برآورده، ناملایمات را بر طرف نموده، دعا را مستجاب، گناهان را آمرزیده، توبه بندگان را پذیرفته، روزی آنان را از آسمان نازل کرده و انتقام مظلوم را از ظالم می‌ستاند.

در همین زمینه به سه روایت معتبر اشاره می‌کنیم:

1. از حضرت امام رضا \times نقل است که فرمود:

پیامبر اکرم ^ص فرمودند: روز جمعه سرور ایام است که در آن، خداوند متعال حسنات را دو برابر محاسبه، سیئات را از نامه اعمال مردمان محو نموده و درجات را بالا می‌برد، در این روز خداوند دعاها را مستجاب، ناملایمات را برطرف و حوائج عظیم را برآورده می‌نماید. این روز، روزی است که خداوند تفضل بیشتری بر بندگان روا می‌دارد، خداوند را در این روز آزاد شدگانی از آتش جهنم است. کسی از مردم در روز جمعه خدا را نخواند در حالی که حرمت و حق این روز شریف را نیز بشناسد، مگر

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

اینکه بر خداوند متعال است که به یقین وی را از آزاد شدگان از آتش جهنم قرار دهد؛ چنین کسی اگر در شب یا روز جمعه بمیرد شهید است و در کمال امنیت بر انگیزته خواهد گردید. و کسی حق روز جمعه را ضایع نکرده و آن را سبک نشمارد مگر اینکه بر خداوند متعال است که به یقین وی را به آتش جهنم بسوزاند مگر اینکه توبه کند.⁽¹⁾

2. و از حضرت امام باقر × روایت شده است که فرمود:

خورشید بر روزی برتر از روز جمعه طلوع نکرده است؛ در این روز چون پرندگان به یکدیگر می‌رسند چنین سخن می‌گویند: بر تو سلام باد، سلام روزی شایسته.⁽²⁾

3. و از حضرت امام صادق × نقل شده است که فرمود:

هر کس از شما روز جمعه را درک کرد، در آن به کاری غیر از عبادت خدا مشغول نشود؛ چرا که گناه بندگان خدا در این روز آمرزیده و رحمت خداوندی بر آنان نازل می‌گردد.⁽³⁾

نماز جمعه نیز بنا به تفصیلی که فقها ذکر کرده‌اند در این روز واجب است. علاوه بر این، مجموعه‌ای از اعمال و مستحبات نیز در این روز شریف وارد شده که با مراجعه به کتاب‌های ادعیه و اعمال می‌توان به جزئیات آنها دسترسی پیدا کرد؛ اعمالی که در صدر آنها می‌توان به عنوان ذیل اشاره کرد:

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 29.

2. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 30.

3. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 30.

شعائر زمانی

- 1- غسل جمعه که استحباب آن به حدی مورد تأکید قرار گرفته است که بعضی از علما معتقد به وجوب آن شده‌اند.
- 2- قرائت قرآن کریم، به ویژه سوره‌های مبارک الرحمن، احقاف، مؤمنون و واقعه.
- 3- دادن صدقه و انفاق نمودن خصوصاً خرج کردن برای خانواده خود.
- 4- پوشیدن لباس‌های نیکو و رسیدگی به سر و وضع ظاهری و استفاده از عطر و مواد خوشبو کننده.
- 5- به جا آوردن نمازهای خاص که منسوب به شخصیت‌های اسلام است، مانند نماز پیامبر اکرم¹، نماز حضرت امیرالمؤمنین²، نماز فاطمه زهرا³، نماز جعفر طیار⁴ و نمازهای منسوب به سایر ائمه طاهرين⁵، همچنین بسیار صلوات فرستادن بر محمد و آل محمد⁶.
- 6- خواندن ادعیه و اذکار مأثوره (نقل شده از معصومین)، مانند دعای کمیل، دعای «إِنَّ مِنْ تَهَيِّأَ وَ تَعْبَأَ»، دعای «یا شاهد کل نجوی»، دعای حضرت امام سجاد⁷ در روز جمعه، دعای سمات و دعاهاى دیگر، همچنین ذکر تسبیحات اربعه و سایر اذکار.
- 7- زیارت حضرت امام حسین⁸ در روز جمعه، زیارت پیامبر و ائمه⁹ و زیارت قبور مؤمنان در صبح جمعه و دیدار با برادران مؤمن.
- 8- همت به فراگیری امور دینی و احکام شرعی.

(4) شب‌های چهارگانه

شب‌های چهارگانه عبارتند از شب عید فطر، شب عید قربان، شب اول ماه رجب و شب نیمه شعبان که این چهار شب در اهمیت و فضیلت احیای آنها به عبادت، با هم مشترک هستند. از حضرت امام صادق \times از پدرانش روایت شده است که حضرت امیرالمؤمنین \times بسیار دوست می‌داشت که در طول سال چهار شب را به عبادت خداوند اختصاص دهد. این شب‌ها عبارت بودند از شب اول ماه رجب، شب نیمه شعبان، شب عید فطر و شب عید قربان.

این چهار شب در بعضی از اعمال نیز اشتراک دارند؛ از جمله:

1- زیارت حضرت امام حسین \times که اگر در اعمال شب‌های متبرک جستجو کنیم، می‌بینیم این عمل در همه این شب‌ها وارد شده است.

2- غسل کردن، البته به استثنای شب عید قربان که در روایات نامی از غسل در این شب برده نشده است.

3- خواندن دعای «یا دائم الفضل علی البریة» در شب عید فطر و قربان که در شب جمعه نیز وارد شده است.

در عین حال هر کدام از این چهار شب دارای اعمال خاصی نیز هستند که در جزئیات نحوه احیا و شب زنده داری در آنها که چنان که دانستیم در هر چهار شب مشترک است با یکدیگر تفاوت دارند. اعمال کامل هر شب به قرار ذیل است:

1. شب عید فطر

احادیث متعددی در فضیلت عبادت و شب زنده داری در این شب داریم و حتی روایت شده است که اهمیت این شب از شب قدر کمتر نیست، و دارای اعمال ذیل می‌باشد:

1- غسل.

2- احیای این شب به عبادت، مانند نماز، دعا، استغفار و بیتوته در مسجد.

3- گفتن تکبیرهای چهار گانه بعد از نمازهای مغرب، عشا، صبح و نماز عید.

4- به جا آوردن نمازهایی با دستوره‌های خاص و در وقت‌های مختلف برای پر کردن وقت شب زنده داری.

5- زیارت حضرت امام حسین ×.

6- خواندن دعای ((یا دائم الفضل علی البریة)).

2. شب عید قربان

این شب، شب مبارکی است که درهای آسمان در آن باز می‌شوند، در این شب دعاهایی وارد شده است که مخصوص هنگام بیتوته در مشعر الحرام در مراسم حج است اما در عین حال علاوه بر احیا و عبادت و دعا و نماز، اعمال دیگری نیز در این شب وارد شده است:

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

1- زیارت حضرت امام حسین ×.

2- خواندن دعای ((یا دائم الفضل علی البریة))⁽¹⁾.

3- شش رکعت نماز با خواندن سوره‌های خاص⁽²⁾.

اگر چه روایتی در باره غسل در این شب وارد نشده است، اما بعید نیست که غسل هم یکی از اعمال این شب باشد تا با اعمال سایر شب‌ها و روزهای شریفی از این دست هماهنگ بوده باشد؛ چون این عمل در امثال چنین ایامی وارد شده است. والله العالم.

نکته قابل توجه این است که در باره اعمال این شب جز موارد ذکر شده بالا چیز دیگری ذکر نشده و روایت مهم دیگری وارد نگردیده است، چه اینکه در کتب ادعیه نیز دعا و جزئیات دیگری برای آن بیان نگردیده است. شاید سبب این امر واقع شدن این شب در ایام حج باشد که اعمال آن را با مناسک حج قرین نموده است. والله العالم.

3. شب اول ماه رجب

شب شریفی است که در کتاب‌های اعمال و ادعیه مجموعه‌ای از اعمال برای آن بیان گردیده است:

1- غسل؛ آنجا که بعضی از علما از پیامبر اکرم ' روایت کرده

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 33.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 5 / 222، گرچه این روایت در سیاق اعمال شب عید فطر وارد شده است اما می‌توان از تعبیر به شب عید در آن، استفاده اطلاق نمود.

است که هر کس در اول، وسط و آخر ماه رجب غسل کند، همچون روزی که از مادر متولد شده از گناهان خود خارج می‌شود.

2. زیارت حضرت امام حسین ×.

3. نمازهای متعدد به صورت‌های گوناگون.

4. دعاهای متعدد و به صورت‌های گوناگون.⁽¹⁾

4. شب نیمه شعبان

شب بسیار با عظمت و شرافتی است و احادیث بسیاری در بیان فضیلت و شرافت آن وارد شده است. از حضرت امام صادق × روایت شده است که فرمود:

از حضرت امام باقر × در باره فضیلت شب نیمه شعبان سؤال شد، آن حضرت در پاسخ فرمودند: این شب پس از شب قدر با فضیلت‌ترین شب است. در این شب خداوند متعال از فضل خود به بندگانش بخشیده و بر آنان منت نهاده، گناهانشان را می‌آمرزد، پس در این شب برای نزدیک شدن به خداوند عزّ و جلّ تلاش کنید که خداوند متعال به ذات خود سوگند یاد نموده است حاجت هیچ سائلی را در آن رد نکند مگر اینکه خواسته‌اش نافرمانی خدا باشد. این شب همان شبی است که خداوند آن را در برابر فضیلتی که از شب قدر برای پیامبر ما قرار داده، برای ما اهل بیت مقرر داشته است، پس در این شب در دعا به درگاه خدا و حمد و

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

ثناى الهى سخت بکوشيد. (1)

زراره گفت: به حضرت امام باقر × عرض کردم:

در باره شب نیمه شعبان چه می فرماید فرمود:

خداوند عزّ و جلّ در این شب بیش از عدد موی بزهای بنی کلب (2) از بندگان خود می آموزد، و فرشتگان را به آسمان دنیا، همچنین به زمین در مکه فرو می فرستد. (3)

و از بزرگ ترین برکات این شب این است که ولادت با برکت حضرت صاحب الزمان - عجل الله فرجه - در سحرگاه این شب در سال دویست و پنجاه و پنج اتفاق افتاده است.

علاوه بر احیای این شب اعمال متعدد دیگری نیز برای آن وارد شده است:

1- غسل، که باعث تخفیف گناهان می شود.

2- زیارت حضرت امام حسین × که روایات متعدد و معتبری تأکید کننده اهمیت آن است.

3- دعاهای مخصوص به این شب مانند دعای کمیل و دعایی که بعد

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 5 / 238 ح 3.

2. بنی کلب طایفه ای از قبیله قضاعه هستند و طبق آنچه در تاریخ آمده، در زمان خود در میان عرب بیشترین تعداد احشام را داشته اند در بعضی از نقل های این روایت نیز عبارت ((الأكثر من شعر غنم کلب؛ بیش از عدد موی گوسفندان بنی کلب)) آمده است، مبارکفوری، تحفة الأحوذی 3 / 365 - مترجم.

3. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 5 / 238، ح 1.

از نماز شفع در سحرگاه این شب خوانده می‌شود، همچنین دعاهاى مأثور در وقت سحر.

4. صلوات بر پیامبر و آتش.

5. نمازهای خاص به این شب از جمله نماز جعفر طیار.

6. سجده هایی که در این شب از رسول خدا ' وارد شده است.⁽¹⁾

(5) روزهای چهارگانه

روزهای چهارگانه یکی روز مبعث شریف نبوی در بیست و هفتم رجب، دیگری روز میلاد مسعود پیامبر اکرم ' در هفدهم ربیع الأول، روز عید غدیر در هجدهم ذی الحجة و روز دحو الأَرْض در بیست و پنجم ذی القعدة الحرام می‌باشند.

این روزها دارای فضیلت بسیار بوده و در روایات شریف منقول از اهل بیت ^ از آنها به خوبی تعریف شده و در کتاب‌های ادعیه، اعمال و آدابی برای آنها بیان گردیده است.

حدیث خاصی نیز برای فضیلت این روزها و استحباب روزه گرفتن در آنها وارد شده، به این مضمون که روزه این روز برابر با روزه شصت ماه است.

1. روز مبعث شریف نبوی

در چنین روزی رسول خدا ' به رسالت مبعوث گشته و نبوت الهی

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

بر حضرت محمد ' نازل گردید، که در مبحث زیارات به این مطلب اشاره کرده‌ایم. اعمال این روز بدین شرح می‌باشد:

1- غسل.

2- روزه.

3- صلوات بسیار بر پیامبر اکرم '.

4- زیارت پیامبر اکرم ' و حضرت علی × که در مبحث زیارات در باره این دو زیارت سخن گفتیم.

5- نماز خاصی با دوازده رکعت (هر دو رکعت به یک سلام) که پس از آن قرائت قرآن و ذکر خاصی دارد.

6- دعای خاصی از حضرت امام موسی بن جعفر ' که چون هارون حضرتش را در چنین روزی دستگیر و به بغداد منتقل نمود، به خواندن آن مبادرت فرموده بودند، و در همین سفر بود که هارون آن حضرت را به شهادت رساند.

شب این روز هم از شب‌های بافضیلت بوده و دارای اعمالی است.⁽¹⁾

2. میلاد با سعادت پیامبر '

در این روز که بنا بر روایت مشهور در نزد شیعه دوازده امامی مصادف با هفدهم ربیع الأول است، ولادت با سعادت پیامبر اکرم ' به وقوع پیوسته است.

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 148 و 152.

اعمال این روز نیز بدین قرار می‌باشند:

1. غسل.

2. روزه.

3. زیارت پیامبر اکرم ' از دور یا نزدیک، همچنین زیارت حضرت علی × که در مبحث زیارات در باره این دو زیارت سخن گفتیم.

4. نماز خاصی که دعای خاصی هم بعد از آن خوانده می‌شود.⁽¹⁾

3. روز عید غدیر

روز غدیر بر اساس آنچه از روایات اهل بیت [^] برداشت می‌شود، از معتبرترین اعیاد و ایام است؛ زیرا منصوب شدن حضرت علی × به مقام ولایت و امامت پس از پیامبر اکرم ' و گرفتن بیعت از مردم برای آن حضرت، پس از پایان حجة الوداع در چنین روزی به وقوع پیوسته است؛ آنجا که پیامبر اکرم ' مردم را در محلی که راه زایران مناطق مختلف از هم جدا می‌شد فرا خواندند؛ زیرا وحی بر آن حضرت نازل شده بود که:

{يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ
وَ اللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ} ⁽²⁾

ای پیامبر، آنچه از جانب پروردگارت به سوی تو نازل شده، ابلاغ کن؛ و

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 296.

2. مائده / 67.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

اگر نکنی پیامش را نرسانده‌ای. و خدا تو را از [گزند] مردم نگاه می‌دارد

در اینجا بود که پیامبر اکرم ' بر منبری که از جهاز شتران برای آن حضرت برپا کرده بودند بالا رفته و پس از اینکه مردم را به شهادت گرفت که رسالت الهی را ابلاغ کرده و این وظیفه را به نحو احسن به انجام رسانده است و اینکه وی بر جان مسلمانان از خود آنان سزاوارتر است، فرمودند:

من كنت مولاه فهذا عليّ مولاه. اللهم وال من والاه و عاد من عاداه⁽¹⁾

هر کس من مولا و سرپرست او هستم این علی نیز مولا و سرپرست او است، خداوندا، هر که او را مولای خود بداند دوست بدار و هر کس او را دشمن می‌دارد دشمن بدار.

این قضیه تاریخی را - چنان که پیشتر بیان داشتیم - محدثان و تاریخ نگاران مسلمان با همه اختلاف مذاهب خود نقل کرده‌اند.

در رابطه با این رویداد، این آیه مبارک قرآن نیز نازل گردید:

{الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا}⁽²⁾

امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم، و اسلام را برای شما [به عنوان] آیینی برگزیدم.

از برخی روایات نیز چنین بر می‌آید که عید قرار دادن این روز بر

1. کلینی، الکافی 1/ 292 (باب الاشارة والنص على امير المؤمنين ×) ح.3.

2. مائده/ 3.

شعائر زمانی

اساس وصیت پیامبر اکرم ' به حضرت امیرالمؤمنین × در ابن
ارتباط بوده است.

سالم می‌گوید:

از حضرت امام صادق × پرسیدم: آیا غیر از عید فطر، قربان و جمعه
برای مسلمانان عید دیگری نیز هست؟

فرمود:

آری، عیدی که از این اعیاد حرمت بیشتری دارد.

عرضه داشتم: فدایت شوم، آن کدام عید است؟

فرمود: روزی که رسول خدا ' حضرت امیرالمؤمنین × را به امامت

منصوب نموده و فرمود: هر کس من مولا و سرپرست او هستم این علی
نیز مولا و سرپرست او است.

عرض کردم: سزاوار است که ما در این روز چه عملی را انجام دهیم؟

فرمود: خداوند را با روزه داری، عبادت و زنده کردن یاد آل محمد به
یاد آورید، همه انبیا نیز چنین بوده‌اند و اوصیای خویش را نیز وصیت
می‌نموده‌اند تا روز منصوب شدن خود به مقام وصایت را به عنوان عید
گرامی بدارند.⁽¹⁾

و در روایت دیگری نیز آمده است:

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 7 / 323، ح 1.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

پیامبران به اوصیای خود فرمان می‌داند تا روزی را که وصی در آن به مقام وصایت منصوب می‌شود را به عنوان عید گرامی دارند.⁽¹⁾

بعضی از روایات نیز به ریشه تاریخی این روز اشاره کرده و آورده است:

در این روز بود که خداوند متعال توبه حضرت آدم × را پذیرفت و آدم به شکرانه این امر، این روز را روزه گرفت، همچنین در این روز بود که خداوند متعال حضرت ابراهیم × را از آتش نمرود نجات داد و او به شکرانه این امر این روز را روزه گرفت، همچنین در این روز بود که حضرت موسی × برادر خود هارون × را به جای خود در میان بنی اسرائیل منصوب کرد و او به شکرانه این امر این روز را روزه گرفت، همچنین در این روز بود که حضرت عیسی × وصی خود شمعون الصفا را برای قوم خود آشکار نمود و او به شکرانه این امر این روز را روزه گرفت، همچنین در این روز بود که پیامبر اکرم ' حضرت علی × را پیشوای مردم قرار داد و در چنین روزی فضیلت و وصایت او را برای مردم آشکار نمود - و این روز، روز روزه داری، نماز، اطعام و دیدار برادران دینی بوده، روز رضایت خداوند رحمان و ناکامی شیطان است.⁽²⁾

در کتاب‌های ادعیه و اعمال نیز مجموعه‌ای از اعمال برای این روز شریف ذکر

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 7 / 323، ح 2.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 7 / 327، ح 12، بدون توجه به این روایات و جزئیات ذکر شده در آنها نیز می‌توان این نکته را دریافت که این روز از روزهایی است که اهل بیت [^] اهمیت فوق العاده‌ای به آن داده و آن را عیدی از اعیاد امت اسلام و طایفه امامیه می‌دانسته‌اند.

شعائر زمانی

شده است:

1. غسل.

2. روزه.

3. زیارت حضرت امیرالمؤمنین ×- که در بحث زیارات نیز گذشت - .

4. نماز، که چند نماز مختلف برای این روز ذکر شده است.

5. دعا به درگاه الهی و شکر این نعمت بزرگ که همان نعمت ولایت باشد؛ مرحوم سید بن طاووس در اقبال مجموعه‌ای از دعا‌های طولانی را برای این روز ذکر کرده است.

6. آراستن خود مانند استفاده از عطر و پوشیدن لباس‌های نیکو و اظهار سرور و شادمانی.

7. انفاق کردن و بر آوردن حاجات مؤمنان، صله ارحام، خرج کردن برای اهل و عیال، غذا دادن به مؤمنان و افطاری دادن به روزه داران.

8. دیدار برادران دینی و دست دادن با آنها، برقرار کردن عقد اخوت با آنها و ارسال هدایا برای آنان.

9. بسیار صلوات فرستادن بر محمد و آل محمد ^۸.

10. همت به عبادت و بندگی خدا. ⁽¹⁾

4. روز دحو الأرض

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

روز دحو الأرض، روز بیست و پنجم ماه ذی القعدة الحرام می باشد، در باره این روز در حدیث معتبری از حضرت امام رضا × آمده است:

شب بیست و پنجم ماه ذی القعدة شبی است که حضرت ابراهیم × و حضرت عیسی بن مریم ' در آن به دنیا آمده و زمین از زیر خانه کعبه گسترده شده است.⁽¹⁾

علاوه بر این، وارد شده است که در این روز کعبه و رحمت از آسمان بر حضرت آدم × نازل شده است.⁽²⁾

از همین جا می توان به اهمیت این روز پی برد؛ روزی که نشان از ولادت بیت المعمور و رحمت الهی دارد، به علاوه که روز میلاد دو پیامبر بزرگ الهی، حضرت ابراهیم و حضرت عیسی ' است که بهترین درود و تحیت الهی بر آنان باد.

در کتاب های ادعیه و اعمال مجموعه ای از اعمال نیز برای این روز بیان شده است:

1- روزه

2- غسل

3- نماز، دو رکعت در هنگام ظهر که در آن یک بار سوره حمد و پنج

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 7 / 331، ح 1.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 7 / 331، ح 2.

شعائر زمانی

مرتبه سوره شمس وارد شده و دعای مخصوصی نیز دارد.

4. خواندن دعای مخصوص این روز که شیخ در **مصباح** آن را آورده است.

5. زیارت حضرت امام رضا \times که سید داماد در رساله خود آن را ذکر کرده است.

6. عبادت بسیار و ذکر فراوان خداوند متعال در شب این روز نیز وارد شده است.⁽¹⁾

(6) روز عاشورا

روز دهم محرم الحرام است که حضرت امام حسین \times سبط رسول خدا ' و فرزند حضرت صدیقه طاهره، فاطمه زهرا \div در آن به شهادت رسیده است.

شهادت آن حضرت در واقعه‌ای وحشتناک روی داده است که در تاریخ انسانیت نظیر ندارد. آن حضرت به همراه هجده تن از اهل بیت خود و تنی چند از یارانش که تعداد آنها به بیش از هفتاد نفر می‌رسید به شهادت رسیدند؛ افرادی که در میان آنان، شیوخ، دانشمندان، بزرگان صحابه و تابعین، همچنین زنان، کودکان خردسال، نوجوانان، و جوانان وجود داشتند.

به شهادت رساندن این گروه نیز پس از محاصره و بستن آب بر روی آنان صورت پذیرفت، به گونه‌ای که همه آنان با لب تشنه به شهادت

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 248 - 250.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

رسیدند؛ آنان هیچ گناهی نداشتند جز اینکه از بیعت با طاغوت سرکش زمان خود یزید بن معاویه سر باز زده بودند.

حضرت امام حسین \times به همراه اصحاب با وفای خود قهرمانانه با لشکریان دشمن نبرد کردند و بالاترین درجه صبر، پایداری، قدرت تحمل، و پافشاری بر اصول و والاترین اخلاق را در رو به رو شدن با رویدادها و آشکار نمودن حقایق و اهدافی که در راه آن کشته شدند، از خود به نمایش گذاشتند؛ کاری که تأثیر شگرفی در تاریخ اسلام و بلکه انسانیت داشت.

پیشتر، از آثار این حادثه و شعائر مربوط به آن و تفسیر هر کدام از آنها به بحث پرداختیم.

این روز، در نزد پیروان اهل بیت [^] و شیعیان از با اهمیت ترین روزها به شمار می رود؛ و این روز را روز مصیبت و عزا دانسته و به تاسی از اهل بیت [^] در این روز به اظهار حزن و اندوه پرداخته و همه در مراسم از این دست شرکت نموده و اجتماعات گسترده ای بر پا می نمایند که می توان گفت، در طول سال در میان شیعیان نمی توان روزی را یافت که در آن، چنین تجمعی برپا شود.

این روز نیز دارای آداب و مراسم خاصی است:

1- زیارت، که قبلاً به آن اشاره کردیم.

2- نشستن و اجتماع برای عزاداری، گریه و قرائت مقتل حضرت امام حسین \times و سایر مراسم عزاداری که پیشتر به آنها اشاره کرده ایم.

3- عدم تلاش برای دستیابی به حوائج دنیوی، که در این رابطه از

حضرت امام رضا × روایت شده است که فرمود:

هر کس در روز عاشورا سعی و تلاش در راه نیازمندی‌های دنیوی را کنار بگذارد، خداوند حوائج دنیا و آخرت او را برآورده می‌کند، و هر کس که روز عاشورا روز عزا و مصیبتش و گریه‌اش باشد، خداوند متعال روز قیامت را روز سرور و شادمانی او قرار داده و در آن روز چشمانش را در بهشت به دیدار ما روشن می‌گرداند، و هر کس روز عاشورا را روز برکت دانسته و برای خانه خود در آن چیزی ذخیره نماید، خداوند آنچه را که ذخیره نموده برکت نهد و در روز قیامت با یزید و عبید الله بن زیاد و عمر بن سعد - که خدا آنها را لعنت کند - محشور می‌شود.

4. تعزیت گفتن مؤمنان به یکدیگر، مثل اینکه به یکدیگر بگویند:

عظّم الله أجورنا بمصابنا بالحسين × و جعلنا الله و إياكم من الطالبين بئأره مع الإمام المهدي من آل محمد ^.

خداوند اجر و پاداش ما را در عزاداری کردن بر حسین × زیاد نماید و ما و شما را از جمله خون خواهان وی در رکاب مهدی آل محمد ^ قرار دهد.

5. آب و غذا دادن به مؤمنان و عزاداران.

6. بیزاری جستن از قاتلان حضرت امام حسین × و لعن آنان و پیروان و یاران آنها، همچنین کسانی که تا روز قیامت به کار آنها راضی شوند و به شیوه آنان عمل نمایند.

7. بسیار قرائت کردن سوره توحید.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

امویان و روز عاشورا: بنی امیه به این روز تبرک جسته و آن را روز عید و شادمانی می‌دانستند؛ آنان روایاتی را در دوران خلافت خود از زبان پیامبر اکرم ' به تهمت و دروغ جعل نمودند که مضمون آنها تشویق مردم به گرفتن روزه در این روز و تبرک جستن به آن بوده است تا با این کار، اهل بیت [^] را در جامعه مورد آزار قرار داده و مردم را هرچه بیشتر از دانستن حقایقی که در این روز به وقوع پیوسته و اهدافی که قیام حضرت امام حسین \times به دنبال آنها بوده است، دور نگاه دارند.

از این روایات دروغ و جعلی که در استحباب روزه روز عاشورا و تبرک جستن به آن است، روایتی است که مسلم و بخاری هر دو در صحیح خود از ابن عباس نقل نموده‌اند که: ندیدم پیامبر اکرم ' روزه روزی را بر روزه این روز که روز عاشورا باشد و روزه ماهی را بر روزه این ماه که ماه رمضان باشد، ترجیح دهد.

چه اینکه باز مسلم و بخاری از ابو موسی اشعری نقل کرده‌اند که گفت: اهل خبیر همواره روز عاشورا را روزه می‌گرفتند و آن روز را روز عید دانسته، زنان آنها در این روز لباس‌های زیبا پوشیده و زیور آلات خود را به کار می‌بردند، پیامبر اکرم ' نیز فرمودند: شما هم این روز را روزه بدارید.⁽¹⁾

از مجموع روایاتی که در کتاب‌های شیعه و اهل سنت در رابطه با

1. التاج الجامع للأصول 2 / 90 و ر.ک: بقية این احادیث را در صفحات: 88 - 92.

روزهٔ این روز وارد شده است چنین بر می‌آید که این روز قبل از اسلام در نزد مشرکین جاهلی و یهودیان شناخته شده بوده و یهودیان آن را عید می‌دانستند. پیامبر اکرم ' نیز ابتدا این روز را روزه می‌گرفتند، اما پس از اینکه روزهٔ ماه مبارک رمضان بر مسلمانان واجب گردید، آن حضرت روزهٔ روز عاشورا را ترک نموده و به صورت خاص به ترک آن اهتمام ورزیدند.

اما بنی امیه پس از به شهادت رسیدن حضرت امام حسین \times در این روز، این سنت جاهلی را بار دیگر باز گردانده، روز عاشورا را روز برکت و عید و شادمانی قرار دادند، از طرف دیگر برخی از صحابه را با دادن پول فریب دادند تا این عمل متروک و منسوخ را مورد تأکید قرار دهند تا بدین وسیله کینهٔ خود را نسبت به اهل بیت \wedge تسکین داده و روی جنایت بزرگی که مرتکب شده بودند، سرپوش بگذارند.

بخاری، مسلم، ترمذی و ابن داود از عایشه نقل کرده‌اند که گفت:

«قریش در زمان جاهلیت روز عاشورا را روزه می‌گرفتند، رسول خدا نیز در زمان جاهلیت این کار را انجام می‌داند، هنگامی هم که به مدینه مهاجرت فرمودند فرمان دادند که مردم این روز را روزه بدارند، اما وقتی که روزهٔ ماه مبارک رمضان بر مسلمانان واجب شد روزهٔ روز عاشورا ترک شد، حال هر که بخواهد در این روز روزه می‌گیرد و هر کس که نخواهد روزه نمی‌گیرد»⁽¹⁾.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

ولی در کافی با سند معتبر از نجیّه بن حارث عطار نقل شده است که گفت:

از حضرت امام باقر × در باره روزه روز عاشورا پرسیدم، در پاسخ فرمودند:

روزه‌ای است که با نزول روزه ماه مبارک رمضان متروک شده است، و انجام عملی که متروک شده است بدعت است.

نجیّه گوید: پس از شهادت حضرت امام باقر × همین سؤال را از حضرت امام صادق × پرسیدم، آن حضرت نیز پاسخی مانند پاسخ پدر خود به من داده، سپس اضافه کردند:

بدان که روزه گرفتن در این روز روزه گرفتن در روزی است که در باره آن نه آیه‌ای در کتاب خدا نازل شده و نه سنتی بر آن جاری گشته است مگر سنت آل زیاد در شادمانی از قتل حسین بن علی .

و در روایت دیگری از حضرت امام صادق × نقل شده است که فرمود:

هر کس این روز را روزه بدارد بهره‌اش از این عمل همان بهره‌ای است که پسر مرجانه و آل زیاد از آن می‌برند.

راوی گوید: عرض کردم: بهره آنان از این عمل چیست؟
فرمود: آتش، خداوند ما را از آتش و هر کاری که انسان را به آتش
نزدیک می‌کند حفظ کند.⁽¹⁾

صدوق نیز در علل از عبدالله بن فضل هاشمی از حضرت امام
صادق × چنین روایت کرده است:

به آن حضرت عرض کردم: ای فرزند رسول خدا ' چگونه است که
عامّه (اهل سنت)، روز عاشورا را روز برکت نامیده‌اند آن حضرت ابتدا
قدری گریستند و سپس فرمودند:

چون حسین بن علی ' به قتل رسید مردمی در شام خود را به یزید
نزدیک کردند و برای اینکه بیشتر خود را در نزد او جلوه دهند بنای جعل
روایت به نفع بنی امیه را نهادند و بدین ترتیب به اموال و جوایز و هدایای
فراوانی نایل شدند، از جمله چیزهایی که جعل کردند در رابطه با این روز
بود که آن را روز برکت نامیدند تا بدین وسیله مردم را از عزاداری و گریه
و مصیبت و اندوه در این روز به شادی و سرور و تبرک و ذخیره‌های محتاج
زندگی در آن برگردانند، خداوند میان ما و آنها داوری کند.⁽²⁾

لذا مسلمان صالح باید به این ترفند تبلیغاتی که به هدف گمراهی
مسلمانان و دوری آنان از حقایق تاریخی و اهداف بلند این روز

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 7 / 340 - 341.

2. مجلسی، بحار الأنوار 44 / 270، همچنین: حرّ عاملی، وسائل الشیعه 7 / 341، ح 7
که این روایت نیز در تأکید همین مضمون است.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

بزرگ ساخته و پرداخته شده است، توجه کامل داشته باشد.

چون موضوع نهضت حضرت امام حسین \times را در چند جا که آخرین موردش در موضوع شعائر حسینی و زیارات بود ذکر کرده‌ایم در اینجا به اختصار از آن گذشته و آن را به پایان می‌بریم.

(7) روزهای دیگر

علاوه بر روزهایی که پیشتر گفتیم روزهای مبارک دیگری نیز هست که شیعیان به بزرگداشت آنها اهمیت می‌دهند؛ زیرا روایاتی از پیشوایان اهل بیت [^] وارد شده است که دال بر اهتمام آنان به این روزها یا وقوع حوادث مهمی در آنها است؛ از جمله این روزها روز مباحله است⁽¹⁾

روز مباحله بیست و چهارم ذی الحجة الحرام است که در آن، پیامبر اکرم ' با مسیحیان نجران که اشخاصی چون سید و عاقب در میان آنها بودند مباحله کرد؛ آن حضرت، علی، فاطمه، حسن، و حسین [^] را در زیر کسا جمع کرد و فرمود:

1. مباحله لعن کردن دو طرفه است، به این صورت که یکی از طرفین دعوی دیگری را در راستی گفتار خود به مبارزه فرا می‌خواند و توافق می‌کنند که از خدا بخواهند لعنت خود را بر دروغگو نازل کند. در باره پیامبر ما نیز همین گونه اتفاق افتاد و آن حضرت به مسیحیان فرمود که عیسی بشری است که خداوند او را از خاک آفریده است و به لحاظ خلقت به مانند حضرت آدم است و چون مسیحیان منکر این مطلب شدند با آنان مباحله نمود که قرآن کریم نیز از این واقعه خبر داده است.

اللهم إنه كان لكل نبي من الأنبياء أهل بيت هم أخص الخلق إليه، اللهم و هؤلاء أهل بيتي فأذهب عنهم الرجس و طهرهم تطهيراً.

خداوند، هر پیامبری از پیامرانت را اهل بیته بوده است که نزدیک‌ترین مردم به آنان بوده‌اند، بارالها، این افراد اهل بیت من هستند، پلیدی را از آنان دور کن و آنان را به خوبی پاکیزه گردان در این هنگام جبرئیل نازل شد و این آیه شریف را نازل نمود که {إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً}

جز این نیست که خدا می‌خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند.

سپس پیامبر اکرم ' آنها را برای مباحله با خود بیرون برد، چون چشم مسیحیان نجران به آنان افتاد و نشانه‌های صدق و راستی را در آنان و علامات عذاب را در جانب خود مشاهده نمودند جرأت نکردند با آنها مباحله کنند و خواستار مصالحه گردیده، پذیرفتند که جزیه بپردازند، در این هنگام این آیه مبارک نازل گردید که

{فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَ أَبْنَاءَكُمْ وَ نِسَاءَنَا وَ نِسَاءَكُمْ وَ أَنفُسَنَا وَ أَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ}

پس هر که در این [باره] پس از دانشی که تو را [حاصل] آمده، با تو حاجه کند، بگو: بیایید پسرانمان و پسرانتان، و زنانمان و زنانتان، و جان هایمان و جان هایتان را فرا خوانیم؛ سپس مباحله کنیم، و لعنت خدا

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

را بر دروغگویان قرار دهیم.

در این روز آداب و اعمالی وارد شده است، از آن جمله است: غسل، روزه، نماز و دعا⁽¹⁾، نماز این روز نیز کیفیت خاصی دارد که شیخ طوسی در مصباح آن را بیان کرده است.⁽²⁾

در همین روز بود که حضرت امیرالمؤمنین × در حال رکوع نماز، انگشتر خود را به صدقه نیازمندی داد و این آیه مبارک در شأن این عمل آن حضرت نازل گردید که:

{إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ}

ولی شما، تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده‌اند؛ همان کسانی که نماز برپا می‌دارند و در حال رکوع زکات می‌دهند.

از دیگر روزهای مبارک در نزد شیعیان، روز بیست و پنجم ماه ذی الحجة است؛ در این روز سوره هل آتی در شأن اهل بیت [^] «حضرت علی ×، حضرت فاطمه زهرا ÷ و حضرت امام حسن و امام حسین [']» نازل گردید؛ آنان سه روز بود که روزه می‌گرفتند و در پایان هر سه روز به صورت متوالی غذای افطار خود را به مسکین و یتیم و اسیر صدقه داده بودند، لذا صدقه در این روز به جهت تأسی به اعمال آن بزرگواران، از آداب این روز است.

1. ر.ک: محدث قمی، مفاتیح الجنان / 282.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 5 / 225، ح 1.

از دیگر روزهای مهم، روز عرفه است که از روزهای بسیار با اهمیت است و ما در مبحث عبادات هنگام پرداختن به مبحث حج به صورت مفصل به آن خواهیم پرداخت.

نتیجه

پس از مروری بر این روزها و شبهای مقدس خوب است به بیان دیدگاه کلی که می‌توان از این مرور به آن دست یافت نیز اشاره کنیم، در این زمینه چند مسئله مهم رخ می‌نماید:

اول: همه این شبهای شریف به شب زنده داری و احیای شب به عبادت خداوند اختصاص یافته است؛ زیرا شب، مخصوص خلوت با خداوند و مناجات با او به وسیله دعا و بندگی ذات اقدس او است، چه اینکه در همین راستا بر جنبه طهارت و پاکیزگی معنوی با صورت مثالی غسل تأکید شده است.

دوم: روزهای شریف همچون اعیاد به مسئله نظافت و زینت ممتاز گشته و به همین دلیل در آنها بر استحباب غسل و استعمال عطر و پوشیدن لباس‌های زیبا و پاکیزه تأکید گردیده است، و از طرفی به جنبه اجتماعی آنها اهمیت داده شده که در اعمال عبادی این روزها همچون نماز نیز این وجهه مشاهده می‌شود چنان که در نمازهای جمعه و عید قربان و فطر، همچنین زیارت و دیدار برادران و دوستان و انفاق و احسان و سایر امور اجتماعی وارد شده در این روزها، این خصوصیت به خوبی مشاهده می‌گردد.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

سوم: نشان دادن محبت و ولایت نسبت به اهل بیت [^] و ارتباط و الگوگیری از آنان، همچنین ستایش از کارهایی که آن بزرگواران انجام داده‌اند و بیزاری جستن از دشمنان آنان؛ کارهایی از این دست به صورت یک پدیده کلی در همه شب‌ها و روزهای با فضیلت در آمده و می‌توان آن را در تأکید بر زیارت حضرت امام حسین \times و حضرت امام علی \times ، همچنین فرستادن صلوات بسیار در این شب‌ها و بلکه ارتباط مستمر مردم با اهل بیت [^] ملاحظه نمود.

چهارم: در این روزهای شریف روزه گرفتن از ویژگی خاصی برخوردار است اما در روز عید سعید فطر و قربان این عبادت جایز نبوده حکم به حرمت آن وارد شده است؛ چرا که آنچه در این دو روز مورد نظر و مطلوب است رها بودن بندگان خدا از قید و بند چنین التزاماتی است، اما در دیگر روزها همچون روزهای چهارگانه سابق الذکر روزه داری از درجه بالای استحباب برخوردار است. اما تأکیدی بر استحباب روزه روز جمعه مگر در حالت‌های خاص وارد نشده است مانند طلب حاجت یا تکمیل روزه چهارشنبه و پنجشنبه.

پنجم: تقسیم روزها و شب‌ها بر مناسبت‌های عبادی در بیشتر ماه‌های سال به چشم می‌خورد؛ ماه‌های رجب، شعبان، رمضان، شوال، ذی القعدة، ذی الحجة و ربیع الأول، حال اگر مناسبت‌های مختص به اهل بیت [^] را نیز به آنها اضافه کنیم همه طول سال را در بر خواهد گرفت.

ششم: بسیاری از جزئیات وارد در این روزها و شب‌ها و اختلافاتی که در میان آنها به چشم می‌خورد همه برای پر کردن همین محورها

و گرایشات کلی است که شکل دهنده دیدگاه اسلام در باره چنین اوقاتی است. این امر در ضمن برنامه ریزی کلی اهل بیت [^] برای تربیت روحی و اخلاقی، ایجاد اراده، تکامل روحی و درمان بیماری‌های روحی مردم به انجام رسیده است.

هفتم: وقتی اعمال و برنامه‌های این شب‌ها و روزها را به طور کلی مورد ملاحظه قرار می‌دهیم، می‌یابیم که آنها ادامه و امتداد روزهای جمعه، عیدین و شب قدر هستند؛ شب‌ها و روزهایی که به منزله اصل بوده و اعمال سایر شب‌ها و روزهای متبرک به منزله شاخه‌های فرعی آنها می‌باشند. با در نظر گرفتن این نکته می‌توان دریافت آنچه در فضیلت این روزها و شب‌ها از اهل بیت [^] صادر شده، یا از روی دانش و معرفت فراگیر آنان به شریعت اسلام بوده و یا نشان از وجود یک اصل کلی و اصیل در شریعت اسلام دارد که می‌توان جزئیات بسیاری را از آن استخراج نمود. بدین ترتیب بر اساس فرموده حضرت علی [×] که فرمود: «سول خدا مرا هزار باب از دانش آموخت که از هر کدام از آنها هزار در دانش گشوده می‌گردد» می‌توان همه این جزئیات را از آن اصل اصیل استخراج کرد.

* * *

3

شعائر مكاني

[1]

مساجد و اماکن مقدس

از جمله مصادیق شعائر اسلامی نزد شیعیان مساجد و اماکن مقدس هستند. در دیدگاه اهل بیت [^] این مصداق از شعائر با همه گستردگی، شمول و عمق آن، از اهمیت خاصی برخوردار است که از لحاظ اهمیت در کنار روزها و شب‌های مبارک قرار می‌گیرد.

اماکن مقدس از چیزهایی است که همه مسلمانان در باره آن اتفاق نظر داشته، بلکه سایر ادیان آسمانی نیز به آن التزام دارند. اولین مصداق عنوان عام مکان مقدس در نزد مسلمانان مسجد است که محل عبادت مسلمانان می‌باشد، قرآن کریم نیز در چندین جا به این مسئله اشاره کرده است، از جمله:

{إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنِ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَأْ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ} (1)

مساجد خدا را تنها کسانی آباد می‌کنند که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده و نماز برپا داشته و زکات داده و جز از خدا ترسیده‌اند، پس امید است که اینان از راه یافتگان باشند.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

و {وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ} (1)

و [اینکه] در هر مسجدی روی خود را مستقیم [به سوی قبله] کنید، و در حالی که دین خود را برای او خالص گردانیده‌اید وی را بخوانید، همان گونه که شما را پدید آورد [به سوی او] برمی گردید.

همچنین این آیه شریف که:

{وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا} (2)

و مساجد ویژه خداست، پس هیچ کس را با خدا مخوانید.

و آیات دیگر.

مسجد و نقش آن

اصطلاح مسجد مخصوص مسلمانان بوده و در مقابل سایر اصطلاحاتی است که ادیان پیشین برای اماکن مقدس خود به کار می‌بردند مانند صومعه برای مسیحیان و بیعه برای یهودیان و مصلی - بنا به نقلی - برای یهودیان یا صابئیان. این اصطلاحات در قرآن کریم نیز وارد شده است:

{وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ

1. اعراف / 29.

2. جن / 18. البته در اولین آیه ذکر شده در متن، کلمه مسجد صریح در همان معنی اصطلاحی مسجد یعنی مکان مقدس عبادت است اما در دو آیه بعدی ممکن است منظور از این کلمه، محل سجده کردن، یا خود عمل سجود باشد.

يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَكَيْتَبُورَنَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ⁽¹⁾

و اگر خدا بعضی از مردم را با بعض دیگر دفع نمی‌کرد، صومعه‌ها و کلیساها و کنیسه‌ها و مساجدی که نام خدا در آنها بسیار برده می‌شود، سخت ویران می‌شد، و قطعاً خدا به کسی که [دین] او را یاری می‌کند، یاری می‌دهد، چرا که خدا سخت نیرومند شکست‌ناپذیر است.

مسجد در نزد مسلمانان از آغاز دارای نقش خاصی در شریعت اسلامی بوده است که تنها منحصر در عبادت نبوده، بلکه در کنار عبادت، نقش فرهنگی و آموزشی و بسیج روحی و سیاسی عمومی نیز داشته است؛ چه اینکه احیاناً و به ویژه در صدر اسلام از مسجد در اداره امور کشور، قضاوت و حل اختلافات استفاده می‌شد و بدین ترتیب مسجد به پایگاهی عبادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی تبدیل گردید که در جوامع اسلامی به ایفای نقش فعال خود پرداخته و از قداست، احترام و بزرگداشت خاص خود برخوردار است.

به همین دلیل است که می‌بینیم این حجم بالا از روایات از پیامبر اکرم 'و اهل بیت گرامی آن حضرت به احکام، آداب و شئون مسجد و کیفیت تعامل با آن از لحاظ تقدیس و تکریم و تعمیر ساختمانی آن، همچنین آباد کردن مساجد با انجام عبادت در آن و ثواب رفتن به مسجد، خواندن نماز، اعتکاف و حتی توقف در آن پرداخته است.⁽²⁾

1. حج/40.

2. کتاب‌های فقهی و حدیثی نیز در مواضع متعدد به این ابعاد پرداخته‌اند که مهم‌ترین آنها

[2]

دیدگاه اهل بیت [^] در باره اماکن مقدسه

در احادیث اهل بیت [^] می‌یابیم که این تقدس - در بعضی از ابعاد - به مکان‌های دیگری همچون خانه‌های پیامبر و اهل بیت او، یا مراقد شریف آنان، همچنین بعضی از مکان‌هایی که به لحاظ تاریخی با انبیا و بندگان شایسته خدا ارتباط داشته، نمازی در آن خوانده یا در ساخت آن شرکت داشته‌اند، نیز امتداد یافته است.

این نظریه از دیدگاه اسلام نسبت به مسئله اهمیت دادن به مکان‌هایی نشأت می‌گیرد که با پیامبران و صالحان و حوادثی که در زندگی آنان روی داده است در ارتباط باشد؛ آنجا که از آیات قرآن کریم و سایر متون دینی می‌توان توجه و عنایت به نشانه‌ها و یادگارهای تاریخی که مجسم‌کننده حرکت‌ها، موضع‌گیری‌ها و اعمال انبیا و صالحان، همچنین شکرگزاری آنان به درگاه خداوند است همچنین لزوم تقدیس و استفاده تاریخی از آنها را به خوبی دریافت.

بنیاد این نوع تفکر را می‌توان از بررسی بعضی از حوادثی که قرآن کریم آنها را ثبت کرده، یا بعضی از شعائر که توسط قرآن کریم مورد تأیید و استفاده قرار گرفته و یا مفاهیم تاریخی که آنها را به عنوان بخشی از رسالت اسلام تثبیت نموده است دریافت. در اینجا به پاره‌ای از این نشانه‌ها اشاره می‌نماییم:

اول: جریان اصحاب کهف که قرآن کریم ضمن بیان سرگذشت آنان به این نکته اشاره کرده که وقتی گروهی از مردم از جریان اصحاب کهف اطلاع حاصل کردند، برای بزرگداشت و تجلیل از این صالحان که بر ضد بت پرستی قیام کرده بودند در محل خواب آنان مسجدی بنا نمودند

{إِذْ يَتَنَزَّعُونَ مِنْهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمُ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَسْجِدًا} (1)

هنگامی که میان خود در کارشان با یکدیگر نزاع می‌کردند، پس [عده‌ای] گفتند: بر روی آنها ساختمانی بنا کنید، پروردگارشان به [حال] آنان داناتر است. [سرانجام] کسانی که بر کارشان غلبه یافتند گفتند: حتماً بر ایشان معبدی بنا خواهیم کرد.

دوم: تجلیل از «مقام ابراهیم»؛ سنگی که حضرت ابراهیم × هنگام بنای خانه شریف کعبه بر آن می‌ایستاد؛ آنجا که قرآن در آیه‌ای، خواندن نماز در آن مقام را پس از طواف بر حاجیان واجب و یا به قولی مستحب دانسته است:

{وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى} (2)

[و فرمودیم:] در مقام ابراهیم، نمازگاهی برای خود اختیار کنید.
و این امری است که همه مسلمانان بر آن اتفاق نظر دارند.

1. کهف / 21.

2. بقره / 125.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

سوم: روایاتی که دال بر داخل بودن حجر اسماعیل در طواف می‌باشد، در حالی که حجر اسماعیل جزو خانه کعبه نیست. همچنین استحباب خواندن نماز در حجر اسماعیل، که همه این امور از مدفون بودن حضرت اسماعیل و مادر گرامی اش هاجر به همراه جمعی از پیامبران خدا در این مکان مقدس نشأت گرفته است.

چهارم: آیاتی از قرآن کریم که بر سعی میان صفا و مروه و اینکه این عمل از شعائر خدا است تأکید نموده است:

{إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ} (1)

در حقیقت، «صفا» و «مروه» از شعائر خداست که یادآور اوست؛ پس هر که خانه خدا را حج کند، یا عمره گزارد، بر او گناهی نیست که میان آن دو سعی به جای آورد. و هر که افزون بر فریضه، کار نیکی کند، خدا حق شناس و داناست.

و در تاریخ ذکر شده است که میان سعی بین صفا و مروه ارتباطی وجود دارد با رفت و آمد حضرت هاجر، مادر حضرت اسماعیل در میان این دو کوه برای یافتن آب و نجات کودکش از تشنگی که به یافتن چاه زمزم منتهی گردید.

امام صادق × فرمود:

چون ابراهیم × فرزند خود اسماعیل را در مکه و نهاد، تشنگی بر کودک

غلبه کرد، در آن هنگام در میان دو کوه صفا و مروه درخت بود، مادر اسماعیل رفت تا بر بالای کوه صفا ایستاد و فریاد بر آورد: آیا در این بیابان مونس‌ی یافت می‌شود؟ و جوابی نشنید، آنگاه بر کوه مروه شد و فریاد زد: آیا در این بیابان مونس‌ی یافت می‌شود؟ و باز پاسخی نشنید، او بار دیگر به کوه صفا باز گشت و سخن خود را باز گفت، و این عمل را هفت مرتبه تکرار کرد، خداوند نیز هفت مرتبه سعی میان صفا و مروه را سنت قرار داد.⁽¹⁾

پنجم: آنچه در تعظیم و تکریم مسجد الأقصی وارد شده است که قبله اول مسلمانان، عبادتگاه پیامبران پیشین و به صراحت قرآن کریم محل به معراج رفتن پیامبر اکرم ' است.

ششم: آنچه مسلمانان در تکریم و احترام مسجد قبا بر آن اتفاق نظر دارند؛ چرا که این مسجد همان مسجدی است که به تعبیر قرآن از آغاز بر اساس ایمان و تقوای الهی بنیاد نهاده شده و محلی است که پیامبر اکرم ' هنگام هجرت به مدینه، پیش از ورود به شهر مدتی را در محل آن به نماز و عبادت گذرانده و بعداً مسلمانان این مسجد را در آن مکان ساخته‌اند و به زودی در باره این مسجد بیشتر سخن خواهیم گفت.

هفتم: مفهومی که قرآن کریم آن را به عنوان یک اصل انکارناپذیر اثبات نموده است و آن وجود خانه‌هایی است که خداوند متعال اجازه داده است تا جایگاه آنها رفعت یافته نام مقدسش در آنها برده شود؛

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

چنین خانه‌ای به تعبیر قرآن کریم محل سکونت مردمان صالح است:

{فِي بُيُوتٍ أذنَ اللهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ* رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ} (1)

در خانه‌هایی که خدا رخصت داده که [قدر و منزلت] آنها رفعت یابد و نامش در آنها یاد شود. در آن [خانه‌ها] هر بامداد و شامگاه او را نیایش می‌کنند * مردانی که نه تجارت و نه داد و ستدی، آنان را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و دادن زکات، به خود مشغول نمی‌دارد، و از روزی که دل‌ها و دیده‌ها در آن زیر و رو می‌شود می‌هراسند.

به تبعیت از این فهم صحیح از حقایق قرآنی است که می‌بینیم اهل بیت [^] - به جهت دانش فراگیر خود نسبت به تاریخ رسالت‌های آسمانی و فهم دقیق همه جانبه از رسالت اسلام - به کاری دست زدند که آنان را از سایرین ممتاز کرده است و آن احیای نشانه‌های این تاریخ الهی - چه در رسالت اسلام و چه در رسالت‌های پیشین - و دعوت همگان به تقدیس این اماکن و زنده نگه داشتن تاریخ آنها است. مسجد الحرام، مسجد النبی، همچنین مسجد الأقصی در قدس شریف در نزد همه مسلمانان از احترام و اهمیت خاصی برخوردار هستند.

جمهور مسلمانان نیز در باره فضیلت این سه مسجد و اینکه جز برای رفتن به سوی آنها بار سفر بسته نمی‌شود، و این خصوصیت تنها برای

این سه مسجد است، روایت‌ها نقل نموده‌اند؛⁽¹⁾ چه اینکه در قرآن کریم نیز در باره این سه مسجد خصوصاً مسجد الحرام سخن به میان آمده است.

اما اهل بیت [^] به موضوع مساجد و اماکن مقدس از لحاظ کمی و کیفی ابعاد گسترده‌تر و فراگیرتری داده‌اند.

از لحاظ کیفی می‌بینیم که احترام و تقدیس این اماکن از یک سو و ریشه تاریخی این اماکن از سوی دیگر و اعمال مربوط به آنها از جهت سوم بسیار گسترده و فراگیر است.

و از لحاظ کمیت نیز می‌یابیم که اماکن دیگری نیز به اندازه اهمیت و سطح اعتبار و درجه قداست خود به این احترام و تقدیس نایل گشته‌اند، از جمله این اماکن می‌توان به این موارد اشاره کرد: مسجد کوفه، مسجد قبا، مسجد سهله یا سهیل، حرم حضرت امام حسین × در کربلا، وادی السلام در نجف اشرف، حرم حضرت امیرالمؤمنین ×، مسجد برائنا، حرم حضرت امام رضا × در طوس خراسان و مشاهد مشرفه سایر معصومان.

* * *

1. التاج الجامع للاصول 1 / 224، به نقل از علمای پنجگانه که عبارتند از: بخاری، مسلم، ابن داود، ترمذی و نسائی. البته به زودی در بیان احداث اهل بیت در این رابطه، خواهیم دانست که این خصوصیات تنها به همین چند مسجد اختصاص ندارد.

[3]

احکام مساجد

خوب است پیش از پرداختن مفصل به اهم مصادیق مساجد و اماکن مقدس چند نکته را در باره احکام کلی مساجد بیان نماییم.⁽¹⁾

1- نماز خواندن در مسجد مستحب است و برترین مسجد، مسجد الحرام است که نماز در آن، معادل یک میلیون نماز است، پس از آن، مسجد النبی است که نماز خواندن در آن، معادل ده هزار نماز بوده و پس از آن، مسجد الکوفه و مسجد الأقصی است که نماز در آنها هزار برابر، و پس از آن به ترتیب، مسجد جامع هر شهر، صد برابر، مسجد محله (قبیله) بیست و پنج برابر و مسجد بازار دوازده برابر می باشد.

همچنین مستحب است که هر کس در خانه خود محلی را برای به جا آوردن نماز مهیا نماید که البته احکام مسجد بر آن مترتب نمی گردد. بر بانوان نیز مستحب است که نمازهای خود را در خانه به جا آورند و در خانه نیز بهتر است که در اطاق خلوت باشد.

2- نماز گزاردن در مشاهد ائمه [^] مستحب است که این مشاهد، مصداق همان خانه هایی است که خداوند متعال فرمان داده که قدرش بلند گردیده و نام مقدسش در آنها برده شود و بلکه این مشاهد از

1. این نکات در مبحث مکان نمازگزار (اماکن مستحبه) و (احکام مسجد) از عروة الوثقی سید طباطبائی 1 / 598 - 600 چاپ محمود کتابچی و پسران، سال 1399 هـ به صورت مفصل آمده و ما آن را به اختصار و باندکی تصرف ذکر کرده ایم.

شعائر مکانی

برخی مساجد نیز برتر است.

3 مستحب است نماز در مکان‌های متعدد به جا آورده شود تا در روز قیامت همه این مکان‌ها به خواندن نماز بندگان خدا شهادت دهند. در روایت آمده است که راوی از حضرت امام صادق × پرسید:

بهتر است نمازهای نافله در مکان‌های مختلف خوانده شود یا در یک مکان؟ فرمودند:

نه، بلکه در اینجا و آنجا بخواند که این مکان‌ها در روز قیامت برایش شهادت می‌دهند.

4. برای همسایه مسجد نماز خواندن در غیر آن مسجد بدون علت (مثل باران) مکروه است. پیامبر اکرم ' فرموده‌اند:

برای همسایه مسجد جز در مسجدش نمازی نیست.

همچنین مستحب است با کسی که در مسجد حاضر نمی‌شود بر یک سفره نشینند و مشورت و همنشینی و وصلت با چنین شخصی را ترک نمایند.

5. تعطیل کردن مسجد مکروه است، در این رابطه از حضرت امام صادق × روایت شده است که فرمود:

سه چیز است که در روز قیامت به درگاه خداوند عزّ و جلّ شکایت می‌کنند: مسجد خرابی که اهلس در آن نماز نگزارند، دانشمندی که در میان نادانان بوده و قرآنی که در کناری نهاده شده گرد و خاک بر آن

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

بنشینند و خوانده نشود.⁽¹⁾

6- زیاد رفت و آمد کردن به مسجد مستحب است، در این باره از پیامبر اکرم ' نقل شده است که فرمود:

هر کس به مسجدی از مساجد خدا برود، به ازای هر گامی که در فاصله خانه تا مسجد و مسجد تا خانه بر می‌دارد ده حسنه در نامه عملش ثبت، ده گناه از نامه عملش محو و ده درجه به مقاماتش افزوده می‌گردد.⁽²⁾

7- ساختن مسجد مستحب بوده و دارای اجر و پاداش بزرگی است، پیامبر اکرم ' فرموده‌اند:

هر کس در دنیا مسجدی بسازد خداوند متعال در ازای هر یک وجب (یا یک ذراع) از آن، در بهشت به مسافت چهل هزار سال راه، شهری از طلا و نقره و لؤلؤ و زبرجد به وی عطا خواهد نمود

و نیز از حضرت امام صادق × است که:

هر کس مسجدی بسازد، خداوند خانه‌ای در بهشت برایش می‌سازد.

8- تزیین مسجد با طلا حرام است و نقاشی بر دیوار مسجد نیز کراهت دارد.

9- فروختن مسجد یا فروختن زمین آن در صورت خرابی مسجد و یا داخل کردن مسجد در ملک شخصی جایز نیست.

1. مجلسی، بحار الأنوار 83 / 385، ح 63.

2. مجلسی، بحار الأنوار 83 / 367، ح 25.

10. نجس کردن مسجد حرام است و در صورت نجس شدن مسجد بر طرف کردن نجاست از آن بر همه مکلفین واجب فوری است، همچنین داخل کردن چیزی که موجب هتک حرمت مسجد می‌شود در آن حرام است.
11. بر انسان مؤمن مستحب است که در رفتن به مسجد از دیگران پیشی بگیرد و در هنگام خروج از مسجد دیرتر از بقیه از آن خارج شود.
12. خدمتگزاری مسجد مستحب است؛ کارهایی مانند روشن کردن چراغ مسجد، جارو کردن و دستمال کشیدن. همچنین مستحب است با پای راست وارد مسجد شوند و با پای چپ از آن بیرون بیایند، همچنین مواظب باشند که با کفش خود کثافت یا نجاستی به مسجد وارد نکنند، همواره در مسجد رو به قبله بنشینند و مشغول خواندن خداوند متعال بوده بر پیامبر اکرم ' و آل آن حضرت صلوات بفرستند و همواره با وضو و طهارت باشند.
13. مستحب است هنگام ورود به مسجد دو رکعت نماز تحیت مسجد خوانده شود و البته به جا آوردن نماز واجب، نماز نافله و یا سایر نمازهای مستحب می‌تواند جایگزین این نماز باشد.
14. خوشبو کردن مسجد، همچنین پوشیدن لباس‌های زیبا و استفاده از عطر در هنگام رفتن به مسجد مستحب است.
15. عبور کردن از داخل مسجد برای رفتن به جایی دیگر یعنی معبر قرار دادن مسجد بدون خواندن دو رکعت نماز در آن، مکروه است، ریختن اخلاط در مسجد و خوابیدن در آن جز در موارد ضروری

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

مکروه است همچنین بلند کردن صدا در مسجد جز برای اذان و امثال آن همچون وعظ و ارشاد یا درس و سخنرانی و امثال اینها مانند مداحی و مرثیه سرایی اهل بیت [^]. همچنین خرید و فروش در مسجد و سخن گفتن در امور دنیوی شخصی در آن، کراهت دارد؛ زیرا مسجد محل عبادت پروردگار و پرداختن به مسائلی است که استفاده همگانی داشته باشد. همچنین از دیگر امور مکروه در مسجد آشکار نمودن اسلحه و گرفتن آن به سمت قبله است، و چنین است داخل شدن شخصی که پیاز یا سیر و سایر چیزهای بد بو خورده باشد، که این امر موجب آزار و اذیت مؤمنین می‌شود. دیگر اجازه دادن به کودکان و دیوانگان برای ورود به مسجد است، یا اینکه آنجا را کارگاه قرار دهند، همچنین برهنه شدن یا کشف عورت نمودن در آن مکان حتی اگر هیچ کس آن شخص را نبیند مکروه است و این حکم حتی برای برهنه کردن ران و زانو یا ناف نیز هست یا مثلا خارج کردن باد از خود و دیگر کارهایی که خلاف آداب عمومی است.

* * *

[4]

مهم ترین اماکن مقدس

(1) کعبه شریف، مسجد الحرام و مکه

خانه کعبه که بیت الحرامش نیز می خوانند، اولین خانه ای است که برای مردم نهاده شده است:

{إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ * فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا} (1)

در حقیقت، نخستین خانه ای که برای [عبادت] مردم، نهاده شده، همان است که در مکه است و مبارک، و برای جهانیان [مایه] هدایت است. در آن، نشانه هایی روشن است [از جمله] مقام ابراهیم است: و هر که در آن درآید در امان است: و برای خدا، حج آن خانه، بر عهده مردم است: البته بر کسی که بتواند به سوی آن راه یابد.

مسجد الحرام نیز مسجدی است که خانه کعبه را احاطه کرده است و در درون آن، مقام ابراهیم واقع شده است که در قرآن کریم تصریح شده حاجیان پس از طواف باید در کنار آن نماز بگذارند

{وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى}

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

او فرمودیم: [در مقام ابراهیم، نمازگاهی برای خود اختیار کنید.

لذا مسجد الحرام اولین مسجدی است که بشریت به خود دیده است.

قرآن کریم در چندین جا صریحاً نام **مسجد الحرام** را برده است، چه اینکه در هنگام سخن گفتن از کعبه و بیت الحرام و تاریخچه ساخت آن و اینکه این مکان از جانب خداوند متعال محل بازگشت و محل امن و امان مردم بوده و برای طواف کنندگان، مجاوران، رکوع کنندگان و سجده گزاران پاکیزه گشته، نیز به **مسجد الحرام** اشاره کرده است.⁽¹⁾ چرا که همه این امور در **مسجد الحرام** به انجام می‌رسد.

به زودی در مبحث حج خواهد آمد که دو هزار سال پیش از خلقت آدم نیز **مسجد الحرام** محل به جا آوردن حج بوده است، چه اینکه در روایات وارد است که اولین نقطه از زمین که خداوند متعال آفرید محل خانه کعبه بود و سپس زمین از زیر آن گسترش یافته است.⁽²⁾

از دسته دیگری از روایات چنین استفاده می‌شود که قرار دادن خانه کعبه به عنوان محل طواف از هنگامی شروع شد که خداوند متعال تصمیم گرفت آدم را بیافریند به گونه‌ای که در قرآن کریم آمده است:

{وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً} ⁽³⁾

1. بقره / 125 و 127، مائده / 97، حج / 26.

2. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 1 - 3، ح 1 و 2 و 4 و 5 و 6.

3. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 5، باب 2 البیت و علة بنائه و طوافه.

و چون پروردگار تو به فرشتگان گفت: من در زمین جانشینی خواهم
گماشت.

و اینکه خداوند متعال آن را برای امتحان میزان فرمانبرداری و انقیاد
بندگان از خود در حفظ احترام این مکان و رفتن به زیارت آن در
منطقه‌ای بی آب و علف، قرار داده است؛ مکانی که قرآن مجید خود
نیز از آن به (وادی غیر ذی زرع) تعبیر کرده است.⁽¹⁾

و باز از دسته دیگری از روایات معتبر آشکار می‌گردد که حدّ مسجد
الحرام آن گونه که حضرت ابراهیم × وضع نمود وسیع‌تر از مسجد
فعلی بوده از منطقه حزوره که اکنون در بیرون مسجد واقع است تا
محل سعی بین صفا و مروه را در بر می‌گرفته است، در بعضی از
روایات هم این گونه آمده که حدّ مسجد مابین صفا و مروه است که
در هر صورت بزرگ‌تر از مسجد فعلی است.⁽²⁾

چه اینکه خود خانه کعبه نیز در زمان حضرت ابراهیم × نه ذرع
بوده سپس در زمان قریش به هجده ذرع و در زمان حجاج به بیست
و هفت ذرع افزایش یافته است.⁽³⁾

حجر اسماعیل جزو خانه کعبه نیست، بلکه محل دفن مادر آن
حضرت، هاجر و جمعی از پیامبران خدا است و از این جهت در

1. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 19، باب 3.

2. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 23 - 25، ح 1 و 3 و 4 و 5.

3. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 25، ح 8.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

طواف داخل شده است که گام نهادن بر این قبرها مکروه است.⁽¹⁾

بعضی از روایات معتبر نیز بر این امر دلالت دارند که حجر الأسود نیز سنگی از بهشت بوده و خداوند متعال پس از اینکه عهد و پیمان خلایق را در درون آن نهاده، آن را در این قسمت از خانه کعبه قرار داده است و این سنگ در روز قیامت شاهد بر اعمال کسانی است که امانت الهی را پاس داشته و به عهد و پیمان خود وفادار مانده‌اند، و این دعا که خواندن آن در هنگام استلام حجر (دست مالیدن به آن توسط حاجیان) وارد است نیز از همین جا نشأت گرفته است:

امانتی اَدَبْتها، و میثاقی تعاهدته لتشهد لی بالموافاة یوم القیامة.⁽²⁾

امانت خود را ادا نمودم و عهد و پیمان خود را مستحکم ساختم تا در روز قیامت شاهد وفای به عهدم باشی.

کعبه در نزد خداوند متعال از فضیلت و جایگاه والایی برخوردار است و حرمت آن به همراه بیت الحرام بالا می‌رود، چه از لحاظ آثار تکوینی شرعی و چه به لحاظ اجر و ثواب مترتب بر تقدیس آن، طواف کردن به دورش و یا نماز خواندن در مسجد الحرام.

در قرآن کریم قصهٔ اصحاب فیل بیان شده است که خداوند آنان را به وسیلهٔ پرندگان به نام ابابیل، با سنگ ریزه‌هایی از گل سفت شده (کلوخ) مورد اصابت قرار داد؛ چرا که آنان با هدف ویران کردن خانهٔ کعبه آمده بودند. متون

1. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 25، ح 12.

2. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 31/10 - 32، ح 5 و 6.

شعائر مکانی

دینی همچنین اشاره کرده‌اند که پیش از آن نیز اصحاب (تبع) خواستند این خانه را ویران کنند که به عقوبت گرفتار آمدند اما بعداً پشیمان شده و به بزرگداشت کعبه پرداختند.⁽¹⁾ این مشیت خداوند است که عقوبت خود را بر هر جباری که قصد سوئی نسبت به این خانه داشته باشد، نازل نماید. در این رابطه در حدیثی از حضرت امیرالمؤمنین × نقل شده است که فرمود:

مکه حرم الله و المدينة حرم رسول الله ' و الكوفة حرمي لا يريدها جبار
إلا قصمه الله.⁽²⁾

مکه حرم خدا، مدینه حرم رسول خدا ' و کوفه حرم من است، هیچ
ستمگری قصد سوئی نسبت به آن روا نمی‌دارد مگر اینکه خداوند وی را
در هم خواهد شکست.

و چنان که بعضی از روایات به این امر اشاره کرده‌اند، به اعتبار همین
حرمت خاص است که در مکه مصلحت خانه کعبه بر همه مصالح
دیگر تقدم دارد.⁽³⁾

همچنین خداوند متعال به نص قرآن کریم ورود مشرکان را به مسجد
الحرام حرام فرموده است.⁽⁴⁾ در روایات معتبر آمده است که هر کس

1. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 41.

2. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 50/10، ح 19.

3. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 58، ح 1 و 2.

4. توبه / 27.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

عمداً در خانه کعبه قضای حاجت کند، مجازاتش اعدام است.⁽¹⁾

همچنین با سند معتبر از حضرت امام باقر × روایت شده است که فرمود:

کسی را نسزد که [در نزدیکی کعبه] ساختمانی بلندتر از کعبه بسازد.⁽²⁾

در باره فضیلت خانه کعبه نیز روایات فراوانی وارد شده است از جمله این روایات است روایتی که با سند معتبر از حضرت امام باقر × نقل شده است:

إن الله عزّ وجلّ ما خلق بقعة في الأرض أحب إليه منها، وإن النظر إليها عبادة.⁽³⁾

خداوند عزّ و جلّ بقعه‌ای را در زمین نیافریده که در نزد وی محبوب‌تر از آن (کعبه) باشد، و نگاه کردن به آن عبادت است.

از پیامبر اکرم ' روایت شده است که فرمود:

إن النظر إليها يهدم الخطايا هدماً.⁽⁴⁾

نگاه کردن به کعبه خطاهای انسان را نابود می‌کند.

و با سند معتبر از حضرت امام صادق × روایت شده است که فرمود:

خداوند تبارک و تعالی در اطراف کعبه یکصد و بیست رحمت قرار داده است شصت رحمت از آن طواف کنندگان، چهل رحمت از آن نمازگزاران و

1. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 59، باب 11.

2. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 83.

3. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10/63، ح 6

4. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10/65، به نقل از محاسن.

بیست رحمت از آن بینندگان.⁽¹⁾

در حدیث معتبر دیگری از همان حضرت نقل شده است که فرمود:

من نظر إلى الكعبة فعرف من حقنا و حرمتنا مثل الذي عرف من حقها و حرمتها، غفر الله له ذنوبه كلها و كفاه هم الدنيا و الآخرة⁽²⁾

هر کس به کعبه نگاه کند و همان گونه که حق و حرمت خانه کعبه را می‌شناسد، حق و حرمت ما خاندان را نیز بشناسد، خداوند متعال همه گناهانش را می‌آمرزد و در همه ناراحتی‌های دنیا و آخرت او را کفایت می‌نماید.

و نماز در مسجد الحرام برترین نمازها است و وارد است که نماز گزاردن در آن از نماز در مسجد رسول خدا ' نیز با فضیلت‌تر است؛ آنجا که ثواب نماز در مسجد الحرام معادل هزار نماز در مسجد النبی بوده و نماز در مسجد النبی هزار و یا به قولی صد هزار برابر نماز در سایر مساجد - غیر از مسجد الحرام - است.⁽³⁾

در روایت دیگری از ابوحمزه ثمالی از حضرت امام باقر × نقل است که فرمود:

1. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 64، به نقل از کلینی، الکافی.
2. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10/66، ح 15 این روایت به جهت نقل ابن ابی عمر از علی بن عبد العزیز معتبر است.
3. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 536، ح 3 و 4 و 5 و 7 و 8* همچنین: مجلسی، بحار الأنوار 97 / 146 - 148، ح 4 و 5 و 10 به نقل از کلینی، الکافی و تهذیب.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

هر کس یک نماز واجب را در مسجد الحرام بخواند خداوند همه نمازهایی که از زمان واجب شدن نماز بر وی خوانده و همه نمازهایی که بعداً تا زمان مرگ خواهد خواند را قبول می‌کند.⁽¹⁾

خداوند متعال شهر مکه را نیز به جهت حرمت و فضیلت مسجد الحرام و خانه کعبه، فضل و شرافت بخشیده است؛ زیرا در روایات آمده است که بهترین و با فضیلت‌ترین شهرها مکه است و با فضیلت‌ترین مکان در مکه مسجد الحرام است و بهترین مکان در مسجد الحرام مابین رکن حجر الأسود، مقام ابراهیم، در خانه کعبه و حطیم اسماعیل × است.⁽²⁾

همچنین در رابطه با فضیلت مکه و فضیلت عبادت و سکونت در آن و عذاب الیم برای کسانی که در این شهر مرتکب گناه شوند متون دینی متعددی وارد گردیده است؛ از آن جمله است این آیه شریفه که می‌فرماید:

{وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ يَطْلُمُ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ} ⁽³⁾

و [نیز] هر که بخواد در آنجا به ستم [از حق] منحرف شود، او را از عذابی دردناک می‌چشانیم.

همچنین خداوند متعال حریم شهر مکه را تا روز قیامت برای کسانی

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 536، ح 1 و 2.

2. بروجردی، جامع احادیث الشیعه 10 / 69، روایت میسر.

3. حج / 25.

که در آن داخل می‌شوند حرم امن قرار داده، شکار کردن حیوانات غیر آبی و کندن درخت، جز در موارد استثنایی در آن جایز نمی‌باشد، همچنین حمل سلاح، آشکار کردن آن و ترساندن مردم نیز در این شهر سزاوار نیست و سایر احکام مخصوص به این شهر مقدس.

هر کدام از این مناطق، از حرم، مکه، مسجد الحرام و کعبه مشرفه، آداب و رسوم و اعمال خاص خود را دارد که در مبحث حج به بعضی از آنها اشاره خواهیم نمود و برای اطلاع کامل از آنها می‌توان به کتاب‌های حج و احکام و آداب و مستحبات آن مراجعه نمود.

* * *

(2) مسجد النبی

پس از مسجد الحرام از لحاظ فضیلت، مسجد النبی ' در مدینه منوره است، قبلاً گفتیم که فضیلت نماز در مسجد رسول خدا ' معادل هزار نماز است و در روایات چندی آمده است که نماز در این مسجد معادل ده هزار نماز است.⁽¹⁾

و در میان این مسجد مقدس، مکانی قرار دارد که باغی از باغ‌های بهشت است. این مکان در جایی بین خانه رسول خدا ' که هم اکنون محل قبر شریف آن حضرت است و منبر آن حضرت - که درود خداوند بر وی و خاندان پاکش باد - واقع گردیده است.

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 543، ح 2 و 3 و 4.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

معاویه بن وهب به حضرت امام صادق \times عرض می‌کند:

آیا رسول خدا فرموده است:

میان قبر و منبر من باغی از باغ‌های بهشت است آن حضرت در پاسخ فرمودند: آری سپس فرمود: و خانه علی و فاطمه ' ما بین خانه‌ای است که پیامبر اکرم ' در آن است تا دری که در محاذات کوچه واقع شده؛ کوچه‌ای که به بقیع منتهی می‌شود.

سپس فرمود: اگر از این در وارد شوی آن مکان در سمت شانه چپ تو خواهد بود.

سپس فرمود: پیامبر اکرم ' فرموده است: نماز در مسجد من معادل هزار نماز در سایر مساجد است مگر مسجد الحرام که بالاتر است.⁽¹⁾

باز در حدیث دیگری آمده است که قبر شریف آن حضرت بر روی دریچه‌ای از دریچه‌های بهشت بنا گردیده است.⁽²⁾ و در روایات چندی که بعضی از آنها سندهای معتبری دارند از حضرت امام صادق \times نقل شده است که نماز در خانه فاطمه از نماز در روضه نبوی نیز برتر است.

یونس بن یعقوب به امام صادق \times عرض کرد:

نماز در خانه فاطمه بافضیلت‌تر است یا در روضه؟

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 542، ح 1.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 543، ح 4.

فرمود: «در خانه فاطمه»⁽¹⁾.

و در روایت دیگری آمده که نماز در خانه‌های نبوی - که خانه علی × نیز جزو آنها است - همچون نماز در مسجد النبی بوده و بلکه افضل از آن است⁽²⁾ و خانه حضرت علی و فاطمه ÷ - چنان که گذشت - بین خانه پیامبر و دری است که مقابل کوچه منتهی به بقیع واقع شده است.⁽³⁾

مساحت مسجد النبی بنا بر آنچه در روایتی آمده که اعتبار آن مورد تأیید گروهی از دانشمندان بزرگ واقع شده، سه هزار و ششصد ذراع مکسر⁽⁴⁾ است.⁽⁵⁾

حدود مسجد و روضه نبوی در دو روایت صحیح چنین آمده است:

از ابوبصیر مرادی از حضرت امام صادق × است که فرمود:

حد روضه نبوی در مسجد النبی تا سایبان و حد مسجد تا دو ستون

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 547، ح 1.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 543، ح 4.

3. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 542، ح 1، البته با کمال تأسف تمامی این آثار الآن از بین رفته است؛ چرا که مذهب وهابی نه تنها توجهی به یادگارهای تاریخی دینی ندارد، بلکه سعی در محو و نابودی آنها نیز دارد. ظاهراً مراد از دری که در روایت فوق آمده، دری باشد که اینک پشت ضریحی که فعلاً بر قبر شریف رسول خدا قرار دارد و در زاویه شمال شرقی آن واقع شده است.

4. ذراع مکسر به قولی، برابر با شش قبضه (هر قبضه 12/5 سانتی متر) است و چون از ذراع ملک که یکی از پادشاهان آکسیره بوده يك قبضه کمتر است ذراع مکسر نامیده شده است. البته مکسر به معنی ضرب حدود چهارگانه در یکدیگر برای اندازه گیری مساحت نیز هست - مترجم.

5. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 546، ح 2.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

سمت راست منبر تا راهی است که به سمت بازار لیل می‌رود.⁽¹⁾

محمد بن مسلم می‌گوید از آن حضرت در باره حدّ مسجد الرسول ' پرسیدم، فرمود:

از ستونی که در بالای قبر پیامبر است تا دو ستونی که پشت منبر در سمت راست آن واقع شده‌اند، و در پشت منبر راهی بوده باریک، که گوسفند از آن رد می‌شده و اگر انسان می‌خواست از آن رد شود باید خود را کج می‌کرد و فضای باز مسجد از بلاط⁽²⁾ تا صحن می‌باشد.⁽³⁾

دیگر مکان‌های متبرک در مسجد النبی ':

علاوه بر مسجد و روضه نبوی و خانه علی و فاطمه، مکان‌های متبرک دیگری نیز در مسجد پیامبر اکرم ' وجود دارد مانند منبر پیامبر اکرم ' و محرابی که در آن به نماز می‌ایستادند.

امام صادق × به معاویه بن عمار فرموده‌اند:

چون از دعا در نزد قبر پیامبر اکرم ' فارغ شدی، به کنار منبر برو و بر آن دست بکش و دو (رُمانه)⁽⁴⁾ پایینی آن را بگیر و صورت و چشم خود را به آن بمال که گفته می‌شود شفای چشم است و در کنار آن بایست و

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 546، ح 3.

2. بلاط مکانی بوده سنگفرش بین مسجد نبوی و بازار که قطعاً الآن موجود نیست - مترجم.

3. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 546، ح 1.

4. برجستگی هایی تقریباً به شکل انار که برای تزیین منبر در دو طرف پیله‌های بالا و پایین منبر تعبیه می‌کنند - مترجم.

حمد و ثنای الهی را بجا آور و حاجتت را بخواه؛ چرا که پیامبر اکرم ' فرموده است: میان قبر و منبر من دریچه‌ای از دریچه‌های بهشت است، سپس به کنار قبر پیامبر می‌آیی و در نزد آن هر چه خواستی نماز می‌گذاری.⁽¹⁾

و از این مکان (مقام جبرئیل) است که زایران برای طلب اذن دخول از آن حضرت می‌ایستند.

امام صادق ×:

به معاویة بن عمار فرمود به مقام جبرئیل که در زیر ناودان واقع است بیا؛ چرا که اینجا همان محلی است که جبرئیل هنگام تشریف به محضر رسول خدا ' می‌ایستاد و از آن حضرت اجازه ورود می‌طلبید، پس تو نیز بگو: ای بخشنده، ای بزرگوار، ای نزدیک، ای دور، از تو می‌خواهم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و نعمت خویش را به من بازگردانی.⁽²⁾

و از همین مکان‌های متبرک است ستون‌های سه گانه که عبارت‌اند از ستون ابولبابة⁽³⁾ که به ستون توبه معروف است، و دو ستون دیگری که

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 270، ح 1.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 271، ح 1.

3. وی بشیر بن عبدالمنذر انصاری، یکی از صحابه پیامبر اکرم ' و از جمله کسانی بوده است که پیامبر او را در جنگ بدر، در مدینه باقی گذاشت و سهمی از غنیمت نیز برایش قرار داد. جریان ستون او نیز چنین است که چون پیامبر اکرم ' یهود بنی قریظه را محاصره نمود، آنان از آن حضرت طلب صلح کردند، پیامبر نپذیرفت و از آنان خواست تا بر حکم سعد بن معاذ گردن نهند، آنان از پیامبر خواستند که به آنها مهلت

تقش اهل بیت ^۸ در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

بعد از آن به طرف مصلّا و مقام و محراب پیامبر واقع شده‌اند؛ و مستحب است که زیارت کنندگان قبر و مسجد پیامبر اکرم ' در کنار این سه ستون نیز اعمال خاصی را انجام دهند.

مرحوم شیخ کلینی در کافی و شیخ طوسی در تهذیب چند روایت با سندهای معتبر آورده‌اند که از این اماکن و اعمال مربوط به آنها سخن گفته‌اند.

از معاویة بن عمار از حضرت امام صادق × روایت شده است که فرمود:

اگر در مدینه سه روز می‌مانی اولین روز چهارشنبه را روزه می‌گیری و شب چهارشنبه در کنار ستون ابولبابه که همان ستون توبه است که وی خود را به آن بست تا اینکه قبول توبه‌اش از آسمان نازل گردید نماز می‌گزاری، و روز چهارشنبه را در کنار آن می‌مانی، سپس شب جمعه به کنار ستونی می‌روی که بعد از ستون توبه، به سمت مقام و مصلای پیامبر واقع شده است و شب و روز خود را در کنار آن به نماز می‌گذرانی و

دهد تا با ابولبابه که خیرخواه و مشاور آنان بود مشورت کنند. او به آنان گفت که اگر به حکم سعد بن معاذ گردن گزارند کشته خواهند شد، و نباید این پیشنهاد را بپذیرند، اما پس از این عمل پشیمان شد و احساس کرد که به رسول خدا خیانت روا داشته است، بنابراین برای توبه، خود را به این ستون بست و هفت شبانه روز از خوردن و آشامیدن امتناع ورزید تا اینکه از شدت ضعف بی‌هوش شد. در این هنگام وحی نازل شد و توبه، او مورد پذیرش قرار گرفت، چون این خبر به او رسید از پیامبر اکرم ' خواست تا با دست خود وی را از ستون باز کند. رك: مامقانی، تنقیح المقال 1 / 175 شرح حال ابولبابه.

روز جمعه را هم روزه می‌داری، و اگر بتوانی در این روزها جز به ضرورت سخن نگویی، همچنین جز برای رفع حاجت از مسجد خارج نشوی بهتر است و نیز اگر بتوانی در این شب‌ها و روزها نخوابی این کار را هم انجام بده که دارای فضیلت است، سپس در روز جمعه حمد و ثنای خدا را به جا آور و بر پیامبر درود فرست و حاجت خود را بخواه، در میان آنچه می‌گویی حتماً این کلمات را نیز بگو: خداوندا، هر حاجتی که من به درگاه تو دارم که آغاز به خواستن و التماسش از تو کرده باشم یا نه، و آن را از تو خواسته باشم یا نخواستنه باشم، برای رسیدن به همه حاجت‌های بزرگ و کوچک خود به پیامبرت که پیام آور رحمت است روی آورده‌ام. پس ان شاء الله سزاوار خواهی بود که حاجتت روا گردد.⁽¹⁾

سایر مساجد مدینه منوره

در مدینه منوره مساجد دیگری نیز هست که یا پیامبر اکرم ' در محل آنها نماز خوانده و بعد در آنجا مسجد ساخته شده و یا خود آن حضرت مستقیماً آن مساجد را بنا نموده است.

مهم‌ترین این مساجد و با فضیلت‌ترین آنها مسجد قبا است که در قرآن کریم نیز به آن اشاره شده است:

{لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 274، ح 1.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

يُجِبُونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ {⁽¹⁾

مسجدی که از روز نخستین بر پایه تقوا بنا شده، سزاوارتر است که در آن ایه نماز ایستی. [و] در آن، مردانی اند که دوست دارند خود را پاک سازند، و خدا کسانی را که خواهان پاکی اند دوست می‌دارد.

و از پیامبر اکرم ' روایت شده است که فرمود:

هر کس به مسجد من، مسجد قبا برود و در آن دو رکعت نماز بخواند، با ثواب عمره باز می‌گردد.⁽²⁾

مسجد دیگری نیز وجود دارد به نام مسجد فضیح که در آنجا خورشید برای حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب × برگشت و پیامبر اکرم ' نیز در آنجا نماز خوانده است.

همچنین مسجد احزاب و فتح که در این مکان پیامبر اکرم ' در مبارزه تن به تن حضرت علی × با عمرو بن عبد و دّ عامری در جنگ احزاب برای پیروزی آن حضرت دعا فرمودند.

و نیز مشربه أمّ ابراهیم که در هنگام توقف پیامبر اکرم ' در قبا در جریان ورود آن حضرت به مدینه محل سکونت و نماز آن حضرت بوده است.

و مسجد احد و قبور شهدا که قبر حضرت حمزة بن عبدالمطلب عموی پیامبر و سید الشهداء در آنجا است.

1. توبه / 108.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 548، ح 3 و 10 / 278، ح 5.

معاویة بن عمار گفت: حضرت امام صادق × فرموده‌اند:

رفتن به این مکان‌های متبرک را رها نکن: مسجد قبا زیرا همان مسجدی است که از روز نخست بر اساس تقوا بنا نهاده شده است، مشربۀ ام ابراهیم، مسجد فضیخ، مسجد شهدا که همان مسجد فتح است.

آن حضرت ادامه دادند:

به ما چنین رسیده است که پیامبر اکرم ' چون به زیارت قبور شهدا می‌آمد می‌فرمود: سلام بر شما برای صبری که از خود بروز دادید و چه خوب جایگاهی در آخرت برای شما است.

و در دعاهایی که در مسجد فتح می‌خوانی بگو: ای فریادرس اندوهناکان و ای پاسخ دهنده خواهش بیچارگان، ناراحتی و غم و گرفتاری مرا بر طرف گردان، چنان که غم و اندوه پیامبرت را برطرف نمودی و در این مکان هراس و اندوه دشمن را از دل وی زدودی.⁽¹⁾

عقبۀ بن خالد از حضرت امام صادق × پرسید:

هنگامی که قصد رفتن به مساجد اطراف مدینه را داریم بهتر است از کدام مسجد آغاز کنیم؟

فرمود:

از مسجد قبا آغاز کن و در آن بسیار نماز بگذار؛ چرا که این اولین مسجدی است که پیامبر اکرم ' در مدینه در آن نماز گزارده است،

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 275، ح 1.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

سپس به مشربه ام ابراهیم برو و در آن نماز بگذار که مسکن و مصلاهی رسول خدا بوده است، سپس به مسجد فضیح می‌روی و در آن نماز می‌خوانی که پیامبرت نیز در آن نماز خوانده است؛ هنگامی که مساجد این طرف مدینه را زیارت کردی به سمت احد برو و از مسجدی که پایین حیره است آغاز کن و در آن نماز بگذار، آنگاه به کنار مزار شهدا می‌روی و می‌گویی: سلام بر شما ای ساکنان این دیار، شما پیشگامان ما هستید و ما نیز به شما ملحق خواهیم شد. آنگاه به مسجدی می‌روی که در محوطه وسیع بوده و در کنار کوه احد دست راست تو واقع می‌شود، چون به کوه احد برسی در آن مسجد نیز نماز به جا می‌آوری که این همان مکانی است که پیامبر اکرم [^] چون برای نبرد با مشرکان در جنگ احد در آن مستقر بود وقت نماز شد و در آنجا نماز خواند، سپس از آنجا عبور کن تا باز گردی و در کنار مزار شهدا به میزانی که خداوند برایت مقدر کرده است نماز بخوانی، بعد حرکت کن و به جلو برو تا به مسجد احزاب برسی و در آن نماز بگذاری و خداوند متعال را بخوانی؛ چرا که پیامبر اکرم [^] در روز احزاب در این مکان خدا را خواند و عرض کرد: ای فریادرس اندوهناکان، ای پاسخ دهنده خواهش بیچارگان و ای نجات دهنده غمگینان، ناراحتی و غم و گرفتاری مرا بر طرف گردان که به تحقیق حال من و یارانم را می‌بینی.⁽¹⁾

و از عمار بن موسی در حدیثی از حضرت امام صادق [×] در باره مسجد فضیح چنین آمده است که جریان ردّ شمس یا برگشتن خورشید برای

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 276، ح 2.

حضرت امیرالمؤمنین X در همین مسجد اتفاق افتاده است.⁽¹⁾

مساجد معروف دیگری نیز در مدینه هست مانند مسجد قبلتین، که روایت شده آیه تغییر قبله:

{قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ} ⁽²⁾ در این مسجد بر پیامبر اکرم ' نازل گردیده است.

همچنین مسجد غمامه که در این مکان ابری بر سر رسول خدا فرود آمد تا آن حضرت را از گرمای آفتاب باز دارد، و مسجدهای پنج گانه منسوب به ابوبکر، عمر، عثمان، علی و فاطمه زهرا و مسجد مباحله که پیامبر اکرم ' در آن به مباحله با نصارای نجران پرداخته، قرآن کریم نیز این گونه به آن اشاره نموده است:

{قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ} ⁽³⁾

بگو: بیایید پسرانمان و پسرانتان، و زنانمان و زنانتان، و جان هایمان و جان هایتان را فرا خوانیم؛ سپس مباحله کنیم، و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم

و مسجد سلمان فارسی.⁽¹⁾

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 277، ح 4.

2. ما [به هر سو] گردانیدن رویت در آسمان را نیک می بینیم. پس [باش تا] تو را به قبله ای که بدان خشنود شوی برگردانیم؛ پس روی خود را به سوی مسجدالحرام کن. سوره بقره 144.

3. آل عمران / 61.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

از دیگر مکان‌های متبرک مدینه منوره مَعْرَس رسول خدا ' است و این همان محلی است که چون پیامبر از مکه به مدینه باز گشتند در آن اقامت نموده و در آن نماز می‌خواندند. مرحوم کلینی در کافی مجموعه‌ای از روایات را در این زمینه ذکر نموده است، از جمله این روایت معتبر از معاویه بن عمار که گفت: حضرت امام صادق × فرموده‌اند:

چون قصد بازگشتن از مکه به مدینه داشتی در راه بازگشت از مکه به مدینه چون به ذوالحلیفه رسیدی، به مَعْرَس النبی نیز برو و اگر وقت نماز واجب یا نافله بود در آن نماز هم بخوان و اگر در غیر وقت نافله و نماز واجب بود کمی در آنجا بنشین؛ چرا که رسول خدا هرگاه شب از سفر باز می‌گشت در آنجا اقامت می‌کرد و در آن نماز می‌خواند.⁽²⁾

در راه مکه و مدینه مسجد غدیر نیز هست که در این مکان پیامبر اکرم 'در غدیر خم حضرت علی × را به پا داشت و او را به مقام امامت و ولایت منصوب نمود.

مرحوم کلینی با سند معتبر از عبدالرحمان بن حجاج نقل کرده است که گفت:

از حضرت ابا ابراهیم (امام کاظم ×) در باره نماز خواندن در مسجد غدیر خم در حال سفر در روز پرسیدم، فرمودند:

1. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 334 - 335 و کتاب‌های حج و زیارت.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 289، ح 1.

در آن نماز بخوان که دارای فضیلت است و پدرم همواره به این کار فرمان می‌داد.⁽¹⁾

مروری که تا اینجا بر مساجد و اماکن مقدس مدینه منوره داشتیم و مروری که در ادامه بر سایر اماکن مقدس خواهیم داشت آنچه را در ابتدای بحث بیان داشتیم، بیشتر مورد تأکید قرار می‌دهد؛ اینکه دیدگاه اهل بیت [^] نسبت به اماکن مقدس از تفکر ضرورت حفظ و نگهداری آثار اسلامی مربوط به تاریخ و مراحل مختلف رسالت اسلام و اینکه چنین رویدادهای تاریخی برای مکان‌هایی که در آنها اتفاق افتاده و زمان‌هایی که در آنها واقع گردیده‌اند ایجاد قداست و معنویت خاصی می‌کند که حاصل آن، عبادت خدا و شکر به درگاه او و تقدیس اوامر و نواهی ذات مقدسش در این اماکن است.

* * *

(3) کوفه و مساجد آن

کوفه در دیدگاه اهل بیت [^] از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، چه در بعد تاریخی و ارتباط آن با رسالت‌های الهی و پیامبران گذشته، و چه در بعد سیاسی و موضع مثبت آن نسبت به اهل بیت [^] و چه در بعد فرهنگی و نقش آن در به دوش کشیدن بار رسالت و فرهنگ اهل بیت [^] و بالأخره چه در بعد آینده‌نگری و آنچه در آینده در این شهر اتفاق می‌افتد و نقشی که در زمان ظهور مهدی آل محمد [^] ایفا

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 292، باب 22.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

خواهد نمود. روایات بسیاری که اگر نگوییم در حد تواتر هستند لاقلاً در حد استفاضه می‌باشند از اهل بیت [^] وارد شده است که با چشم پوشی از بعضی جزئیات که به صورت علمی قابل اثبات نیستند، اجمالاً بر این جایگاه ویژه تأکید می‌کنند. نتیجه بعضی از تحقیقات علمی و بررسی متون اصیل برخی از کتاب‌های کهن دینی همچون تورات و زبور نیز حقایقی را که در روایات اهل بیت [^] آمده است مورد تأکید قرار می‌دهد.⁽¹⁾

ابوبکر حضرمی به امام باقر \times عرض کرد:

بعد از حرم الهی و حرم رسول خدا ' کدام یک از شهرها از فضیلت بیشتری برخوردار است؟

فرمود:

کوفه، ای ابابکر، این شهر پاک و خالص که در آن قبر پیامبران مرسل و غیر مرسل و اوصیای راستگو است و در آن، مسجد سهیل⁽²⁾ واقع شده است که خداوند پیامبری را مبعوث به رسالت ننموده مگر آن پیامبر در این مسجد نماز خوانده است، و در این شهر است که عدالت خداوندی ظهور می‌نماید و قوام و استواری امر قائم از آن پس در این شهر خواهد

1. یکی از برادران در این زمینه به تحقیقات و مطالعاتی دست زده است که ان شاء الله در آینده موفق به چاپ آن بشود.

2. مراد مسجد سهله است - مترجم.

بود: این شهر منزلگاه پیامبران، اوصیا و صالحان است.⁽¹⁾

و امام صادق × فرموده‌اند:

خرج کردن یک درهم در کوفه⁽²⁾ به میزان خرج کردن یکصد درهم در غیر آن محسوب می‌شود و دو رکعت نماز در آن یکصد رکعت محاسبه می‌گردد.⁽³⁾

عاصم بن عبدالواحد مدینی از حضرت امام صادق × شنید که:

مکه حرم خدا، مدینه حرم رسول خدا ' و کوفه حرم علی بن ابی طالب × است و آنچه که ابراهیم نسبت به مکه و محمد ' نسبت به مدینه حرام کرده‌اند، علی × آن را نسبت به کوفه حرام نموده است.⁽⁴⁾

مردی به نزد حضرت امام صادق × آمده و عرضه داشت.

من هرچه داشتم به طلا و نقره تبدیل کرده و خانه و زمین خود را نیز فروخته‌ام و می‌خواهم ساکن شهر مکه شوم فرمودند: این کار را نکن؛ زیرا اهل مکه آشکارا به خدا شرک ورزیده‌اند عرض کرد: حرم رسول خدا ' چطور فرمودند: آنان از اهل مکه بدتر هستند عرض کرد: پس در کدام یک از شهرها سکونت گزینم فرمودند: بر تو باد به عراق و شهر کوفه، که برکت

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 524، ح 10.

2. احتمالاً مراد خرج کردن در راه عمران و آبادانی این شهر، یا هزینه سفر کردن به این شهر برای زیارت و عبادت و یا انفاق کردن مال در راه خدا در آن باشد که اعمالی عبادی و دارای پاداش اخروی هستند - مترجم.

3. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 526، ح 20.

4. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 399، ح 43.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

این شهر دوازده میل را پوشش می دهد، اینطور و اینطور (ظاهراً با دست اشاره به چهار جهت اصلی کرده اند)، و در کنار این شهر قبری است که هیچ غمزه و گرفتاری به نزد آن نرود مگر اینکه خداوند متعال در کارش گشایش حاصل می نماید.⁽¹⁾

ابو اسامه از حضرت امام صادق × شنید که:

کوفه، باغی از باغهای بهشت است؛ در این شهر قبر نوح، ابراهیم و سید و هفتاد پیامبر دیگر، همچنین قبر ششصد وصی از اوصیای پیامبران و قبر سرور اوصیا حضرت امیرالمؤمنین × است.⁽²⁾

علاوه بر این ابعاد، در کوفه مجموعه‌ای از اماکن مقدس وجود دارد که بر اهمیت، فضیلت و قداست آن می افزاید.

مسجد بزرگ کوفه

مسجد بزرگ کوفه در صدر اماکن مقدس این شهر می باشد؛ زیرا در باره تقدس و فضیلت نماز و عبادت در آن روایات بسیار زیادی از اهل بیت [^] وارد شده است که بعضی از آنها را در اینجا می آوریم. مرحوم کلینی در کافی، صدوق در مجالس و امالی، برقی در محاسن، ابن قولویه در کامل الزیارات و شیخ طوسی در تهذیب با سند از

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 404، ح 60، شاید منظور از این امر و نهی‌های موجود در این روایت، اوامر و نواهی ارشادی بوده و مخصوص به زمان صدور روایت بوده باشد. اما پر واضح است که در عین حال لسان روایت در باره کوفه ثابت و تغییرناپذیر است.

2. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 404، ح 61.

هارون بن خارجه نقل کرده اند که حضرت امام صادق \times به من فرمودند:

بین محل زندگی تو و مسجد کوفه چقدر فاصله است؟ یک میل.

عرض کردم: نه.

فرمود: آیا همه نمازهایت را در آن مسجد به جا می‌آوری؟

عرض کردم: نه.

فرمود: آگاه باش که اگر من در نزدیکی مسجد کوفه زندگی می‌کردم امیدوار بودم که هیچ نمازی از من در غیر آن مسجد خوانده نشود، آیا می‌دانی که فضیلت این مکان تا چه حد است؟ هیچ مؤمن و عبد صالح یا پیامبری نیست مگر اینکه در مسجد کوفه نماز خوانده است، حتی وقتی که پیامبر اکرم ' را به معراج می‌بردند، جبرئیل به آن حضرت عرض کرد: ای رسول خدا ' آیا می‌دانی الان در کجا هستیم؟ الان در مقابل مسجد کوفه قرار داریم. پیامبر به او فرمود از خداوند اجازه بگیر تا به این مسجد رفته و دو رکعت نماز در آن به جا آوریم، جبرئیل نیز از خداوند اجازه گرفت و خداوند نیز اجازه این کار را داد. سمت راست این مسجد باغی از باغ‌های بهشت، وسط این مسجد باغی از باغ‌های بهشت و جلوی این مسجد نیز باغی از باغ‌های بهشت می‌باشد، یک رکعت نماز واجب در این مسجد معادل هزار رکعت و یک رکعت نماز نافله در آن معادل پانصد رکعت نماز و نشستن در آن بدون تلاوت و ذکر نیز عبادت است و اگر مردم از اجر و پاداشی که در این مسجد نهفته است آگاهی داشتند حتی به حال خزیدن و

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

چهار دست و پا به آنجا می‌رفتند.⁽¹⁾

حضرت امام صادق × فرمودند:

حد مسجد کوفه آخر (سراجین)⁽²⁾ است که این حد را حضرت آدم × معین نموده است و من ناپسند می‌دانم که در این محدوده سواره وارد شوم.

راوی گوید: به آن حضرت عرض کردم چه کسی حدود مسجد را از آنچه حضرت آدم قرار داده بود تغییر داد؟

اولین عامل در تغییر این حدود طوفان نوح بود، سپس یاران کسری و نعمان⁽³⁾ و در آخر، زیاد بن ابی سفیان، کسانی بودند که آن را تغییر دادند.⁽⁴⁾

از حضرت امام باقر × روایت شده است که فرمود:

اگر مردم آنچه از فضیلت و شرافت در مسجد کوفه است بدانند برای رفتن به آن از جاهای دور بار سفر می‌بستند؛ نماز واجب در این مسجد معادل یک حج و نماز نافله در آن معادل عمره است.⁽⁵⁾

صدوق در من لا یحضره الفقیه به سند خود از حضرت امیرالمؤمنین × نقل کرده که فرمود:

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 521، ح 3.

2. نام محلی در کوفه - مترجم.

3. کسری لقب پادشاهان ایران قبل از اسلام و نعمان نیز یکی از پادشاهان حیره بود که در عراق زیر سلطه امپراطوری ایران حکومت می‌کرد - مترجم.

4. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 523، ح 8.

5. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 525، ح 14.

جز برای رفتن به سه مسجد بار سفر بسته نمی‌شود: مسجد الحرام، مسجد
النبی و مسجد الکوفه.⁽¹⁾

و امیرالمؤمنین × فرمودند:

ای اهل کوفه، خداوند عزّ و جلّ هدیه‌ای به شما داده است که به هیچ
کس چنین هدیه‌ای نداده است؛ از این جهت که مصلّای شما را خانه آدم،
و خانه نوح و خانه ادریس، مصلّای ابراهیم خلیل، مصلّای برادرم خضر
و مصلّای من قرار داده است و این مسجد شما یکی از چهار مسجدی
است که خداوند عزّ و جلّ از میان همه مساجد انتخابشان کرده است؛
گویا می‌بینم که در محشر، این مسجد با دو پارچه سفید همچون احرام
بستگان وارد شده و از اهل خود و کسانی که در آن نماز گزارده‌اند
شفاعت می‌نماید و شفاعتش رد نخواهد شد، روزها و شبهایی نمی‌گذرد
که حجر الاسود نیز در این مسجد نصب خواهد شد و زمانی بر این
مسجد خواهد گذشت که مصلّای مهدی از فرزندان من و مصلّای هر
مؤمنی خواهد گردید و بر روی زمین مؤمنی نخواهد ماند مگر اینکه یا به
این مسجد می‌آید و یا دلش به سوی آن مایل می‌گردد. پس این مسجد
را مهجور نگذارید و با نماز گزاردن در آن به خداوند متعال تقرب جوید
که اگر مردم می‌دانستند چه برکاتی در آن است از گوشه و کنار زمین به
سوی آن می‌آمدند و لو اینکه بر روی یخ و برف بخزند.⁽²⁾

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 525، ح 16.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 526، ح 18.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

در بعضی از روایات نیز آمده است که مسجد الکوفه از نظر فضیلت و ثواب بر مسجد الأقصی نیز ترجیح دارد.

در همین رابطه امام صادق × فرمود:

مردی به نزد حضرت امیرالمؤمنین × که در مسجد کوفه نشسته بود آمد و عرض کرد سلام و رحمت و برکت خدا بر تو بادای امیر مؤمنان، آن حضرت نیز جواب سلام او را دادند.

مرد گفت: فدایت شوم، من عازم بیت المقدس هستم و آمده‌ام تا به شما سلامی گفته و با شما وداع نمایم.

آن حضرت به او فرمودند: از این سفر چه قصد و نیتی داری؟

عرض کرد قربانت شوم به دنبال فضیلت آن هستم.

امیر المؤمنین به وی فرمود: شترت را بفروش و توشه راهت را بخور و در همین مسجد نماز بخوان؛ چرا که نماز واجب در آن یک حج مقبول و نماز نافله در آن یک عمره مبروره است و برکت این مسجد دوازده میل در دوازده میل را شامل می‌شود، سمت راست آن یمن، سمت چپ آن مکر⁽¹⁾ و در وسط آن چشمه‌ای از روغن، چشمه‌ای از شیر، چشمه‌ای از

1. وجود مکر در سمت چپ مسجد کوفه در روایتی از حضرت امام صادق × در کلینی، الکافی به منازل سلطان و در روایتی از آن حضرت در من لا یحضره الفقیه به منازل شیطان تفسیر شده است و بنا به فرموده صاحب جواهر شاید مراد از سلطان و شیطان دارالاماره و بازار کوفه باشد که در سمت چپ مسجد واقع شده است... کلینی، الکافی 3 / 492، ح 3* من لا یحضره الفقیه 1 / 231، ح 694* جواهر الکلام 14 / 141 - مترجم.

آب گوارا برای مؤمنان و چشمه‌ای از آب پاک برای آنان است، کشتی نوح از این مسجد سیر خود را آغاز کرد و بت‌های نسر و یعوق و یغوث نیز زمانی در همین مسجد نصب شده بود.⁽¹⁾

در این مسجد هفتاد پیامبر و هفتاد وصی پیامبر نماز خوانده‌اند که من یکی از آنها هستم - و با دست خود به سینه‌اش اشاره نمود - ، هیچ غمگینی در این مسجد خدا را در حاجتی نمی‌خواند مگر اینکه خداوند متعال دعایش را اجابت نموده و اندوهش را برطرف می‌نماید.⁽²⁾

در مسجد الکوفه مکان‌هایی منسوب به انبیا و ائمه اهل بیت [^] وجود دارد که هرکدام به مقام یکی از این بزرگواران معروف است، در همین روایات آمده که مقام حضرت امیرالمؤمنین × کنار ستون هفتم، مقام امام حسن × در کنار ستون پنجم، مقام حضرت ابراهیم × در کنار ستون سوم و مقام جبرئیل در کنار ستون پنجم از طرف باب گنده است.⁽³⁾

مسجد الکوفه اعمال، نمازها، دعاها و مناجات‌های خاص به خود دارد که در کتاب‌های ادعیه و زیارات آمده است، از آن جمله است دو رکعت نماز حاجت که در هرکدام از آنها حمد و معوذتین و سوره‌های کافرون، نصر و قدر تلاوت شده و پس از سلام نماز نیز تسبیح فاطمه زهرا ÷ انجام گرفته و

1. اشاره به سه بت معروف زمان حضرت نوح می‌باشد که در آیه بیست و سوم سوره نوح نام آنها ذکر شده است - مترجم.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 528، ح 1.

3. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 530، باب استحباب الصلاة عند الأسطوانة السابعة و الخامسة.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

آنگاه حاجت از خداوند متعال خواسته می‌شود که ان شاء الله برآورده خواهد شد و دعای نماز گذار در این مسجد مستجاب خواهد گردید.⁽¹⁾

قبر مطهر حضرت علی × و وادی السلام

قبر مطهر حضرت امیرالمؤمنین نیز در کوفه و در پشت این شهر در نزدیکی ربوات البیض (تپه‌های سفید) است؛ این منطقه به نام (غری) یا نجف نامیده می‌شود و زمین آن مورد استفاده زراعی واقع نشده پس از پیدا شدن قبر مطهر آن حضرت در آنجا محل دفن مردگان کوفه گردیده و رفته رفته با ساخته شدن خانه‌هایی در اطراف قبر مطهر، شهر نجف اشرف در کنار آن تأسیس گردیده و مرکزیت استان به آنجا منتقل شده، نجف شهر اصلی و کوفه که (قضاء) هم نامیده می‌شود به یکی از توابع آن تبدیل گردید.

ما پیشتر در همین کتاب از زیارت آن حضرت و فضیلت آن سخن گفتیم و در ضمن بیان روایتی به فضیلت این مکان مقدس نیز اشاره‌ای داشتیم.⁽²⁾

باز در همین رابطه امام صادق × فرموده است:

چهار شهر بودند که در زمان طوفان به درگاه خداوند تضرع کردند، یکی بیت المعمور که خداوند آن را به آسمان برد و دیگر غری (نجف)، کربلا

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 532، و محدث قمی، مفاتیح الجنان / 386 - 401 که در آنجا اعمال مسجد کوفه را به تفصیل بیان داشته است.

2. مبحث شعائر، قسمت زیارات.

و طوس.⁽¹⁾

نقل شده که:

حضرت امیرالمؤمنین × در کوفه زمین‌های بین منطقه خَوَرَنَق و حیره تا کوفه را به مبلغ چهل هزار درهم از کشاورزان آن مناطق خریداری نمود و بر این معامله شاهد نیز گرفت.

راوی گوید: به آن حضرت عرض شد: ای امیر مؤمنان، آیا چنین زمینی را به این بهای گزاف خریداری می‌کنی که از محصول بهره‌ای ندارد؟ آن حضرت در پاسخ فرمود:

از پیامبر خدا ' شنیدم که می‌فرمود: کوفه، کوفه؛ شهری که اولش به آخرش بر می‌گردد، از پشت این شهر هفتاد هزار نفر محشور می‌شوند که بدون حساب وارد بهشت می‌گردند، و من خواستم تا این افراد از ملک من محشور شوند.⁽²⁾

وامیرالمؤمنین - که صلوات خداوند بر او باد - فرمود:

اولین منطقه‌ای که خداوند متعال در آن عبادت شد پشت کوفه بوده است؛ چون وقتی خداوند به فرشتگان دستور سجده بر آدم را داد، آنان در این مکان سجده نمودند.⁽³⁾

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 231، ح 22.

2. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 231، ح 21.

3. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 232، ح 25.

و از حبه عُرَبِي نقل است که گفت:

به همراه حضرت امیرالمؤمنین × از کوفه به سمت پشت شهر خارج شدیم، آن حضرت در وادی السلام ایستاد، گویا که با گروه هایی از مردم سخن می گوید، من نیز به همراه آن حضرت ایستادم تا خسته شدم، لذا نشستم و آنقدر طول کشید که از نشستن دلگیر شدم و برخاستم تا اینکه دوباره از ایستادن خسته شدم، آنگاه عبايم را از دوش برداشته و به آن حضرت عرض کردم: ای امیر مؤمنان، من از ایستادن طولانی شما نگران حال شما شده‌ام، دمی استراحت کنید و عبايم را زیر پای آن حضرت پهن کردم تا بر روی آن بنشینند.

آن حضرت فرمودند:

ای حبه، من با مؤمنان سخن گفته و با آنان مأنوس می شوم.

عرضه داشتم: ای امیر مؤمنان، آنان هم چنین هستند؟

فرمود: آری، اگر پرده از مقابل چشمانت کنار رود، آنان را می بینی که گرداگرد یکدیگر حلقه زده و به گفتگو مشغول هستند.

عرض کردم: به صورت جسم یا روح؟

فرمود: به صورت روح، مؤمنی در جایی از مناطق جهان نمی میرد مگر اینکه به روحش گفته می شود: به وادی السلام ملحق شو، و این مکان قطعه ای از بهشت عدن است.⁽¹⁾

و از صفوان جمال نقل است:

همراه حضرت امام صادق × به قصد کوفه از مدینه خارج شدم هنگامی که از منطقه حیره گذشتیم آن حضرت به من فرمودند: ای صفوان. عرض کردم: لیبیک ای پسر رسول خدا، فرمود: [در آینده] کاروان‌ها به سوی قائم که ابتدای مسیر غری (نجف اشرف) است روانه خواهند شد.⁽¹⁾

صفوان گوید: چون به منطقه قائم الغری رسیدیم آن حضرت ریسمان باریکی که از الیاف نارگیل بافته شده بود بیرون آورد و به طرف غرب چندین قدم از قائم دور شد و سپس ریسمان را انداخت و چون به انتهای آن رسید توقف کرد و دست بر خاک زده مشتی خاک برداشت و مدتی آن را بو کرد سپس جلو رفت تا به مکانی رسید که الان قبر مطهر [حضرت علی ×] در آنجا است و دوباره مشتی خاک برداشت و آن را بو کرد، در این حال فریادی از دل برآورد که گفتم از دار دنیا رفت، هنگامی که به هوش آمد فرمود: به خدا سوگند که این قبر امیرالمؤمنین × است، آنگاه خطوطی بر زمین نقش کرد، عرض کردم ای فرزند رسول خدا، چه چیز موجب می‌شود که آزادگان اهل بیت ^ نتوانند قبر آن حضرت را آشکار کنند؟ فرمود: ترس از بنی مروان و خوارج که مبادا به قبر آن حضرت جسارت نمایند.

1. ظاهراً قائم همان قائم الغری باشد که مکان فعلی مسجد حنانه در اطراف نجف اشرف است و چون تا آن زمان قبر مطهر حضرت امیرالمؤمنین × مخفی بوده، منظور امام آشکار شدن این قبر در آینده و رفتن کاروان‌های زائرین از این مسیر به زیارت قبر آن بزرگوار است که گویا هنوز هم مسیر اصلی ورود به نجف اشرف از همان راه است.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

صفوان گوید: از حضرت امام صادق × پرسیدم: شما چگونه آن حضرت را زیارت می‌کنید؟

فرمود: ای صفوان، اگر خواستی این کار را بکنی، غسل کن و دو لباس پاک شسته شده یا نو بپوش و قدری عطر به خود بزن، و اگر عطر نیافتی مانعی ندارد، پس چون از خانه ات خارج شدی بگو: خداوندا من از خانه‌ام خارج شده‌ام.

صفوان گوید: امام زیارت را به صورت کامل بیان فرمودند اما من به دلیل طولانی بودن آن را ذکر نکردم.⁽¹⁾

مسجد سهله

از جمله اماکن مقدس کوفه مسجد سهله است. در فضیلت آن، از حضرت امام صادق × نقل شده که هیچ غمزه‌ای وارد مسجد سهله نشده و بین نماز مغرب و عشا دو رکعت نماز در آن خوانده و دعا نمی‌کند مگر اینکه خداوند دعایش را مستجاب خواهد نمود و اندوهش را زایل خواهد کرد.

و روایات به این نکته اشاره دارند که این مسجد از مساجدی است که پیامبران پیشین و صالحان حتی قبل از ابراهیم خلیل در آن نماز خوانده‌اند. عبد الله بن ابان نقل می‌کند که:

بر امام صادق × داخل شدیم، آن حضرت از ما پرسید: آیا در میان شما

1. مجلسی، بحار الأنوار 97 / 235، ح 1.

کسی هست که چیزی از عمویم زید بداند؟

مردی از میان جمع به پا خاست و گفت: من چیزی از عموی شما به یاد دارم، شبی در خانه معاویه بن اسحاق انصاری بودیم، عموی شما زید گفت: بیایید به مسجد سهله رفته و در آنجا نماز بخوانیم.

امام صادق × فرمود: این کار را هم کرد؟

مرد عرض کرد: خیر، کاری پیش آمد که مانع از رفتن او شد.

امام × فرمودند: بدان که اگر به واسطه رفتن به مسجد سهله از خداوند یکسال پناه می‌خواست، خداوند او را پناه می‌داد، آیا نمی‌دانی که این مسجد جایی است که خانه ادریس پیامبر در آن بوده و در آنجا خیاطی می‌نموده، همچنین از این مکان بوده که ابراهیم عمالقه را به یمن سیر داد و از این مکان بود که داود برای جنگ با جالوت عزیمت نمود، و در آن صخره سبزی است که مثال هر پیامبری در آن است و خمیر مایه و طینت هر پیامبری از زیر همان صخره گرفته شده و سواره در آن مکان از اسب پیاده می‌شود؟ از آن حضرت سؤال شد: این سواره کیست؟⁽¹⁾ فرمود: خضر ×.⁽²⁾

همچنین از صالح بن ابی الاسود نقل است که گفت: حضرت امام صادق × وقتی از مسجد سهله یاد کردند فرمودند:

1. در بعضی از روایات: ((چیست؟)).

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 533، ح 3.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

أما إنه منزل صاحبنا إذا قام بأهله⁽¹⁾

بدانید که چون صاحب ما با یارانش قیام کند این مکان منزلگاه او است. و از عبدالرحمان بن سعید خزار از حضرت امام صادق × نقل است که فرمود:

در کوفه مسجدی است که به آن مسجد سهله می‌گویند، اگر عمویم زید به آن مسجد رفته و به خدا پناه برده بود خداوند بیست سال او را از شر دشمنانش پناه می‌داد، در این مسجد محل پیاده شدن سواره است، و خانه ادريس پیامبر، و هیچ غمزه‌ای وارد این مسجد نمی‌شود که بین نماز مغرب و عشا دو رکعت نماز بخواند و دعا کند، مگر اینکه خداوند دعایش را مستجاب نموده، اندوهش را زایل خواهد کرد.⁽²⁾

(4) حرم امام حسین ×

در مبحث زیارات در باره فضیلت عظیم و اجر و پاداش بسیار بزرگ زیارت حضرت سید الشهداء ابا عبدالله الحسین × سخن گفتیم که به جهت واقعه کربلا و بار روحی، عاطفی فرهنگی و سیاسی فردی و اجتماعی آن، از اهمیت و اعتبار خاص و ویژه‌ای در میان زیارات برخوردار است. علاوه بر آن مطالب، خود حرم حسینی (حائر حسینی) دارای

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3/533، ح 4

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3/533، ح 5.

شعائر مکانی

فضیلت‌های بسیاری است که با توجه به خصوصیات فوق، هیچ فضیلتی به پایه آن نمی‌رسد.

در باره تعیین حدود حرم حسینی و فضیلت آن روایاتی وارد شده است؛ از آن جمله روایتی است که با سندهای معتبر از حضرت امام صادق × نقل شده که فرمود:

مکان قبر حسین × را حرمتی شناخته شده است که هر کس آن را بشناسد و به آن پناه برد پناه یابد.

راوی گوید: عرض کردم:

محل قبر آن حضرت را برایم توصیف کن.

فرمود:

از طرف پایین پا و بالای سر قبر آن حضرت هر کدام بیست و پنج ذراع را اندازه بگیر، و محل دفن آن حضرت از روزی که بدن شریف آن حضرت در آن دفن شده، باغی از باغ‌های بهشت است و در آن بالا بری است که اعمال زوار آن حضرت را به آسمان بالا می‌برد و در آسمان فرشته‌ای نیست مگر اینکه از خدا می‌خواهند اجازه زیارت قبر حسین × را به ایشان عطا نماید؛ همواره فوجی از فرشتگان در حال نزول به این مکان مقدس و فوجی در حال صعود از آن می‌باشند.⁽¹⁾

از امام باقر × روایت شده است که فرمود:

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 400، ح 4

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

خداوند کربلا را بیست و چهار هزار سال قبل از کعبه آفریده، آن را مقدس و مبارک گردانید، پس کربلا قبل از خلقت خلایق همواره مقدس و مبارک بوده و همیشه نیز چنین خواهد بود، خداوند آن را بهترین جای زمین در بهشت قرار داده است.⁽¹⁾

وحضرت امام صادق × فرمودند:

حضرت امیرالمؤمنین × با لشکریان خود از شهر خارج شدند، وقتی به یک یا دو میلی کربلا رسیدند، خود پیشاپیش جمعیت حرکت کرد، و وقتی که به محل شهادت شهدا رسیدند فرمود: اینجا قبری است که در آن، دویست پیامبر، دویست وصی پیامبر و دویست سبط (فرزندزاده پیامبر) مدفون هستند که همگی با یاران خود شهید شده‌اند، سپس آن حضرت در حالی که پاها را از رکاب در آورده سوار بر استر خود شروع به گشتن در آن منطقه نمود این کلمات را زیر لب زمزمه می‌نمود: اینجا محل فرو افتادن سواران و قتلگاه شهیدانی است که نه پیش از آنان کسی از ایشان برتر بوده و نه بعد از آنان کسی خواهد آمد که مقامی والاتر از آنان داشته باشد.⁽²⁾

تربت حسینی: خداوند متعال علاوه بر قداست و ثواب مترتب بر زیارت این حرم شریف، آثار وضعی خارجی نیز برای آن قرار داده است، از آن جمله است شفای بیماران به واسطه تناول کمی از تربت

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 404، ح 5

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 405، ح 6.

یا خاک مطهر این حرم شریف؛ لذا فقها نیز علی رغم فتوای کلی به حرمت خوردن خاک، در مورد تناول مقدار کمی از این تربت پاک به قصد استشفای فتوا به جواز داده‌اند.⁽¹⁾

روایات زیادی نیز در استحباب استشفای به این تربت وارد شده است که برخی از آنها را ذکر می‌کنیم: حضرت امام صادق × فرمود:

عند رأس الحسين × لتربة حمراء فيها شفاء من كل داء إلاّ السام.⁽²⁾

در قسمت بالا سر قبر حضرت امام حسین × خاک سرخی است که جز بیماری سام دوی همه بیماری‌ها است.

و از ابن ابی یعفور نقل است که گفت:

به حضرت امام صادق × عرض کردم، چگونه است که کسی از خاک قبر حضرت امام حسین × بر می‌دارد و از آن بهره‌مند می‌شود اما دیگری از آن خاک بر می‌دارد اما برای او چنین فایده‌ای ندارد فرمود:

نه به خدا سوگند، کسی که معتقد باشد خداوند وی را از این تربت نفع خواهد رساند حتماً از آن منتفع خواهد شد.⁽¹⁾

1. و از حضرت امام کاظم × در حدیثی روایت شده است که فرمود: ((ولا تأخذوا من تربتی شیئاً لتبرکوا به، فإن کلّ تربة لنا محرّمة إلاّ تربة جدیّ الحسين بن علي × فإن الله عزّ و جلّ جعلها شفاءً لشیعتنا و أولیائنا؛ هرگز از خاک قبر من چیزی برای تبرک بردارید؛ چرا که خوردن هر گونه خاک بر ما حرام است مگر تربت جدّم حسین بن علی × که خداوند عزّ و جلّ آن را شفای شیعیان و اولیای ما قرار داده است)) حرّ عاملی، وسائل الشیعه 414/10.
2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 408/10، ح 1.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

و از حضرت امام صادق \times نقل شده است که فرمود:

خداوند متعال تربت حسین را شفای هر درد و امان از هر ترسی قرار داده است، پس اگر کسی از شما قدری از این خاک برداشت آن را بوسیده، بر چشمان خود بگذارد و آن را به سایر اندام‌های بدن خود بکشد و در این حال بگوید: خداوند، به حق این تربت و به حق کسی که در این خاک آرمیده و مدفون گردیده است، و به حق پدر و مادر و برادرش و پیشوایانی که از نسل او هستند، و به حق فرشتگانی که گرداگرد این حرم سکونت گزیده‌اند سوگندت می‌دهم که این تربت را شفای از هر درد، عاقبت از هر مرض، نجات از هر آفت و پناهگاه از هر چه از آن پروا و بیم دارم قرار دهی، سپس از آن استفاده می‌کنی.

ابواسامه گوید:

من در طول عمر طولانی خود از این دستور همان گونه که آن حضرت فرموده بودند پیروی کرده و بحمد الله هیچ ناراحتی ندیدم.⁽²⁾

همچنین مستحب است که از تربت شریف آن حضرت تسبیح بسازند که از آثار آن این است که اگر در دست کسی باشد حتی در حال غفلت نیز برایش ثواب تسبیح نوشته می‌شود.

در همین رابطه از محمد بن عبدالله بن جعفر حمیری چنین نقل شده است:

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 409، ح 2.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 409، ح 5.

به فقیه⁽¹⁾ نامه‌ای نوشتم و از آن حضرت پرسیدم: آیا ساختن تسییح با خاک قبر جایز است؟ و آیا این کار فضیلتی دارد؟ در توقیعی که آن حضرت در پاسخ من فرستادند و من آن را خوانده و از روی آن نسخه‌ای نیز نوشتم، چنین آمده بود:

با چنین خاکی تسییح بساز که در میان تسییح‌ها چیزی به فضیلت آن نمی‌رسد، و از جمله فضیلت آن این است که اگر تسییح گو از گفتن ذکر غفلت کند و این تسییح را در دست خود بگرداند برای وی ثواب گفتن همان ذکر نوشته می‌شود.⁽²⁾

استجاب دعا در زیر گنبد حضرت امام حسین ×: از دیگر آثار ظاهری حرم مطهر حضرت امام حسین × مستجاب شدن دعا در زیر قبه مبارک آن حضرت است.

در این رابطه روایت شده است که:

خداوند متعال در عوض شهادت حضرت امام حسین × چهار ویژگی به آن حضرت عطا نموده است: وجود شفا در تربت آن حضرت، مستجاب شدن دعا در زیر گنبدش، اینکه ائمه از نسل او هستند و اینکه ایام زیارت آن

1. اگر چه لقب فقیه - به تصریح مرحوم شیخ طوسی در تهذیب - بیشتر برای حضرت امام هادی × و گاه نیز برای حضرت امام حسن عسکری × به کار می‌رود اما چون محمد بن عبدالله بن جعفر حمیری معاصر با حضرت بقیه الله - عجل الله فرجه - بوده است مراد وی از فقیه در این روایت وجود مقدس آن حضرت می‌باشد. حضرت آیت الله العظمی خویی، معجم رجال الحدیث 17 / 249 و تهذیب شیخ 3 / 303، ح 927. - مترجم.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 420، ح 1

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

حضرت از مدت عمر زایران آن حضرت محسوب نمی‌گردد.⁽¹⁾

شعیب عقرقوفی به حضرت امام صادق \times عرض کرد:

چه مقدار اجر و پاداش برای کسی است که به نزد قبر حضرت امام حسین \times رفته و آن را زیارت کند؟

فرمود: ای شعیب، کسی در نزد قبر آن حضرت دعا نمی‌کند مگر حاجتش برآورده می‌شود چه در زمان حال یا در آینده.
عرض کردم: بیشتر بفرمایید.

فرمود: کمترین چیزی که به زائر حسین \times گفته می‌شود این است: گناهت را بخشیدیم، پس اعمال خود را از امروز از نو آغاز کن.⁽²⁾

در رابطه با ثواب نماز و عبادت در کنار قبر مطهر حضرت امام حسین \times نیز روایات متعددی وارد شده است که بعضی از آنها را ذکر می‌کنیم.
امام باقر \times نقل شده است که به مردی فرمود:

فلانی، چه مانعی دارد که وقتی گرفتار و حاجتمند می‌شوی به نزد قبر حسین \times بروی و چهار رکعت نماز بخوانی و حاجت خود را بخواهی؟ چون نماز واجب در نزد قبر آن حضرت معادل یک حج است و نماز نافله در کنار قبر او معادل یک عمره می‌باشد.⁽³⁾

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 421، ح 1

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 422، ح 4

3. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 406، ح 3

و از ابی النمیر نقل است که گفت: حضرت امام باقر × فرموده‌اند:

ولایت ما بر اهل همه شهرها عرضه شد و اهل هیچ شهری به خوبی اهل کوفه آن را نپذیرفتند، دلیل این مطلب نیز این است که قبر حضرت امیرالمؤمنین × در آن واقع شده است و در نزدیکی آن نیز قبر دیگری است (قبر حضرت امام حسین ×) و کسی به نزد این قبر نیاید که دو یا چهار رکعت نماز در کنار آن بخواند و سپس حاجت خود را از خدا بخواهد، مگر اینکه خداوند حاجت او را برآورده و در هر روز هزار فرشته او را در بر خواهند گرفت.⁽¹⁾

تخییر بین شکسته یا تمام خواندن نماز: در بعضی از روایات آمده است که حرم حسینی یکی از مکان‌های چهارگانه‌ای است که مسافر در آنها مختار است نماز خود را به قصر یا اتمام به جا آورد؛ این مکان‌های چهارگانه عبارت هستند از: مکه مکرمه یا مسجد الحرام، مدینه منوره یا مسجد النبی، مسجد کوفه و حائر حسینی، بسیاری از علما و مجتهدان نیز به این مسئله فتوا داده‌اند.⁽²⁾ حماد بن عیسی، از حضرت امام صادق × روایت کرده است که فرمود:

از اموری که در علم خداوندی به ودیعت نهاده شده این است که نماز مسافر در چهار جا تمام است: حرم الهی، حرم رسول خدا، حرم

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 406، ح 4.

2. حضرت آیت الله العظمی سید محسن حکیم، منهاج الصالحین 1 / 361، مسئله 71. چاپ دار التعارف 1396 هـ.ق، حضرت آیت الله العظمی سید ابوالقاسم خویی، منهاج الصالحین 1 / 255، مسئله 952، چاپ بیست و هشتم.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

امیرالمؤمنین × و حرم حسین بن علی ⁽¹⁾.

همچنین حضرت ابو الحسن امام کاظم × به زیاد قندی فرموده‌اند:

ای زیاد، من آنچه برای خود می‌پسندم برای تو می‌پسندم و آنچه را که برای خود ناخوش می‌دارم برای خود نیز ناپسند می‌شمارم؛ در حرمین، در کوفه و در نزد قبر حسین × نماز را تمام بخوان ⁽²⁾.

[5]

مساجد و اماکن دیگر

1. بیت المقدس و مسجد الأقصى

مسجد الأقصى همان مکانی است که رسول خدا ' به سوی آن سیر داده شد و قرآن کریم در این آیه به آن اشاره دارد {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ} ⁽³⁾ منزّه است آن [خدایی] که بنده‌اش را شبانگاهی از مسجد الحرام به سوی مسجد الاقصی - که پیرامون آن را برکت داده‌ایم - سیر داد.

بعضی از روایات بر این مطلب دلالت دارند که معراج پیامبر اکرم ' به آسمان از مسجد الأقصى انجام شده ⁽⁴⁾ و صخره معروفی که می‌گویند

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 5 / 543، ح 1.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 5 / 546، ح 13.

3. اسراء / 1.

4. نور الثقلین 3 / 103، ح 19 به نقل از تفسیر علی بن ابراهیم.

محل معراج بوده در این مسجد وجود دارد.

در باره فضیلت این مسجد روایات معروفی وارد شده است که تقریباً مورد اجماع همه مسلمانان است؛ این همان روایت است که در آن آمده: جز برای رفتن به سه مسجد بار سفر بسته نمی‌شود: مسجد الحرام، مسجد النبی و مسجد الأقصی.

روایاتی از اهل بیت نیز رسیده که تأکید کننده این فضیلت است: ابوحمزه ثمالی از حضرت امام باقر × روایت کند که فرمود:

مساجد چهارگانه عبارت هستند از: مسجد الحرام، مسجد النبی، مسجد بیت المقدس و مسجد کوفه. ای ابوحمزه، نماز واجب در این مساجد معادل حج و نماز نافله در آنها معادل عمره است.⁽¹⁾

همچنین از حضرت علی × روایت شده که:

نماز در بیت المقدس معادل هزار نماز، در مسجد بزرگ شهر صد نماز، در مسجد قبیله (محلّه) بیست و پنج نماز و نماز در مسجد بازار دوازده نماز و نماز مرد در خانه‌اش به تنهایی یک نماز است.⁽²⁾

2. مسجد خیف

و از اماکن مقدس معروف در میان مسلمانان مسجد خیف در منی می‌باشد و بزرگ‌ترین مسجد آن منطقه است؛ در رابطه با فضیلت این

1 حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 550، ح 1، باب 64.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 551، ح 2.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

مسجد و کیفیت عبادت در آن احادیثی از اهل بیت [^] وارد شده است.

شیخ کلینی با سند معتبر از حضرت امام صادق \times روایت کرده است که فرمود:

در مسجد خیف نماز بگذار که مسجد منی است. و محل مسجد رسول خدا ['] در زمان آن حضرت، به مساحت سی ذراع از کنار مناره واقع در وسط مسجد به سمت قبله و همچنین سمت راست، چپ و پشت آن بوده است، این مکان را کاملاً مورد دقت قرار بده و اگر توانستی آن را محل نماز خود قرار دهی این کار را بکن؛ چرا که هزار پیامبر در آن نماز خوانده‌اند، این مسجد بدین جهت خیف نامیده شده که زمین آن قدری مرتفع‌تر از دشتی است که در آن بنا شده است و هر بنایی که این حالت را داشته باشد خیف نامیده می‌شود.⁽¹⁾

در رابطه با نماز و عبادت در مسجد خیف نیز روایتی از حضرت امام باقر \times است که فرمود:

هر کس در مسجد خیف در منی یکبار صد رکعت نماز بگذارد و در میان این عمل از مسجد خارج نشود، عمل او معادل عبادت هفتاد سال است، و هر کس خداوند را در این مسجد یکصد بار تسبیح کند (سبحان الله بگوید)، تسبیح وی معادل آزاد کردن یک بنده و کسی که در این مسجد یکصد مرتبه خداوند را تهلیل کند (لا اله الا الله بگوید) تهلیل وی معادل احیا کردن یک موجود زنده و کسی که خداوند را در مسجد خیف

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 534، ح 1.

یکصد مرتبه حمد نماید، حمد وی معادل این است که به میزان خراج عراقین (کوفه و بصره) در راه خداوند عزّ و جلّ صدقه داده باشد.⁽¹⁾

وکلینی نیز از حضرت امام صادق × نقل کرده که:

در منی در مسجد اصلی صومعه شش رکعت نماز بخوان.⁽²⁾

3. مسجد براتا

مسجد براتا از مساجد معروف بغداد است که در راه بغداد به کاظمین واقع شده است، یاقوت حموی نیز در *معجم البلدان* در باره این مسجد سخن گفته است، روایاتی نیز از اهل بیت [^] در فضیلت این مسجد وارد شده است که مرحوم حاج شیخ عباس قمی در *مفاتیح الجنان* چند مورد از این احادیث را در فضیلت این مسجد ذکر کرده است⁽³⁾، ما نیز در اینجا به یک روایت که شیخ صدوق در *من لا یحضره الفقیه* و شیخ طوسی در *تهذیب آن* را از صحابی معروف جابر بن عبدالله انصاری نقل کرده‌اند اشاره می‌کنیم، جابر گوید:

حضرت علی × در راه بازگشت از نبرد با خوارج، به همراه ما که حدود صد هزار نفر بودیم در مسجد براتا نماز جماعت اقامه نمود، در این هنگام مردی مسیحی از صومعه خویش فرود آمد و گفت: فرمانده این سپاه کیست؟ به او گفتیم: این شخص فرمانده سپاه است.

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 535، ح 1.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 535، ح 2.

3. محدث قمی، مفاتیح الجنان / 488 - 490.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان -7

وی پیش آمد و بر آن حضرت سلام کرد و گفت: آقای من، آیا تو پیغمبر هستی؟
فرمود: نه، مولای من پیامبر از دنیا رفته است.

وی پرسید آیا تو وصی پیامبر هستی؟

فرمود: آری، و به آن مرد مسیحی فرمود: بنشین، چه چیز باعث شد که
این سؤال را از من بپرسی؟

مرد گفت: این صومعه، برای این مکان که پراثا نام دارد بنا شده است و
در کتاب‌های آسمانی خوانده‌ام که در این مکان کسی با چنین جمعیتی
نماز نمی‌گزارد مگر اینکه پیامبر یا وصی پیامبر باشد و من آمده‌ام تا
اسلام آورم، وی مسلمان شد و به همراه ما به سوی کوفه به راه افتاد.

حضرت علی \times به او فرمودند: آیا می‌دانی که چه کسی در این مسجد
نماز خوانده است؟

مرد پاسخ داد عیسی بن مریم و مادرش.

آن حضرت فرمودند: آیا تو را خبر دهم که چه کسی در اینجا نماز
خوانده است؟

مرد گفت: آری

امام فرمودند: ابراهیم خلیل \times .⁽¹⁾

4. مشهد امام رضا \times

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 3 / 549، ح 1.

شعائر مکانی

روایات نسبتاً زیادی در باره فضیلت و ثواب و اهمیت زیارت حضرت امام علی بن موسی الرضا × در سرزمین خراسان وارد شده است که در بحث زیارات نیز به آنها اشاره کرده‌ایم.

علاوه بر این، روایات و نصوص دیگری نیز هست که علاوه بر فضیلت و ثواب زیارت مرقد آن حضرت بر تقدس این حرم شریف نیز تأکید نموده است.

از جمله این روایات، روایتی از حضرت امام صادق × است که پیشتر نیز آن را ذکر نمودیم:

چهار شهر بودند که در زمان طوفان به درگاه خداوند تضرع کردند، یکی بیت المعمور که خداوند آن را به آسمان برد و دیگر غری (نجف)، کربلا و طوس.⁽¹⁾

حضرت رضا × فرمود:

در خراسان مکانی هست که زمانی بر آن خواهد گذشت که محل رفت و آمد فرشتگان خواهد شد و تا نفع صور فرشتگان فوج فوج فرود آمده و صعود می‌نمایند.

به آن حضرت عرض شد: این کدام مکان است؟

فرمود: این مکان در زمین طوس است و به خدا سوگند که باغی از باغ‌های بهشت است و هر کس که مرا در آن زیارت کند همچون کسی

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 441، ح 2.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 7.

است که رسول خدا ' را زیارت کرده باشد و خداوند برای وی ثواب هزار حج میبرورد و عمره مقبوله داده، من و پدرانم شفیعیان او در روز قیامت خواهیم بود.⁽¹⁾

صقر می گوید: از مولایم امام هادی × شنیدم که فرمود:

هر کس حاجتی از خداوند متعال دارد قبر جدم رضا × را در طوس زیارت کند؛ وی باید غسل کرده باشد و در بالای سر آن حضرت دو رکعت نماز بگذارد و حاجت خود را در قنوت این نماز از خدا بخواهد که اگر حاجت او نافرمانی خدا یا قطع رحم نباشد حتماً پذیرفته می شود. محل قبر آن حضرت بقعه ای از بقاع بهشت است که هیچ مؤمنی آن را زیارت نکند مگر اینکه خداوند وی را از آتش جهنم آزاد و ساکن دارالقرار می نماید.⁽²⁾

5. قم و قبر حضرت فاطمه دختر موسی بن جعفر [^]

شهر قم در نظر اهل بیت [^] از اهمیت خاص و نقش مهمی در تاریخ و حیات طایفه امامیه برخوردار است، و چنین بر می آید که از بُعد فرهنگی پس از کوفه در درجه دوم اهمیت قرار داشته و نام این شهر در بسیاری از روایات در کنار نام کوفه آمده است.⁽³⁾

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 445، ح 4.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعه 10 / 446، ح 2.

3. از محمد بن سهل بن الیسع از حضرت امام صادق × نقل شده است که فرمود: «إذا فقد الأمان من العباد و ركب الناس علی الخیول و اعتزلوا النساء و الطیب فالهرب الهرب عن جوارهم؛ هنگامی که امنیت بندگان خدا از بین رفته مردم بر مرکبها سوار شده از هیجان

شهر قم به لحاظ علمی نیز دنبالهٔ مکتب و مدرسهٔ کوفه است و به لحاظ اعتبار علمی، پس از کوفه در درجهٔ دوم اهمیت قرار دارد، چرا که اشعریان از کوفه به این شهر مهاجرت کرده و دانشمندان شیعه نیز در ادوار مختلف تاریخ به این شهر کوچ نمودند، از برخی اخبار نیز چنین بر می‌آید که این شهر در آینده نیز نقش اول را در آیندهٔ شیعه ایفا خواهد نمود.⁽¹⁾

جنگ رابطهٔ با زنان و استعمال بوی خوش را رها کنند، حتماً می‌بایست از آن دیار فرار کرد. راوی گوید به آن حضرت عرض کردم: به کجا باید فرار کرد؟ فرمود: إلى الكوفة و نواحيها، أو إلى قم و حوالیها؛ فإن البلاء مدفوع عنهما؛ به کوفه و حومهٔ آن، همچنین قم و اطراف آن که بلا از این دو شهر دفع شده است)) مجلسی، بحار الأنوار 214 / 57، ح 29. و از حضرت امام صادق × است که: ((أهل خراسان أعلامنا، و أهل قم أنصارنا، و أهل كوفة أوتادنا، و أهل هذا السواد منا ونحن منهم؛ أهل خراسان پرچم‌های ما، أهل قم یاوران ما، أهل كوفة ستون خیمه ما و أهل این منطقه، (ظاهراً مدینه باشد) از ما و ما از آنان هستیم)) مجلسی، بحار الأنوار 214 / 57، ح 30.

و از حضرت ابوالحسن اول نقل است: ((قم عش آل محمد و مأوی شیعتهم، و لكن سيهلك جماعة من شباهم بمعصية آبائهم و الإستخفاف و السخرية بکبرائهم و مشايختهم و مع ذلك يدفع الله عنهم شرّ الأعداء و كلّ سوء؛ قم آشیانه آل محمد و پناهگاه شیعیان آنها است لکن گروهی از جوانان ایشان به دلیل نافرمانی از پدران و مسخره کردن بزرگان و مشایخ خود هلاک خواهند گردید، اما با این همه خداوند شر دشمنان و هر گونه بدی را از اهل این شهر دور کرده است)). مجلسی، بحار الأنوار 214 / 57، ح 31.

1. در کتاب تاریخ قم نقل شده است که حضرت امام صادق × در سخنی در باره کوفه فرموده است: ((ستخلو كوفة من المؤمنين و يأزر عنها العلم كما تأزر الحية في جحرها، ثم يظهر العلم ببلدة يقال لها قم، و تصير معدناً للعلم و الفضل حتى لا يبقى في الأرض

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

البته پس از شرایط بسیار ناگواری که در عصر حاضر حوزه علمیه نجف با آن رو به رو شد، همچنین بعد از نعمت بزرگی که خداوند متعال با برپا شدن حکومت اسلامی در ایران به این کشور عطا نمود و پس از کارهای بزرگ و سازنده‌ای که از قم و به رهبری عالم ربانی حضرت امام خمینی + با مشارکت فعال حوزه علمیه قم، در این زمینه به انجام رسید، درستی این اخبار بیش از پیش به اثبات می‌رسد.

مستضعف فی الدین حتی المخدرات فی الحجال، و ذلك عند قرب ظهور قائمنا، فیجعل الله قم و أهله قائمین مقام الحجّة، و لولا ذلك لساخت الأرض بأهلها و لم یبق فی الأرض حُجّة، فیفیض العلم منه إلى سائر البلاد فی المشرق و المغرب، فیتّم حجّة الله علی الخلق حتی لا یبقى أحد علی الأرض لم یبلغ إلیه الدین و العلم، ثم یظهر القائم و یرسیر سببا لتقمة الله و سخطه علی العباد، لأن الله لا ینتقم من العباد إلاّ بعد إنکارهم حجّته.)) به زودی کوفه از مؤمنان تهی شده و دانش همچون ماری که به لانه خود فرو می‌رود، از آن خارج می‌گردد؛ آنگاه علم و دانش در شهری بروز خواهد نمود که قم نامیده می‌شود؛ این شهر معدن دانش و فضیلت خواهد گردید، تا بدان حد که در روی زمین و حتی در میان بانوان پرده نشین نیز کسی که از لحاظ دینی نادان و ضعیف باشد باقی نماند، و این امر در نزدیکی ظهور قائم ما خواهد بود؛ بدین ترتیب قم و اهل آن، جانشین و قائم مقام حجت بر مردم خواهند بود، و اگر چنین نباشد حجتی در زمین باقی نمانده و زمین اهل خود را فرو خواهد برد. بنا بر این، علم از این شهر به سایر شهرها در شرق و غرب سرازیر می‌شود و حجت خدا بر مردم تمام می‌شود به گونه‌ای که در زمین کسی نمی‌ماند مگر اینکه علم و دین به وی خواهد رسید، سپس قائم ظهور خواهد کرد و گروهی از مردم روی زمین با انکار و مخالفت با آن حضرت موجب خشم و عذاب خداوند بر بندگان خواهند شد؛ زیرا خداوند تنها پس از اتمام حجت بر بندگان، از کسانی که نافرمانی کنند انتقام خواهد کشید)) مجلسی، بحار الأنوار / 57 / 213، ح 23.

این مسئله منجر به ایجاد تحول بزرگ و مهمی در حوزه قم و نقش و جایگاه آن گردیده است. البته وجود قبر حضرت فاطمه معصومه دختر حضرت امام موسی کاظم \times نیز نقش بزرگی در ایجاد تحول و پیشرفت حالت دینی و علمی داشته است، و در رابطه با زیارت آن حضرت روایاتی از حضرت رضا \times وارد شده، به علاوه که حرم مطهر آن حضرت در بعضی از ادوار تاریخ ماوا و پناهگاه طبقه مهم و والایی از روایان بوده است، در باب زیارات نیز به استحباب زیارت قبر شریف آن حضرت و اینکه مرقد شریف آن حضرت از مهم‌ترین مراقد معروف فرزندان ائمه \wedge است اشاره کرده‌ایم.⁽¹⁾

1. ر.ک: محدث قمی، مفاتیح الجنان / 562، در آنجا از شیخ صدوق روایتی با سندی در حد صحیح از سعد بن سعد از حضرت رضا \times نقل شده است که فرمود: «من زارها فله الجنة؛ هر کس او (حضرت معصومه) را زیارت کند بهشت پاداش او است» و با سند معتبر دیگری از حضرت امام جواد نقل کرده که فرمود: «من زار عمّتی بقم فله الجنة؛ هر کس عمه‌ام را در قم زیارت کند پاداش وی بهشت است» و از علامه مجلسی نقل کرده است که حضرت رضا \times به سعد اشعری قمی فرمودند: ای سعد، قبری از ما (اهل بیت \wedge) در نزد شما مردم قم می‌باشد، سعد گوید: گفتم: آیا منظور شما قبر فاطمه دختر موسی بن جعفر \wedge است؟ فرمود: نعم، من زارها عارفاً بحقّها فله الجنة... آری، هر کس وی را زیارت کند و به حق او معرفت داشته باشد، برای وی بهشت است.

فهرست

ساختار شعائر

پیش درآمد - 7

شعائر و اهمیت آنها - 9

اهل بیت [^] و شعائر عام - 12

سنت نبوی و شعائر مذهبی - 15

شعائر اهل بیت [^] - 23

[1] شعائر حسینی - 27

دهه اول محرم - 28

محرم و صفر - 31

مجالس هفتگی - 32

جلسات ماه رمضان - 33

مناسبت های خاص - 34

[2] زنده نگه داشتن یادمان های معصومین - 37

(1) زنده نگه داشتن یاد وفات ها و شهادت ها - 37

(2) تولدها و ایام شادی معصومان - 41

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

[3] زیارت قبور و اماکن منسوب به معصومین - 47

(1) مشروعیت زیارت - 47

(2) محتوای فرهنگی زیارات - 51

(3) انواع زیارات - 54

1. زیارت قبر پیامبر اکرم ' و ائمه بقیع [^] - 55

2. زیارت امام حسین × - 58

3. زیارت حضرت علی × - 63

4. زیارت های مطلقه و مخصوصه امیرالمؤمنین - 66

5. زیارت ائمه اهل بیت [^] - 71

(4) دو نکته مهم در باره زیارت - 77

زیارت اولاد ائمه [^] و صالحان - 81

(5) زمان های عام برای زیارت - 83

(6) زیارت های جامعه - 85

2. شعائر زمانی - 91

روزها و شب ها - 93

سیره اهل بیت [^] در روزها و شب های متبرک - 95

(1) شب قدر - 96

زمان شب قدر - 99

اعمال شب قدر - 100

- (2) عید فطر و عید قربان - 104
(3) روز و شب جمعه - 105
(4) شب های چهارگانه - 108
1. شب عید فطر - 109
2. شب عید قربان - 109
3. شب اول ماه رجب - 110
4. شب نیمه شعبان - 111
(5) روزهای چهارگانه - 113
1. روز مبعث شریف نبوی - 113
2. میلاد با سعادت پیامبر ' - 114
3. روز عید غدیر - 115
4. روز دحو الأَرْض - 120
(6) روز عاشورا - 121
امویان و روز عاشورا - 124
(7) روزهای دیگر - 128
روز مباحله - 128
نتیجه - 131

3. شعائر مکانی - 135

- [1] مساجد و اماکن مقدس - 137
مسجد و نقش آن - 138

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان - 7

- [2] دیدگاه اهل بیت [^] در باره اماکن مقدسه - 140
- [3] احکام مساجد - 146
- [4] مهم ترین اماکن مقدس - 151
- (1) کعبه شریف، مسجد الحرام و مکه - 151
- (2) مسجد النبی ' - 159
- دیگر مکان های متبرک در مسجد النبی - 162
- سایر مساجد مدینه منوره - 165
- (3) کوفه و مساجد آن - 171
- مسجد بزرگ کوفه - 174
- قبر مطهر حضرت علی و وادی السلام - 180
- مسجد سهله - 184
- (4) حرم امام حسین × - 186
- تربت حسینی - 188
- استجاب دعا در زیر گنبد حضرت امام حسین × - 190
- تخیر بین شکسته یا تمام خواندن نماز - 193
- [5] مساجد و اماکن دیگر - 194
1. بیت المقدس و مسجد الأقصى - 194
2. مسجد خیف - 195
3. مسجد براتا - 197
4. مشهد امام رضا - 198
5. قم و قبر حضرت فاطمه دختر موسی بن جعفر - 200
- فهرست - 205